

**T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KATMERLİ AYRIMCILIK: 65 YAŞ ÜSTÜ KİŞİLERLE
YAPILAN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA,
İstanbul Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016**

DOKTORA TEZİ

**BERFİN VARIŞLI
131154101**

**Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. Belma T. AKŞİT**

İstanbul, Haziran, 2017

**T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KATMERLİ AYRIMCILIK: 65 YAŞ ÜSTÜ KİŞİLERLE
YAPILAN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA,
İstanbul Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016**

DOKTORA TEZİ

**BERFİN VARIŞLI
131154101**

**Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. Belma T. AKŞİT**

İstanbul, Haziran, 2017

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

14.06.017 tarihinde tezinin savunmasını yapan Berfin VARIŞLI'ya ait "Katmerli Ayrımcılık: 65 Yaş Üstü Kişilerle Yapılan Niteliksel Araştırma, İstanbul Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Doktora Programında Doktora Tezi Olarak Oy Birliği/~~Oy Çokluğu~~ İle Kabul Edilmiştir.

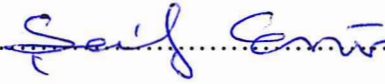
Prof.Dr.Belma AKŞİT
(Başkan) (Danışman)

Prof.Dr.Bahattin AKŞİT
Jüri Üyesi

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr.Şerif ESENDEMİR
Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr.Murat ŞENTÜRK
Jüri Üyesi

YEMİN METNİ

03/07/2017

Doktora tezi olarak sunduğum “Katmerli Ayrımcılık: 65 Yaş Üstü Kişilerle Yapılan Niteliksel Araştırma, İstanbul Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımcı yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin “Kaynakça”da gösterilenlerden oluştuğunu, “Kaynakça”da yer alan bu eserlerden metin içinde atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Öğrenci Numarası: 13 11 54 101

Adı-Soyadı: Berfin VARIŞLI

İmza:

**Katmerli Ayrımcılık: 65 Yaş Üstü Kişilerle Yapılan Niteliksel Araştırma,
İstanbul Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016**

ÖZET

Dünya nüfusunun hızla yaşlanması pek çok sonucu ve olası sorunu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle yaşlılık sosyal, kültürel, politik, ekonomik vb. gibi pek çok açıdan ele alınması gereken bir konudur. Bu tez çalışması, İstanbul gibi bir megakentte yaşlıların mevcut durumunu, günlük yaşamını, yaşamdan memnuniyetini, aile ilişkilerini yaşlı ayrımcılığı temelinde ele almaktadır. Çalışmanın saha araştırmasında Şişli ve Sancaktepe ilçelerinde 45 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen bulgular üç ana başlık altında toplanabilmektedir. İlk olarak doğmak, büyümek gibi yaşamın doğal bir evresi olan yaşlılık sürecinin her birey tarafından aynı şekilde deneyimlenmediği, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü, eğitim düzeyi, yaşanılan yer, göç öyküsü, vb. gibi özelliklerin ya da kısaca yaşanılanların yaşlılık sürecini şekillendirdiği ortaya çıkmıştır. Yaşlanma konusunu etkileyen farklı faktörleri ve bu faktörlerin birbiri ile ilişkilerini odağa alan ve tezin ana teması olan “katmerlilik” bakış açısı, yaşlılık çalışmalarını zenginleştirecek niteliktedir. İkinci olarak tüm yaşanmışlıklar göz önüne alındığında, kadınlar için dulluk, erkekler için emeklilik kavramlarının yaşlılık sürecinde dönüm noktaları olduğu söylenebilmektedir. Dulluk, öteden beri eşine ekonomik ve sosyal anlamda eşine bağımlı yaşayan kadının, eşi öldüğünde yalnızlık ve ekonomik çöküntü vb. sonuçları beraberinde getirmekte, yaşlı ayrımcılığına uğrama durumunu katmerlendirmektedir. Emeklilik, aktif iş ve sosyal yaşamdan kopuş, ekonomik zayıflama ve erkeklerin kendilerine atfedilen kamusal alandaki iktidarlarının da yitimini simgelemekte ve toplumdan dışlanmasına ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Üçüncü önemli sonuç ise, toplumsal ve kültürel yapının yaşlı ayrımcılığı üzerindeki etkisidir. Aile ve komşuluk ilişkilerinin yoğun olduğu geleneksel toplum yapısı, yaşlıları saygın bir konuma yerleştirerek yaşlıları korumaktadır. Bu durumun yaşlı ayrımcılığına uğrama ihtimallerini azalttığı gözlemlenmiştir. Buna göre geleneksel toplum yapısına sahip Sancaktepe’de özellikle alt sosyo-ekonomik statüdeki yaşlıların yaşlı ayrımcılığına uğrama ihtimallerinin, görece modern ve bireyselleşmiş toplum yapısına sahip Şişli’deki üst ve orta sosyo-ekonomik statüdekilere göre çok daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katmerli ayrımcılık, Kentte yaşlılık, Yaşlanma, Yaşlılık, Yaşlı ayrımcılığı, Sancaktepe, Şişli

**Multi-layered Discrimination: A Qualitative Research on 65+ People,
Istanbul Sancaktepe and Şişli, 2015-2016**

ABSTRACT

The rapid aging of the world's population brings with it a number of consequences and possible problems. For this reason, aging is a subject that needs to be addressed in many perspectives such as social, cultural, political, economic etc. This doctoral dissertation deals with present situation, daily life, life satisfaction and family relations of the people over 65 years old, who live in a megacity like Istanbul on the basis of the ageism. During the field work of this study, 45 in-depth interviews were held in Şişli and Sancaktepe districts. Findings from these interviews can be grouped under three main headings. Firstly, it is found that the aging process, as one natural part of life, such as being born and growing, is not experienced by every individual in the same way, and lived conditions such as gender, socio-economic status, educational level, place of residence, migration story, etc. shape the aging process. The “multi-layered” and “multiple burden” perspective, focusing on the different factors that affect aging process and interrelationships between these factors, which is also the main theme of the dissertation, will enrich the aging studies. Secondly, given all the lived experiences, it is clear that the concepts of widowhood for women and retirement for men have important influences in the aging process. In fact, it can be said that both phenomena are milestones in people's lives. A woman who was dependent on her husband economically and socially for a long time, feels loneliness and economic impoverishment when her husband dies, increasing her probability to experience ageism. Retirement is a break from an active business and social life, a weakening of the economic situation and a loss of power in the public sphere, leading to the isolation of men in the society. The third important result is the effect of the social and cultural structure on ageism. Traditional society structure, where family and neighbourhood relations are strong, protects the elderly by putting them in a respectful place. It has been observed that this situation reduces the chances of suffering from ageism. According to this, in Sancaktepe, which has a traditional society structure, it is revealed that the chances of elders suffering from ageism in lower socioeconomic status are much lower than the ones from upper and middle socio-economic status in Şişli, which has a relatively modern and individualized society structure.

Keywords: Aging, Aging in urban places, Ageism, Multi-layered discrimination, Sancaktepe, Şişli

ÖNSÖZ

Dünya nüfusunun hızla yaşlanmasına paralel olarak yaşlılık ve yaşlanma konuları birçok bilim dalının gündemine girmiştir. Son yıllarda Türkiye’de ve dünyada pek çok bilim insanı ekonomik, politik, sosyolojik ve psikolojik açıdan farklı sonuçlar doğuran bu iki konu üzerinde çalışmalarına hız vermektedirler. Bu tezin ana temasını oluşturan yaşlı ayrımcılığı konusu da yaşlanma ve yaşlılık çalışmalarının gün geçtikçe daha fazla çalışılan alt konularından biri haline gelmiştir. Tezin saha çalışmasına ve yazımına başladığım ilk andan itibaren temennim, örnekleri maalesef gün geçtikçe artan, yaşlıların maruz kaldığı katmerli ayrımcılığın -gerek makro düzeyde, uluslararası, ulusal ve yerel yönetimlerin alacağı önlemler, gerekse mikro düzeyde aileler ve bireylerin davranış biçimlerinde gidecekleri değişikliklerle- azalarak yok olmasıdır.

Tezin konusunun şekillendiği ilk günden bu yana heyecanıma ortak olan, tecrübesini ve bilgi birikimini cömertçe aktaran değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Belma T. AKŞİT’e, tezin yazım aşamasında çok değerli vakitlerini ayırarak eleştiri ve katkıda bulunan Prof. Dr. Bahattin AKŞİT’e, Prof. Dr. Nurgün OKTİK’e, Yrd. Doç. Dr. Şerif ESENDEMİR’e ve Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK’e, hocam olmasının yanı sıra dostluğunu da hiçbir zaman esirgemeyen Dr. Gökçesu AKŞİT’e, saha araştırması boyunca bana evlerini ve yüreklerini açan, duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini benimle tereddütsüzce paylaşan Sancaktepeli ve Şişlili katılımcılara, beni hayata hazırlayan, koşulsuz sevgisi ile attığım her adımda kalbimde olan annem Dr. Sevgi VARIŞLI’ya, aldığım her kararda beni yüreklendiren, sınırsız sabrı, desteği ve hep yanımda olduğunu hissettirdiği için babam Dr. Kadri VARIŞLI’ya teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
TABLOLAR LİSTESİ.....	XII
EKLER LİSTESİ.....	XIII
1. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.2. TEZİN AMACI.....	7
1.3. TEZİN ÖNEMİ.....	8
2. BÖLÜM.....	11
LİTERATÜR.....	11
2.1 KAVRAMLAR.....	15
2.1.1. Yaş.....	15
2.1.2. Yaşlılık.....	15
2.1.3. Yaşlanma.....	16
2.1.4. Geriatri.....	16
2.1.5. Gerontoloji.....	16
2.1.6. Yaşlanma Türleri.....	17
2.1.6.1. Biyolojik Yaşlanma.....	17
2.1.6.2. Psikolojik Yaşlanma.....	17
2.1.6.3. Toplumsal Yaşlanma.....	17
2.1.7. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık.....	18
2.1.8. Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık.....	18
2.1.9. Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık ve Feminizm İlişkisi.....	19
2.1.10. Yaşlılığın Kadınlaşması.....	21
2.1.11. Alt- gruplara Yönelik Ayrımcılık.....	21
2.1.12. Yalnızlık.....	22
2.1.13. Kayıplar.....	22
2.1.13.1. Eş Kaybı.....	22
2.2. YAŞLILIĞA İLİŞKİN KURAMLAR.....	23
2.2.1. Toplumsal Kuramlar (Gerontoloji Kuramları).....	24
2.2.1.1. Etkinlik Kuramı.....	24
2.2.1.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı.....	25
2.2.1.3. Rol Bırakma Kuramı.....	25
2.2.1.4. Modernleşme Kuramı.....	26
2.2.1.5. Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı.....	27
2.2.1.6. Süreklilik Kuramı.....	27
2.2.1.7. Eksiklik Kuramı.....	28
2.2.2. Biyolojik Kuramlar.....	28
2.2.2.1. Biyolojik Programlama Kuramları.....	29
2.2.2.1.1. Endokrin Kuramı.....	29
2.2.2.1.2. Bağışıklık Sistemi Kuramı.....	29

2.2.2.2. Hücresel Yaşlanma Kuramları	29
2.2.2.2.1. Aşınma ve Yıpranma Kuramı	29
2.2.2.2.2. Serbest Radikaller Kuramı	30
2.2.2.2.3. Çapraz Bağlanma Kuramı	30
2.3. YAŞLANMANIN SOSYOLOJİSİ	30
2.3.1. Yaşlanma ve Emeklilik	30
2.3.2. Yaşlanma ve Yoksulluk	32
2.3.3. Yaşlanma ve Kadın	33
2.3.4. Yaşlanma ve Kentleşme	35
2.3.5 Yaşlanma ve Yalnızlık	36
2.4. Kuramsal Çerçeve: Özet	37
BÖLÜM 3.....	38
YÖNTEM.....	38
3.1 ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	38
3.1.1. Şişli Hakkında Kısa Bilgi.....	39
3.1.2. Sancaktepe Hakkında Kısa Bilgi.....	40
3.2. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	40
3.3. KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	41
3.4. VERİ ANALİZİ.....	43
3.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI (UYGULAMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER VE ETİK SORUNLAR)	43
4. BÖLÜM.....	48
BULGULAR VE TARTIŞMA.....	48
4.1. TANIMLAYICI BULGULAR.....	48
4.1.1. Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları	50
4.1.2. Katılımcıların Eğitim Durumu	50
4.1.3. Katılımcıların Sosyo-ekonomik Durumu	50
4.1.4. Katılımcıların Dini/Etnik/Mezhebi Bilgileri	51
4.1.5. Katılımcıların Medeni Durumu ve Kiminle Yaşadığına Dair Bilgi.....	51
4.1.6. Katılımcıların İstanbul'da Yaşama Süreleri.....	51
4.1.7. Katılımcıların Birinci Dereceden Yakınını Kaybetme Durumu	52
4.2. ARAŞTIRMANIN AMACINA YÖNELİK BULGULAR	52
4.2.1. Yaşlanmayla İlgili Bulgular	52
4.2.1.1. Yaşlılık Algısı	52
4.2.1.1.1. Yaşlanma Sözcüğünün İfade Ettikleri.....	52
4.2.1.1.2. Yaşla Beraber Ortaya Çıkan Değişimler.....	57
4.2.1.1.2.1. Fiziksel Değişiklikle.....	57
4.2.1.1.2.2. Yakınların Kayıpları.....	60
4.2.1.1.2.3. İş Kaybı (Emeklilik).....	61
4.2.1.1.3. Yaşla Beraber Ortaya Çıkan Hastalıklar	64
4.2.1.1.4. Yaş İlerledikçe Kazanç ve Kayıp Olarak Nitelendirilebilecek Durumlar.....	65
4.2.1.2. Kendini Yaşlı Olarak Tanımlama	69
4.2.2. Bir Güne Ait Bulgular.....	70
4.2.2.1. Ortalama Bir Günde Yapılanlar	70
4.2.2.1.1. Ev İçinde Yapmaktan Keyif Aldıkları ya da Hoşlanmadıkları Şeyler	74

4.2.3. İlişkiler (Aile, Akraba ve Arkadaşlarla Olan İlişkiler.....	76
4.2.3.1 Birlikte Olmaktan En Çok Hoşlandıkları Kişiler.....	76
4.2.3.2. O Kişilerle Ne Sıklıkta Görüştükleri.....	77
4.2.3.3. Daha Sıklıkla Kimleri Ziyaret Ettikleri.....	79
4.2.3.4. Eski Arkadaşlarla İlişkiler.....	80
4.2.4. İstanbul’da Yaşlı Olmak	81
4.2.4.1.Yaşlılık Dönemlerini İstanbul’da Geçirmekten Duydukları Memnuniyet	81
4.2.4.2. İstanbul’da Yaşlı Olmanın Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	86
4.2.4.3. Kente Dair Yaşamı Kolaylaştıracak Beklentiler.....	89
4.2.5. Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık.....	91
4.2.5.1. Genelde İnsanların Yaşlılara Karşı Tutumları	91
4.2.6. Yaşlı Hakları	100
4.2.6.1. Yaşlı Hakları Konusunda Düşünceler.....	100
4.2.6.2. Huzurevleri Konusundaki Düşünceler	103
4.2.7. Hayata Dair	106
4.2.7.1. Hayatın Öğrettikleri	106
4.2.7.2. Bundan Sonra Yapmak İstedikleri	107
4.2.7.3. Genç Kuşaklara Öneriler.....	109
BÖLÜM 5.....	112
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	112
5.1.SONUÇLAR.....	112
5.2. ÖNERİLER.....	120
KAYNAKLAR	124
EKLER.....	138
EK-1.....	139
EK-2.....	141
EK-3.....	146
EK-4.....	148
ÖZGEÇMİŞ.....	152

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DG: Derinlemesine Görüşme

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

E: Erkek

K: Kadın

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

SES: Sosyo-ekonomik statü

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Vb: Ve benzeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Özet Tablo Katılımcıların Özellikleri

Tablo 2: Görüşülen Kişiler Hakkında Bilgi

EKLER LİSTESİ

EK-1: Tablo 1: Görüşülen Kişiler Hakkında Bilgi

EK-2: Form 1: Derinlemesine Görüşme Çerçeve Formu

EK-3: Form 2: Derinlemesine Görüşme Senaryo Hazırlama Formu

EK-4: Form 3: Derinlemesine Görüşme Veri Analiz Formu

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Son yıllarda yaşlanma konusu pek çok bilim dalının üzerinde en çok çalışılan konularından biri olmuştur. Bunun nedeni, yaşlı nüfusun artışıdır, bir başka deyişle nüfusun yaşlanmasıdır. Nüfusun yaşlanmasının pek çok nedeni vardır. Teknoloji ve tıptaki ilerlemelere bağlı olarak ölüm oranlarının azalması, ortalama yaşam süresinin artışı, sanayileşme sonrası kentlileşme olgusunun yaygınlaşmasına bağlı olarak yaşam biçimlerinin değişmesi ile doğurganlığın azalması bunların sadece birkaçıdır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 2002 yılında yayımladığı rapora göre, dünya genelinde diğer yaş gruplarına göre hızla artan yaşlı grubunu 65 yaş ve üstü bireyler oluşturmaktadır. 2000'li yılların başında 60 yaş ve üstü bireylerin sayısı 600 milyon iken 2025 yılına gelindiğinde 60 yaş üstü kişilerin 1.2 milyar, 2040 yılında 1.3 milyar, 2050 yılında ise 2 milyar olması tahmin edilmektedir (DSÖ, 2002).¹ Türkiye'de de durum benzerdir. Türkiye'de 65 yaş üstü nüfus 2012 yılında 5 milyon 682 bin ile toplam nüfusun %7.5'ünü oluştururken 2014 yılında 6 milyon 192 bin ile toplam nüfusun %8'ini, 2016'da ise 6 milyon 551 bin 553 kişi ile toplam nüfusun % 8.5'una ulaşmıştır (TÜİK, 2013; TÜİK, 2017). Nüfus projeksiyonlarına göre ise bu oranının 2023'te %10.2, 2050'de %20.8, 2075'te ise %27.7'ye ulaşılacağı ön görülmektedir. (TÜİK, 2015).

Gelecekte siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda birçok farklılaşmaya neden olacak yaşlanma konusu hem yaşlı bireylerin yaşamını hem de toplumun geri kalan kısmını kaçınılmaz olarak etkileyecektir. Bu nedenle bu tezde, yaşlanma olgusunu bireysel ve toplumsal olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır.

Bireysel olarak yaşlanma, bireyin yıllar geçtikçe bedensel ve ruhsal açıdan çoğu zaman gerileme ile ifade edilebilecek bir değişime uğramasıdır. Toplumsal açıdan yaşlanma ise, toplumu oluşturan yaşlı bireylerin sayısının git gide artmasıyla toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmalardır. Bu farklılaşma toplumu oluşturan

¹ Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002'de yayımladığı Aktif Yaşlanma: Politika Çerçevesi adlı rapordan alınmıştır. Rapora http://www.who.int/ageing/publications/active_ageing/en/ den ulaşılmıştır.

tüm yaş gruplarını etkiler. Tufan bu durumu, “yaşlılık problemi” olarak kavramlaştırır (Tufan, 2014, s. 10). “Yaşlılık problemi” toplumun, yaşlı bireyleri *sorun* olarak görmesidir. Toplum tarafından inşa edilen ve yaşlıların olduğu hem kamusal hem de özel alanlarda hemen hemen her gün yeniden üretilen “yaşlılık problemi” toplumların yaşlanma ve yaşlılık olgularına karşı geliştirdikleri bakış açılarının bir örneğidir. Nüfusun hızla yaşlanmasına karşın toplumlar, yaşlanma olgusuna hazırlıksızdır. Her ne kadar gelişmiş toplumlar yaşlı nüfusun refahı ve genel nüfusa entegrasyonu için az gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlara göre bir kaç adım ileride olsalar dahi, bu onların “yaşlılık problemi”ni tam anlamıyla çözdükleri anlamına gelmez.

Nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak gerçekleşen ekonomik, sosyal, kültürel değişimler toplumdaki yaşlılık algısını da şekillendirmektedir. Bununla beraber, yaşlılık algısı toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Günümüz toplumlarında yaşlı denilince bakıma muhtaç, yürüme güçlüğü olan, mutsuz, yalnız ve sosyal ilişkileri zayıflamış bireyler akla gelebilmekte, yaşlılık kavramı çoğu zaman hastalık kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Tecrübe ve bilgelik gibi yaşlılığa atfedilebilecek olumlu özellikler göz ardı edilerek yaşlılık ile ilgili olumsuzluklara vurgu yapılmakta; aktif ve sağlıklı yaşlılık süreci geçiren çok sayıda yaşlı yok sayılmaktadır. Bu tür bir yanlış algı, yaşlı bireylerin, bu olumsuz değerleri benimsemelerini ve “kendilerini işe yaramaz ve toplumdan dışlanmış” hissetmelerine yol açmaktadır. Bu durum yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını kaybettiklerini düşünmelerine neden olmakta ve sonuç olarak hayatlarının geri kalan yıllarını mutsuzluk ve yetersizlik hissi ile yaşamalarına sebep olmaktadır.

Yaşlıların maruz kaldığı bu olumsuz durumda modernitenin olduğu kadar, bir parçası olduğumuz tüketim toplumunun da payı vardır. Bauman’ın (2000, s. 176) “umut, hırs ve öz güvenle dolu olma durumu” olarak nitelendirdiği modernite sonrası günümüz tüketim toplumunda (Baudrillard, 2004) birey, “gündelik mutluluklar peşinde koşan, kısa vadeli amaçlarını yerine getirebilmek için kısa vadeli planlar yapan, içerikten ziyade biçimle ilgilenen, anlık ihtiyaçlarını çabucak tatmin etmeye çalışan” olarak programlanmıştır. Üstelik tüm bunları, doğuştan bir üyesi oldukları toplumda var oluşlarını sürdürmek için yapmaktadırlar. Bireyler, yaşam kalitelerini artırarak en iyi düzeyde tutmak, karşılaştıkları zorlukları yenmek, tehditlere karşı durmak ve varlıklarını olabilecek en uzun süre devam ettirmek için iyi bir eğitim almak, iyi bir

meslek sahibi olmak, iyi para kazanmak, erk sahibi olmak gibi türlü amaçlar benimserler. Ancak bu amaçların içinde aktif ve başarılı yaşlanmak ve yaşa bağlı değişimler ve gerilemeler alt sıralardadır. Yaşlanmak ölümü, bir başka deyişle var olmanın sona ermesini hatırlattığı için birincil amaç olan olabildiğince en uzun ve en kaliteli yaşam süresini yakalamanın tam zıttı yönde konumlanmaktadır.

Tüketim toplumları üretime katılamayacak konumda gördüğü yaşlı bireyleri oyun dışı bırakmakta, ötekileştirmekte ve hatta aşağılamaktadır. Sistem yaşlı bireyi çemberin dışına atmaktadır. Kamusal ve özel alanda dışlanan yaşlı bireyler, peşi sıra açılan huzurevleri, bakım evleri vb. yerlere mahkûm edilerek gettoleştirilmektedir. Yaşlılık dönemini bir “oyun dışı kalma” süreci olarak gören çoğu yetişkin de, bedeni ve zihni ona yaşlanmaya başladığını hatırlatana dek yaşlılığı ya göz ardı etmekte ya da yok saymaktadır. Bu göz ardı ediş ve yok sayış, özellikle gençlerin ve orta yaşlıların yaşlılara karşı olumsuz tutum geliştirmelerine ve bunları davranışlarına yansıtmalarına neden olmaktadır. Çünkü yaşlı bireyler bağımlı ve bakıma muhtaç kişi olarak algılanmaktadır.

İlk kez Robert Butler (1969) tarafından kullanılan yaşlı ayrımcılığı terimi (ageism) yaşlı bireylere karşı yapılan her türlü ayrımcılığı ve dışlamayı kapsamaktadır. Butler tarafından bu terim literatüre kazandırıldığında, cinsiyete dayalı ayrımcılık ile ilişkilendirilmiş ve bu iki kavram birbirini besleyen ve her birinin şiddetini artıran kavramlar olarak kullanılmıştır. Butler (1969) yaşlı ayrımcılığının kişisel, kültürel ve yapısal olmak üzere üç düzeyi olduğunu ileri sürer (aktaran Thompson, 200, s.104). Kişisel düzeyde bireyin yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili bireysel bakış açısı önemlidir. Bireysel bakış açısı, bireyin içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür ve büyük ölçüde bireyin içinde yetiştiği toplumda yaşlılık ile ilgili yerleşik genel kanı ile şekillenir (Thompson, 2001). Toplumdaki yaşlılar ile ilgili olumsuz kabuller ve değerler, kültürel düzeyde yaşlılara yönelik ayrımcılığı işaret eder (Buz, 2015, s. 270). Yapısal düzeyde yaşlı ayrımcılığı ise, Thompson (2001) resmi ya da gayri resmi kurumların ve devlet politikaların yaşlıların ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanmamış olmasına, yaşlıların yaşam kalitesini yükseltmek ya da en azından korumaya yönelik hizmet sunmaması ile ilişkilendirir.

Yaşlılara yönelik ayrımcılığı besleyen/tetikleyen çok farklı etken vardır. Bu ayrımcılığın seviyesini, şiddetini ve türünü yaşlı bireyin yaş aralığı, cinsiyeti, sosyo-

ekonomik statüsü, bulunduğu toplumun yapısı vb. gibi birçok etken etkiler. Bununla beraber yaşlı ayrımcılığının türü ve şiddeti kamusal alan ve özel alan ikileminde de farklılık göstermektedir. Özellikle bireyselleşmenin daha belirgin olduğu büyük şehirlerde kamusal alanda yaşlı bireyin maruz kaldığı ayrımcılık, küçük şehirlerdekine göre daha şiddetli olmaktadır. Söz konusu faktörlerin yaşlıların maruz kaldığı ayrımcılığın türü ve şiddeti üzerindeki etkisi tezin temel sorun alanını oluşturmaktadır.

Tezin adındaki “katmerli ayrımcılık” terimi özellikle de yaşlı kadınların maruz kaldığı ya da maruz kalma ihtimali olduğu ayrımcılık türüne işaret etmek için tercih edilmiştir. Katmerli ayrımcılık (multi-layered discrimination) kavramı kadın ve adalet çalışmaları alanlarında kullanmıştır (McMullin, 2000; Roseberry, 2011; Kadın Emeği ve İstihdam Platformu, 2012; Horl, 2014). Sadece kadın olmak dahi ataerkil bir toplumda ayrımcılığa uğramaya yeterliyken, bireyin sınıf, eğitim durumu, yaşadığı yer, yaşam biçimi, mesleği vb. etkenlerden dolayı oluşan farklı ayrımcılıklara maruz kalması, yaş da eklendiğinde ciddi biçimde ayrımcılıklara uğramasını getirmektedir ki bu da tezin araştırma konusunun temelini oluşturmuştur. Bu tezde kullanılan katmerli ayrımcılık kavramının tek başına kullanılması da yeterli olmamaktadır. Burada kişinin sırtına yüklenen çoklu yük (multiple burden) de ifade edilmektedir.

“Katmerli ayrımcılık” kavramı akla kesişimsellik kavramını getirmektedir. “Kesişimsellik, faktörlerin karşılaşmasıyla ortaya çıkan etkileşime atfen kullanılmaktadır ve hiçbir sosyal birlikteliğin homojen olmadığı iddiasından hareket eder” (Arun, 2016, s. 32). İlk kez 1991 yılında ABD’li hukuk teorisyeni Kimberle Crenshaw tarafından ortaya atılan kesişimsellik kavramı, kavramlar arasındaki etkileşim ve bir aradalıkları ön plana çıkarmak için kullanılmıştır. 1980’lerin ABD’inde siyah kadınların durumunu eleştirel feminist bir bakış açısıyla ele aldığı çalışmasında Crenshaw (1991), kesişimsellik kavramı üzerinden hem kadın hem siyah olmanın toplum içinde yaratacağı eşitsizliklerin katmanını artıracak tezinden yola çıkarak siyah kadınların deneyimlerinin hiç bir zaman beyaz kadınlarınkiyle aynı olmayacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla Crenshaw’un örneğinde siyah olmak ve kadın olmak kavramları tek başına düşünüldüklerinde bir anlam ifade etmezler, bu iki kavramın etkisi ancak bir arada düşünüldüklerinde analiz edilebilecektir. Dolayısıyla etkileri açısından bakıldığında hiçbir kavram biricik değildir, bir ya da birkaç kavramla

etkileşimleri üzerinden değerlendirilmelidir, dolayısıyla katmerlilik kavramı burada önem kazanmaktadır.

Crenshaw gibi kesişimsellik kavramını araştırmalarında kullanan bir diğer düşünür de Eleştirel Erkekler ve Erkeklikler İncelemeleri alanının kurucusu Jeff Hearn'dür. Hearn (2011) de tıpkı Crenshaw gibi kesişimsellik kavramını matematikteki kümeler sisteminde olduğu gibi birbirinden ayrı grupları birbirleriyle benzerlikleri ve ortaklıkları üzerinden anlamaya ve araştırmayı amaçlayan bir çalışmanın aracı olarak kullanır (Akşit ve Varışlı, 2016).

Crenshaw gibi Hearn de bu kavramı feminist bir bakış açısıyla ele alarak eleştirel erkekler ve erkeklikler incelemelerinde cinsel yönelimin birey-toplum ilişkisini anlamada yetersiz olacağını, bireyin toplum içindeki yerini ve konumunu belirleyen eğitim durumu, meslek, yaş vb. gibi değişkenlerin cinsel yönelim değişkeni ile ilişkisellik temelinde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir (Hearn, 2011; Hearn, 2012; Hearn, 2014; Hearn ve Hein, 2015). Yaşlılık konusu kesişimsellik ve kesişimsellik ile bir arada düşünülmesi gereken ilişkisellik bakış açısıyla araştırılmadığı sürece eksik kalacaktır. Çünkü yaşlanma toplumsal bir yeniden üretimi beraberinde getirmektedir. Yaşlanma yalnızca bireyin yaş hanesine eklenen yılların toplamı değildir. Yaş ile beraber edinilen tecrübeler, fiziksel ya da manevi kayıplar ya da kazançlar, yaşlılık evrelerinde hayata dahil olan ya da hayattan çıkan kişilerin yanı sıra, medeni durum ve/veya emeklilik ile birlikte sosyo-ekonomik statüdeki değişimler gibi faktörler, gerek bireysel gerekse toplumsal yaşlanma konusu ele alınırken bir arada düşünülmelidir. Bu etkenler arasındaki katmerlilik, ilişkisellik ve kesişimsellik vurgusu ne denli gözetilirse, araştırma ve sonunda ortaya çıkan argüman o denli zengin olacaktır.

Bu tezde de katmerlilik, kesişimsellik ve ilişkisellik, Crenshaw'un ve Hearn'ün işaret ettiği gibi bireyin zaman içerisinde kimliğinin yapı taşlarını oluşturan cinsiyet, din/mezhep, dil, yaşam biçimi, göç öyküsü, aile yapısı, yaş grubu gibi etkenlerin yaş ayrımcılığı üzerindeki etkilerini İstanbul Şişli ve Sancaktepe'de 65 yaş üstü kişilerin mevcut durumu üzerinden araştırılmaktadır. Niteliksel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak yapılan alan araştırması, Aralık 2015 ve Mayıs 2016 tarihleri arasında 7'si pilot çalışma olmak üzere, 52 derinlemesine görüşmeden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini Şişli ve Sancaktepe'de belli bir süreden beri yaşayan farklı

sınıf ve yaşam biçimlerine sahip İstanbullular oluşturmaktadır. Şişli ve Sancaktepe ilçelerinde yaşayan kişilerin yaşam biçimlerindeki farklılıkların yaşlılık süreci deneyimlerini de etkilediği gözlemlenmiştir. Bu farklılıkları ortaya çıkarabilmek için görüşülen kişilere yaşlılık algıları, yaşlanma sürecinde yaşadıkları kazançlar ve kayıplar, bir günde ne yaptıkları, hane içinde ve dışında nasıl ve kimlerle vakit geçirdikleri, İstanbul’da yaşlı olmanın onlara ne ifade ettiği, kamusal ve özel alanda yaşlı ayrımcılığına ilişkin düşünceleri ile yaşlı hakları ile ilgili düşünceleri sorulmuştur.

Bu tez beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan giriş bölümünden sonra gelen ikinci bölüm, gerontoloji literatürüne ayrılmıştır. İkinci bölümün ilk alt bölümünde yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili kavramlar tanımlanmakta ve tartışılmaktadır. İkinci alt bölümde yer alan yaşlanma literatürü, iki ana kolda ele alınmaktadır. Bunlar sosyal bilimlerle ilgili olan toplumsal kuramlar ve tıpla ilgili olan biyolojik kuramlardır. Biyolojik kuramlar bireyin fizyolojik açıdan yaşlılığını konu alırken toplumsal kuramlar, sosyal, ekonomik ve psikolojik yaşlanma süreçlerini irdelemektedir. Bu alt bölümde öncelikle biyolojik kuramlar hakkında bilgi verilmekte, ancak temel olarak toplumsal kuramlar üzerinde durulmaktadır. Her bir toplumsal kuram açıklandıktan sonra, alan araştırmasına yön veren, rol değişimi, geri çekilme ve aktivite kuramları detaylı olarak incelenmektedir. Bölümün ikinci alt bölümünde, “yaşlanmanın sosyolojisi” başlığı ile anılan “toplumun grileşmesi” kavramı irdelenmektedir. Temel olarak yaşanan toplumlara dikkat çekmek üzere kullanılan bu kavram, sosyolojinin ilgi alanına giren emeklilik, yoksulluk, kadın, kentleşme, sosyal dışlanma ve yalnızlık gibi pek çok konuyu, yaşlılık ile kesişimi üzerinden ele almaktadır. Bu alt bölümde de yaşlanma süreci içinde etkisi giderek artan bu kavramlar tartışılmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünü tezin metodolojisi oluşturmaktadır. Bu bölümün ilk alt bölümünde Sancaktepe ve Şişli ilçeleri ile ilgili bilgi verilmekte, neden bu iki ilçenin seçildiği tartışılmaktadır. İkinci alt bölümde ise araştırmanın metodolojisi anlatılmaktadır. Öncelikle yaşlılık konusunun katmerli/kesişimsel bir bakış açısı ile ele alınması gerektiği savunulmakta, daha sonra alan araştırması hakkında bilgi verilmektedir.

Tezin dördüncü bölümünde alan araştırmasının bulguları sunulmakta ve tartışılmaktadır. Bu bölümde İstanbul gibi bir megakentte yaşlı olmak konusu

üzerinden derinlemesine görüşme yapılan kişilerin bireysel deneyimlerinden, örnekleme oluşturan Şişli ve Sancaktepe ilçelerine özgü bir yaşlılık profili ortaya konmaya çalışılmaktadır. Yaşlılık süreci her birey için farklı deneyimlenmekle birlikte kendini yeniden üreten toplumsal bir süreçtir. Yaşlılık çoğu kayıplarla örüntülü bir yeniden yapılanma/sosyalizasyon sürecidir. Rol bırakma kuramı ile açıklanan bu yeniden yapılanma süreci, hem bireysel hem de toplumsal sonuçlar doğurmaktadır. Bu bölümün alt başlıklarını derinlemesine görüşmelerde öne çıkan özel ve kamusal alanda yaşlanma ile ilgili konu başlıkları oluşturmaktadır. Kişilerin aile yapıları özelinde gündelik yaşamdaki ilişkileri ve bu ilişkilerin yaşlılık süreci ile geçirdiği değişim ele alınmaktadır. Hemen hemen tüm katılımcılar ailenin onlar için önemine değinmiştir. Ancak pek azı aile yaşantılarından memnundur. Bu bölüm büyük şehirlerde kentleşme ile farklılaşan aile ilişkilerinin 65 yaş üstü kişiler üzerindeki olumsuz etkisine ayrılmıştır. Bu olumsuzluk, yaşlı bireyin tüm yaşantısını etkilemekte, sosyal ve psikolojik sorunlar doğurmaktadır. Yaşlılar, gençliklerinde sahip oldukları aile içindeki iktidarın git gide yok olmasından şikâyet etmektedirler. Erkekler için bu iktidar kaybı emeklilik ile perçinlenmektedir. Kadınlarda ise dulluk öne çıkmaktadır. Her iki kavram ataerkil düzende daha da anlam kazanmaktadır. Emeklilik ile erkekler “ekmek kazanan” olma özelliklerinin zayıflamasıyla bir tür iktidar kaybına uğramaktadır ve toplumdaki konumları gerilemektedir. Emeklilik, önceden çalışan kadınlar için de benzer bir etki yapmaktadır. Bölümün son iki alt bölümünde insan hakları ve yaşlı haklarında araştırmaya katılanların düşüncelerine yer verilmektedir. Pek çok katılımcı insan hakları sözcüğünü duyunca duraksamış, bir kısmı soruyu geçiştirmiş, bir kısmı ise insanların siyasal katılım hakları konusundaki düşüncelerini ifade etmişlerdir. Yaşlı hakları konusunda ise pek çok katılımcının sınırlı bilgiye sahip olduğu ya da hiç fikri olmadığı ortaya çıkmıştır. Bulgular ve tartışma bölümünün son alt bölümü ise katılımcıların hayata dair beklentilerine ayrılmıştır. Sosyo-ekonomik statü, medeni durum, eğitim durumu, cinsiyet gibi değişkenlerin cevapları etkilediği dikkat çekmektedir. Tez, beşinci ve son bölüm olan “Sonuç ve Öneriler” ile tamamlanmaktadır.

1.2. Tezin Amacı

Toplum içinde sayıları hızla artan yaşlı kadın ve erkekler, gerek kamusal gerekse özel alanda farklı sorunlar ile karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların kaynağı toplumun yaşlı

nüfusun artışına hazırlıklı olmaması, bir başka deyişle nüfusun yaşlanması gerçeğini içselleştirememesine dayanmaktadır. Bu tezin üç temel amacı vardır.

1- “Yaşlılığın çocukluk, gençlik ve yetişkinlik gibi insan yaşamının doğal bir evresi olduğu” yaklaşımını güçlendirmektir.

Yapılan alan çalışması ile;

2- Yaşlı bireylerin deneyimledikleri ayrımcılığı irdelemek ve olası çözümler sunmaktır. Bu amaca ulaşmak için İstanbul Sancaktepe’de ve Şişli’de yaşayan 65 yaş üstü kişilerin, cinsiyetleri, yaş evreleri, varsa göç deneyimleri ve gelir düzeyleri gibi dört temel etkenin bu kişilerin mevcut durumu üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır.

3- Şişli ve Sancaktepe’de yaşayan 65 yaş üstü bireylerin deneyimlerini, kamusal ve özel alanda yüz yüze oldukları eşitsizlikleri, bunların yaşamlarını nasıl etkilediğini ve biçimlendirdiğini anlamaktır.

1.3. Tezin Önemi

Nüfusun yaşlanması ya da bir başka deyişle yaşlı nüfusun artması, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ciddiye ele alınması gereken konuların başında gelmektedir. Henüz görece genç bir nüfusa sahip olsa dahi Türkiye’de de, dünyadaki eğilime paralel olarak, nüfus git gide yaşlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, Türkiye’nin nüfusu 2050 yılında 100 milyona ulaşacak ve bu nüfusun %30’unu 60 yaş üstü bireyler oluşturacaktır (Şentürk ve Ceylan, 2015, s. 14). TÜİK verilerine göre (2014), 2013 yılı itibarıyla Türkiye’de 65 yaş üstü nüfusun tüm nüfusa oranı % 7.7 iken 2050 yılına gelindiğinde bu oranın % 20.8’e kadar çıkacağı ön görülmektedir. Buna paralel olarak Dünya Sağlık Örgütü de, Türkiye nüfusunun 30 yıl içinde 100 milyona yaklaşacağını, yaşlı nüfusun, ülke nüfusuna oranının % 30’un üstünde olacağını ön görmektedir (Tufan ve Yazıcıoğlu’ndan aktaran Şentürk ve Ceylan, 2015, s. 14). Türkiye’de önümüzdeki 30 yıl içinde yerel ve ulusal politikaların bu demografik değişim göz önüne alınarak şekillendirilmesi gerekmektedir. Yaşlı nüfus artışı, bireysel ve toplumsal ekseninde ele alınması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya nüfusu yaşlanmaktadır. Neolitik Devrim ile ortalama ömür 25'ten 35 yıla çıkmıştır (Güvenç, 1979, s. 184). Tıpta yaşanan gelişmelerle yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı artmaktadır. DSÖ'ye göre, 2000 ile 2050 yılları arasında tüm dünyadaki yaşayan 60 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı %11'den %22'ye çıkacaktır.² Ancak bu hızlı değişime dünyanın aynı hızda ayak uyduramadığı görülmektedir. Bu durum toplumları nüfusun yaşlanması sonucu ortaya çıkan sorunlar ile baş etmek için farklı yollar arayışına itmiştir. Bu anlamda yaşlanmanın ve yaşlılığın bilimi anlamına gelen gerontoloji ve tıbbın alt kollarından biri olan ve yaşlıların sağlığı ve tedavisi ile ilgilenen geriatri alanları ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2007, s. 37).

Yaşlanma konusu toplumsal sonuçları bakımından çok önemli olmakla birlikte yakın zamana kadar sosyolojinin ana konuları arasında gösterilmemekteydi. Oysaki İçli'nin (2008) ifadeleri ile “sosyolojik bakış açısı ile yaşlılığın incelenmesi, sorunların araştırılması, toplumsal yapılanma içerisinde bireyler ve toplumlar için yaşlılığın yerinin anlaşılmasını ve değerlendirilmesini kolaylaştırır” (İçli, 2008, s. 30). Öte yandan, yaşlanma ve yaşlılık, ekonomik sorunların yanı sıra sosyal birçok probleme de temel olmaktadır ve tüm bunlar yaşlanma sosyolojisinin ilgi alanına girmektedir. Buna karşın Türkiye’de yaşlanma sosyolojisi ile ilgili çalışmalar bulunsa da İstanbul İli genelinde yeteri kadar çalışma olmadığı söylenebilir (Şentürk ve Ceylan, 2015).

Bu tezde sosyal sorunların biri, belki de en önemlisi olarak nitelendirilebilecek olan yaşlı ayrımcılığı konusu işlenmektedir. “Yaşlı ayrımcılığı” kavramının ortaya atılışı her ne kadar 1970’lerin başına rastlasa da özellikle Türkiye’de konu ile ilgili araştırmalar yeterli sayıda değildir. Bununla birlikte spesifik olarak İstanbul’da yaşlı ayrımcılığını analiz eden bir araştırma henüz literatürdeki yerini almamıştır. Oysaki Türkiye’nin en yüksek nüfusuna sahip olan İstanbul’da yaşlılar bu ayrımcılık türüne gerek kamusal gerek özel alanda hemen hemen her gün maruz kalmaktadırlar. Dünyada nüfusu yüksek olan büyükşehirlerde yaşayan yaşlıların maruz kaldığı ayrımcılığı irdeleyen pek çok araştırma vardır (Kimmel, 1988; Powell, 2001; Cheng, Chi, Boey, Ko & Chou, 2002; Palmore 2004).

² Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) internet sitesinden alınmıştır. Alıntı yapılan internet sitesi; <http://www.who.int/ageing/about/facts/en/'dir>. Erişim Tarihi 29 Haziran 2015.

Yaşlı ayrımcılığı en az bir diğer ayrımcılık türü olan cinsiyete dayalı ayrımcılık kadar önemli bir sorundur ve üstelik bu iki ayrımcılık türü birbirini beslenmektedir. Bu tez birbiriyle bağlantılı olan bu iki ayrımcılık türünün arasındaki ilişkiyi irdeleyerek, cinsiyete dayalı ayrımcılığın yaşlı ayrımcılığı üzerindeki etkisini, bir de sosyo-ekonomik statü etkenini de ekleyerek ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için seçilen İstanbul İlinde daha önce böyle bir araştırma yapılmamış olması tezin önemini artırmaktadır.

2. BÖLÜM

LİTERATÜR, KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve KURAMLAR

Yaşlılık, tıpkı çocukluk, gençlik ve yetişkinlik gibi yaşamın doğal bir evresidir. Yaşlanma rahim içi dönemden başlayıp, ölüme kadar devam eden bir süreç olarak kabul edilir (Gönen ve Hablemitoğlu, 2001, s. 175). Bu süreç tarih boyunca iki zıt yaklaşımla ele alınmıştır. Bunların ilki yaşlanmayı bedensel, zihinsel ve ruhsal gerilemenin yaşandığı olumsuz bir süreç olarak ele alırken, diğeri yaşlanmayı yıllar geçtikçe artan bilgi birikimi ve tecrübe, dolayısıyla bilgelik, saygınlık gibi pozitif yönlerle ilişkilendirmiştir. Antik Çağ'dan bu yana devam eden bu dikotomi, birçok düşünürün de fikir dünyasını etkilemiş ve çalışmalarında bu iki yaklaşımdan birini teorik zemin olarak alarak takip etmelerine neden olmuştur.

Yaşlı bireyi konu alan ilk yazılı eserler Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarıdır. Milattan önce 8. yüzyılda yazılan bu destanların ana karakterlerinden yaşlı Nestor saygınlığı ve tecrübesi ile anılmaktadır (Kutsal, 2003).

İlyada ve Odysseia'dan 4 yüzyıl sonra Hipokrates (MÖ. 460 - MÖ. 377), destandakinin aksine yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili olumsuz fikirler öne sürmüştür. Hipokrates, yaşlıların gençlere nazaran daha az besine ihtiyaçları olduğunu savunmuş, yaşlıların fiziksel yetersizliklerine dikkat çekmiştir (Kalınkara, 2014). Hipokrates'in bu görüşleri yaşlanma ile ilgili olumsuz düşünceleri benimseyen Aristoteles'in fikir dünyasına da zemin oluşturmaktadır. "Yaşlıların hırçın ve kavgacı olduklarını ileri süren Aristoteles, yaşlılık ve hastalık arasında paralellik kurmuş ve Kalınkara'nın işaret ettiği üzere "hastalığı zamansız gelen yaşlılık, yaşlılığı ise doğal bir hastalık" şeklinde tanımlamıştır (Kalınkara, 2014, s. 4). Yaşlılığın hastalık olarak tanımlanması durumu günümüzde de geçerliliğini korumakta ve yaşlılara yönelik ayrımcılığın temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

Öte yandan bir diğeri Antik Yunan filozofu Platon (M.Ö. 427 - 347), Aristoteles'in aksine yaşlılık ile bilgelik ilişkisine vurgu yaparak, yaşlanma ile ilgili daha yapıcı fikirler öne sürmüştür. Platon'a göre yaşlılık döneminin nasıl yaşanacağı gençlik çağlarında kazanılan tecrübelerle şekillenir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010).

Milattan önce 44 yılında yazdığı “Yaşlılık ve Dostluk” kitabında Cicero, toplumun, yaşlıları fiziksel güçsüzlükler neden gösterilerek birçok aktiviteden uzak tutarak yalnızlaştırılmalarını eleştirir ve fiziksel güçsüzlüklerin yaşlılıktan değil, hastalıklardan dolayı olduğunu anlatır:

Yaşlıların gücü mü yoktur? Yaşlıların güçlü olmaları istenmiyor ki! Yasa ve gelenekler, haklı olarak, biz yaştakileri güçsüz yapılamayacak işlerden başışık tutuyor. Böylece yalnızca yapamadığımız değil, yapabildiğimiz işlerden de uzak tutuluyoruz. "Evet ama öyle halsiz yaşlılar vardır ki hiçbir görevle uğraşamaz; yaşamda yapılması gereken işlerden hiçbirini yapamazlar" diyen olabilir. Buysa yaşlılığa özgü bir eksiklik değil, sağlığa bağlı bir şeydir (Cicero, 2011, MÖ. 44, s. 12).

Öte yandan antik çağda ortalama ömür yaklaşık 20 yıl kadardı, öyle ki sadece 100 insandan ancak bir kişi 60 yaşına ulaşabilmekteydi (Gereklioğlu, Başhan, Poçan & Akpınar, 2007, s. 70). Uzun yıllar süren savaşlar ve salgın hastalıklar gibi etkenlerden dolayı dünyanın hiçbir ülkesinde uzun bir yaşam için gereken ortam mevcut değildi; iyi koşullarda yaşayıp yaşlanma şansını yakalayabilenlerin sadece devlet adamları, krallar, filozoflar ve yüksek rütbeli subaylar olduğu dikkati çekmekteydi (İçli, 2008, s. 36).

18. yüzyılda yaşlanma ve yaşlılık süreci ile ilgili olumlu fikirlerini teorik zemine oturtan düşünürlerin başında Goethe gelir. Goethe, yaşlılığın olumsuz bir dönem olarak algılanmasını reddetmiş ve yaşlılığı deneyim ve tecrübelerin zirveye ulaştığı bir dönem olarak tanımlamıştır (aktaran Er, 2009). Çağdaş Schopenhauer da yaşlılık ile ilgili düşüncelerinde Goethe ile aynı düzlemde ilerlemiştir. Schopenhauer, gençliğin mutluluk, yaşlılığın ile mutsuzluk ile ilişkilendirilmesine karşı çıkmış ve “gençliği bir yerden bir yere sürükleyen tutkuların mutluluktan çok acı verdiğini, huzurun ise sakin bir dönem olan yaşlılığa kaldığını, çünkü bu dönemde gerçeği görmeyi sağlayan deneyimlerin daha yoğun olduğunu” belirtmiştir (Kalınkara, 2014, s. 6).

Tarihsel süreci göz önüne alındığında yaşlılığın sadece kronolojik olarak ele almanın eksik bir yöntem olduğu açıktır. Yaşlılık, psikolojik, toplumsal ve ekonomik sonuçları olan bir dönemdir (Birren 1982; Bilginer, Tuncer & Apani, 1996; Tümerdem 2006). Dolayısıyla aynı anda birçok farklı boyutta ele alınmalıdır. Kronolojik boyutta yaşlılık, bireyin takvim yaşını temel alarak bedeni doğumdan bu yana işleyen bir makine gibi

ele almaktadır. Dolayısıyla bedende görülen biyolojik ve fiziksel değişimleri ve/veya gerilemeleri araştırır.

Yaşlılığın kronolojik boyutunun kapsadığı konular arasında yüzde belirginleşen kırışıklıklar, hücre üretiminde ve organların fonksiyonlarındaki yavaşlama ve/veya gerileme, zihinsel aktivitelerde ortaya çıkabilecek kayıplar gibi fizyolojik değişimler yer almaktadır (Beğer ve Yavuzer, 2012). Psikolojik boyutta yaşlılık ise kronolojik yaklaşımdan farklı olarak bireyin duygu durumu, algı ve öğrenme yetisi üzerine yoğunlaşırken sosyal boyutta yaşlılığın toplumsal bir konu olduğunu öne sürer ve bir toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışlar ve toplumun diğer üyelerinin onlara karşı belirlediği tutumları araştırır (Eyüboğlu, Şişli & Kartal, 2012). Örneğin yaşlı bireyin geçmişine duyduğu özlem, kimi zaman geçmişten kopamama ve hatta gelecek ile ilgili güvensizlik, korku ve kaygı hali gibi davranışları yaşlanmanın psikolojik boyutunun konusudur.

Öte yandan toplumun yaşlı kişiler ile ilgili verdiği peşin hükümler ve yaşlı kişilerin bu hükümler karşısında tutunduğu tavır ise yaşlanmanın toplumsal boyutu kapsamında ele alınmaktadır. Yaşlılık olgusu toplum tarafından yorumlanan ve yeniden üretilen bir olgudur ve ilerleyen yıllarda kişinin kimliğinin bir parçası olmaktadır. Berger ve Luckmann'a göre kimlik, öznel gerçekliğin kilit unsurlarından biridir ve toplumla diyalektik bir ilişki içerisinde kurulmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008, s. 250). Kimlik, toplumsal yapı tarafından belirlenen sosyal süreçler tarafından inşa edilir.

Günümüz toplumlarında yaşlılık, yaşlı bireyin fiziksel gücünün yanı sıra sosyal iletişimde güç ve yeteneğinin azalarak kaybolması olarak vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu gibi yetenekleri kaybolan bireyin çalışma hayatında da yeri sorgulanmaktadır.

Emeklilik yaşı kavramı çoğu zaman yaşlanmanın fiilen başladığı yaş olarak kabul edilmektedir. Emeklilik ile birlikte çalışma hayatındaki günlük rutinin dışına itilen kişi, hali hazırda kazandığı ücretin altında bir emekli maaşı ile birlikte hem maddi hem de manevi bir çöküntüye uğramaktadır. Bu nedenle emeklilik, yaşlı kişiler tarafından bir boşluk; hatta deyim yerindeyse işe yaramama dönemi gibi algılanan ve üretkenliğin tümünden kaybedildiği kalıcı bir dönem olarak vurgulanmaktadır. Bu algı, çoğu zaman

yaşlı bireyin toplum tarafından dışlanmasına ve sonuç olarak onun dış dünyadan uzaklaşarak içe kapanmasına ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Bu da yaşlılığın psikolojik boyutunun konusudur. Yaşlanma ile çalışma hayatından çıkarılan bireyin sosyal hak ve gereksinimleri ise yaşlılığın ekonomik boyutunu ilgilendirmektedir (Yumurtaçı, 2013). Küreselleşme ve tüm dünyada hızla artan nüfus nedeniyle devletler istihdam politikalarını belirlerken tüm vatandaşları kapsayacak bir emeklilik yaşı tanımlama yolunu seçmişlerdir. Ülkeler arasında farklılık göstermekle birlikte, emeklilik yaşının ve dolaylı olarak yaşlılık sınırının belirlenmesinde yasal/hukuki ve bürokratik işlemlerde kolaylık sağlamak gibi gereksinimler de gerekçe olarak gösterilmektedir (Cangöz, 2009, s. 11). Yaşlanma konusu ile ilgili farklı yaş kriterlerinin kullanımı da söz konusudur. Örneğin, Birleşmiş Milletler bu alandaki çalışmalarında 60 ve üstü yaş grubunu temel almaktadır. Ancak, evrensel bir yaşlılık sınırının belirlenmesinde Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımı esas alınmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 1982 yılında 65 yaşı yaşlılığın başlangıç yaşı olarak kabul etmektedir.³ Bununla birlikte DSÖ yaşlılıkta üç evre olduğunu savunur; 65-74 yaş arası erken yaşlılık evresi, 75-84 yaş arası; orta yaşlılık evresi ve 85 yaş ve ötesi ileri yaşlılık evresi olarak belirlenmiştir (Tezcan ve Seçkiner 2012). Tüm dünyada ve Türkiye'de ortalama yaşam süresi gün geçtikçe artmaktadır. Birçok gelişmiş ülkede ortalama yaşam süresi 75-85 yaş aralığına kadar ulaşmaktadır. Türkiye geneli için ortalama yaşam süresi 2014'te toplamda 76.3, erkeklerde 73.7 ve kadınlarda 79.4 yıldır (TÜİK, 2014). 2015'te ise ortalama yaşam süresi neredeyse 2 yıl artarak 78'e yükselmiştir. Kadınlar için ortalama yaşam süresi 80.7'ye erkekler için ise 75.3'e yükselmiştir (TÜİK, 2015).

³ Günümüzde bu yaş sınırları oldukça tartışmalı hale gelmiştir. DSÖ yaşlılık döneminin başlangıcını 70 yaşa çekmeyi tartışmaktadır. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs404/en/> Erişim Tarihi 30 Haziran 2015.

2.1 Kavramlar

2.1.1. Yaş

Canlının doğumundan ölümüne kadar geçen sürede yaşanan yıllardır. Gerontolojide⁴ yaş, kronolojik ve biyolojik yaş olarak iki temelde açıklanmaktadır. Kronolojik yaş, insan yaşamının doğumla başlayan ve ölümle sonuçlanan yıllarının toplam sayısıdır. Biyolojik yaş ise, kronolojik yaştan farklı olarak, doğum ile değil, anne karnında başlar (Cangöz, 2009). Biyolojik yaş, yıllar içinde bedenin ve onu oluşturan organ, doku ve hücre gibi yapıların kaçınılmaz olarak işlevlerinin yavaşlayarak son bulması ile yani ölümle son bulan yaştır. Öte yandan, bireylerin yaşam biçimleri, bedenin ve onu meydana getiren organların ve hücrelerin yaşlanmasını yavaşlatabildiği gibi hızlandırabilmektedir. Bu nedenle kronolojik yaş ile biyolojik yaş her zaman paralel ilerlememektedir.

2.1.2. Yaşlılık

Kişilerin kaç yaşından itibaren “yaşlı” sayılacağı, bir başka deyişle yaşlılığın tam olarak ne zaman başladığı tartışmalıdır. Bu anlamda iki görüş vardır. İlki biyolojik yaklaşımı benimseyerek yaş ile birlikte bedende tanımlanabilir süreçlerin belirtilerinin ortaya çıkışını (menopoz, andropoz vb.) başlangıç noktası olarak ele alır. Ancak söz konusu belirtiler görecelidir ve kişiden kişiye değişir. Bu nedenle biyolojik yaklaşımı benimsemek yanlış olacaktır. Biyolojik yaklaşımdan daha yaygın olan yaş almanın ekonomideki etkisine vurgu yapan emeklilik yaşının yaşlılık sınırı olarak benimsenmesidir. Bu, biyolojik yaklaşım kadar olmamakla beraber yine de görecelidir. Çünkü evrensel bir emeklilik yaşı tanımı söz konusu değildir. Her ülkenin emeklilik yaşı değişmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 1963 yılından itibaren araştırmaya başladığı ve en son 1982'de belirlediği yaş ve yaşlılık kategorileri yaşlılığın ne zaman başladığına dair bir kanı oluşturmuştur.⁵ Buna göre 64 yaşın bitimi ile yaşlılık döneminin başladığı savunulmaktadır.

⁴ Yaşlılık ve yaşlanma sürecinin sosyal, psikolojik, ekonomik ve kültürel boyutlarını araştıran bilim dalıdır.

⁵ Bu bilgi https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_74e.pdf adresinden ulaşılmıştır.

2.1.3. Yaşlanma

Yaşlanma ve bir başka kullanım ile yaş alma, anne karnından itibaren başlayan çocukluk, gençlik ve orta yaşlılık gibi ölüme kadar devam eden bir süreçtir. İnsanlarda 20 yaşında başladığı kabul edilen bilişsel fonksiyonlardaki gerilemeye paralel olarak fiziksel ve ruhsal birçok edimin bir daha yerine gelemeyecek üzere kaybedilmesine kadar varabilecek bir nevi güç gerilemesi yaşanır (Salthouse, 2009). Bu gerilemeler nedeniyle bireylerin psikolojilerinde ve sosyal yaşamlarında değişimler de görülür. Bu değişimler çoğu zaman gerileme yönünde de olabilmektedir (Yertutan, 1991). Bu nedenle bu dönem bir hastalık dönemi gibi algılanabilmektedir. Yaşlılık döneminde fiziksel ve ruhsal hastalıkların ortaya çıkması olasıdır ancak bu dönemi bir hastalık dönemi olarak algılamak yanlıştır. Aksine yaşlılığı tıpkı bebeklik, çocukluk, ergenlik gibi kendine özgü özellikleri olan bir dönem olarak ele almak gerekmektedir.

2.1.4. Geriatri

Tıbbın bir dalı olan geriatri, genel olarak 65 yaş üstü bireylerin sağlık sorunları, hastalıkları ve bu hastalıkların tedavisi ile ilgilenir (Kalınkara, 2014). Yaşlanan beden, genç bedenden farklıdır ve yaşlılık sürecinde belli organların ve sistemlerin gerilemesi söz konusudur. Bu durum da yaşlılarda tıbbi müdahalenin daha karmaşıklaşması anlamına gelmektedir; çünkü yaşlılarda diyabet, kronik kalp hastalıkları, zihinsel hastalıklar gibi pek çok hastalık bir arada seyredebilir. Bu nedenle yaşlanan günümüz toplumlarında geriatri, gün geçtikçe daha da önem kazanmakta; pek çok Batı ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de geriatri kliniklerinin sayısı artmaktadır.

2.1.5. Gerontoloji

Gerontoloji, yaşlılığın biyolojik, psikolojik ve toplumsal boyutlardaki sorunlarını ve bu sorunlara olası çözüm yollarını arayan bir bilim dalıdır. Temel olarak geriatriден farkı gerontolojinin yaşlıların fizyolojik sorunlarını, yaşla beraber ortaya çıkan hastalıklarını değil, toplumsal açıdan yaşlılığı konu almasıdır. Gerontoloji, 65 yaş sonrası bireylerde yaşlılık dönemlerine özgü koşulları, bu koşulların yaşlı bireyin yaşamını ve genel olarak toplumu etkileyen değişimleri incelemektedir (Kontos, 2005). Gerontoloji literatüründe üç temel yaşlanma türünden bahsedilmektedir. Bunlar

biyolojik yaşlanma, psikolojik yaşlanma ve toplumsal yaşlanmadır (Giddens ve Sutton, 2016).

2.1.6. Yaşlanma Türleri

2.1.6.1. Biyolojik Yaşlanma

Bireyin fizyolojik olarak yaşlanmasıdır. Bireyin görme, işitme gibi işlevlerinde gerileme, kalp damar hastalıkları gibi kronik hastalıkların ortaya çıkışı, kas kitlesindeki azalma, iskelet sisteminde deformasyon, cildin kırışması, zihinsel fonksiyonlarda yavaşlama gibi değişimler, biyolojik yaşlanmanın sonuçları arasındadır (Hayflick, 2007).

2.1.6.2. Psikolojik Yaşlanma

Biyolojik yaşlanmanın sonuçlarına bağlı olarak bireyin duygu durumu ve davranışlarında meydana gelen değişimlerdir. Biyolojik yaşlanma sürecinde yakınların kaybı, günlük yaşamsal faaliyetlerin kendi başına yapılabilmesinde yetersizlik ve dolayısıyla başkalarına bağımlılık, sosyal yaşantının azalması, depresyon olasılığı gibi faktörler psikolojik yaşlanmayı tetikleyen faktörlerin başında gelmektedir (Oktik, 2008a, s. 132).

2.1.6.3. Toplumsal Yaşlanma

Toplumsal yaşlanmanın biyolojik ve psikolojik yaşlanma gibi kesin bir tanımı yoktur. Hablemitoğlu ve Mete'ye göre toplumsal yaşlanma, "doğumda beklenen yaşam süresi, toplumun ortalama yaşı gibi göstergeler ile değerlendirilir" (2010, s. 20). Uysal'a göre ise toplumsal yaşlanma, " yaşam boyunca kişinin toplumsal rolleri ve statüsü, beklentileri ve normlarının değişmesi ile ilgilidir" (1993, s.1). Bu iki tanımdan yola çıkarak, toplumsal yaşlanmayı, toplum içinde yer alan yaşlıların, yaşlılık evresinde değişen rolleri, toplumsal normlar ve değerlerin yaşlı bireylere etkilerinin toplamı olarak düşünmek yanlış olmayacaktır.

Kısaca değerlendirilen bu üç yaşlanma tipinden toplumsal yaşlanma bu tezin ana temalarından birini oluşturmaktadır. Ancak şu da belirtilmelidir ki, bu üç yaşlanma

tipi birbirinden ayrı düşünülemez, yaşlanma konusu çalışılırken üçü bir arada değerlendirilmek zorundadır.

2.1.7. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, biyolojik cinsiyetin “doğal” ve değişmez olduğu ön kabulü ile hetero-normatif cinsiyet rollerini temel alan ataerkil düzende, erkeklerin kadınlar ve lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel, queer ve interseksler (LGBTQI) üzerinde kurduğu baskı ve sömürüyü, söz konusu cinsiyetler arasındaki fırsat eşitliğini yok saymak suretiyle meşru kılmaktır. Toplumun oluşturan farklılıkları kapsayıcı bir sosyal devletin yokluğunda politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kadınlar ve LGBTQI’lerin katılımının sınırlanması ya da tümünden önüne geçilmesidir (Thompson, 2001). Bu tez önerisi ve daha sonra yapılacak tez çalışmasında yaşlılara yönelik ayrımcılık toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ile ilişkilendirilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık kavramı “kadına karşı ayrımcılık” ile sınırlandırılmaktadır.

2.1.8. Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık

Bireyin yaşı nedeniyle uğradığı ayrımcılıktır. Bir yaş grubunun aleyhinde olarak önyargı, nefret söylemi, ötekileştirme gibi ayrımcılık biçimlerini kapsamaktadır. Günümüz toplumlarında 65 yaş üstü bireyler diğer yaş gruplarına göre çok daha şiddetli bir ayrımcılığa uğrar. Yaşlı ayrımcılığına uğrayan birey toplumdaki dışlanır hatta görülmez, fark edilmez hale gelir. Yaşlılara yönelik ayrımcılık çoğu zaman cinsiyete dayalı ayrımcılık ile birlikte görülür. Bu iki ayrımcılık türü birbirini besler (Butler, 1969) ve beraber analiz edilmelidir. Yaşlı ayrımcılığı, yaşlıların kendilerinden yaşça küçük bireylerle etkileşimlerinde kronolojik yaşları ve beden imgeleri nedeniyle maruz kaldıkları her türlü önyargı, dışlanma, yok sayılma gibi durumları kapsar (Bytheway, 2005). Yaşlılığa biyolojik bakış, yaşlılara yönelik ayrımcılığın temel nedenleri arasında yer almaktadır. Bytheway (2005) de Butler gibi (1969) yaşlı ayrımcılığının cinsiyete dayalı ayrımcılık ile beraber düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bireyin yaşı, cinsiyeti, sınıfı gibi özellikleri kimlik inşasının yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bunların herhangi birine yönelik ortaya çıkan ayrımcılık, tıpkı domino taşları gibi bir diğerini harekete geçirmekte ve birbirini tetiklemektedir. Kimi kaynaklarda “yaşçılık” olarak da ifade edilen yaşlılara yönelik

ayrımcılık, ırkçılık ve cinsiyetçilik benzeri bir ideolojidir. Hali hazırda cinsel yönelimi veya toplumsal cinsiyeti, ırkı ve sınıfı nedeniyle en hafif ifade ile dışlanan ve ezilen birey, yaşlandığında gençken hiç aşına olmadığı yeni bir tür ayrımcılığa, yaşlılara yönelik ayrımcılığa maruz kalmakta ve bu ayrımcılık dolayısıyla yaşadığı çöküntü bir kat daha artmaktadır. Dolayısıyla yaşlı ayrımcılığı ayrımcılığın en ağır bir biçimde hissedildiği bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşlı ayrımcılığına uğrayan bireyleri çalışırken bireyin yalnız yaş almış bir fail olarak ele alınması, analizin eksik ya da yanlış yapılmasına neden olacaktır. Örneğin, 1970'lerin sonlarına doğru literatürde, ABD'de siyah ve yoksul kadınların yaşlandıklarında daha çok baskı ve aşağılamayla karşılaşmakta oldukları vurgulamaktaydı (Smith ve Bradley, 1980) Şimdilerde ise yaşlı kadınların toplumun en yoksul kesimini oluşturdukları ve bu nedenle en şiddetli ayrımcılığa uğradıkları vurgulanmaktadır (Bytheway, 2005; Arun ve Arun, 2011). Bu nedenle feminizmin net bir biçimde yaşlı ayrımcılığına karşı olduğu da ifade edilmelidir. Her ne kadar literatürde çok fazla değinilmese de bu sava LGBTQI'leri de eklemek yanlış olmayacaktır.

Yaşlı ayrımcılığı yaşamın her alanında 65 yaş üstü bireylerin sorunu haline gelmiştir. Her ne kadar araştırmalar yaş ayrımcılığının öne çıkan nedenlerini sanayileşme, sosyalizasyon süreçleri ve emeklilik olarak belirleseler de durum sanıldığından daha karmaşıktır (Victor, 1994). Yaş ayrımcılığının nedenleri, sonuçları ve olası çözüm yolları yöneticilerin ortaya koyacağı sosyal ve ekonomik politikalarla çözüm bulacaktır. Bu politikalar öncelikle yaş ayrımcılığını kamusal/özel alan ayrımı yaparak incelemelidir.

Yaşlı ayrımcılığının nedeni çoğu zaman toplumun yaşlılar ve genel olarak yaşlılık süreci ile ilgili önyargıdır. Yaşlıları “hasta”, “ölüme yaklaşmış”, “işe yaramaz”, “yük” olarak gören toplumlarda, bu kişiler dışlanmakta ve aşağılanmaktadır. Modern toplumlarda bu durum ne yazık ki daha sık görülmektedir.

2.1.9. Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık ve Feminizm İlişkisi

Yaşlılık ve yaşlanma kadınlar ve erkekler için farklı anlamlar taşımakta ve fiziksel, sosyal, ekonomik açıdan farklı sonuçlar doğurmaktadır (Canatan, 2008). Kadınların erkeklerden ortalama daha uzun yaşaması sonrasında ortaya çıkan dulluk, çalışma hayatında var olan ve sonrasında emeklilikte de ortaya çıkan ücret eşitsizlikleri gibi

sorunlar, yaşlılık ve kadın konusunda daha çok çalışma yapılması gerekliliğinin nedenleri arasındadır.

Yaşlılığın kadın ve erkekler tarafından farklı deneyimlenmesinin bir diğer önemli nedeni ise statü ve rol değişimi ile ilgilidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde rollerde meydana gelen bu farklılık, emeklilik yaşı olan 65 yaş eşiğinde belirginleşmeye başlar. Erkekler ve kadınlar toplum tarafından inşa edilen temel rollerinde değişiklikler yaşayarak yaşlılık dönemine girerler (Friedman, 2003).

Simone de Beauvoir 1970'li yılların başında yaşlılık konusuna feminist bir perspektiften bakarak toplumsal cinsiyete dayalı ücret farklılığı, emeklilik, yaşlılık ve yalnızlık konularına vurgu yaparak kapitalizmin yaşlıların ve özellikle yaşlı kadınların üzerinde kurduğu tahakküme dikkat çekmiştir. Yazara göre, çalışma hayatında erkeklerden daha az ücret karşılığı çalışan kadınlar, emekliliklerinde de erkeklere göre daha yoksul olmaktadır. Kadınların erkeklerden ortalama daha uzun yaşadıklarını hatırlatan De Beauvoir, toplumun en yoksul kesiminin yaşlı ve dul kadınlar olduklarını ve bu durumun da onların yalnızlaşmalarına ve dışlanmalarına neden olduğunu anlatmaktadır (De Beauvoir, 1970, s. 11, 13, 22).

Carol Hanisch'in (1969) 1960'ların sonunda ikinci dalga feminizmin sloganı haline gelen "Kişisel olan politiktir" söyleminden yola çıkarak yaşlanmak ve yaşlılığın da politik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü yaşlanma ve yaşlılık kişisel bir deneyim olarak başlayan ancak yapısal ve politik sonuçları da olan bir süreçtir (Hanisch, 1969). Gerek dünya nüfusu, gerekse Türkiye nüfusu hızla yaşlanırken yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına yönelik politikalar oluşturmanın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu politikaları oluştururken öne çıkan konuların başında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gelmelidir. Ancak hali hazırda Arun ve Arun'un da altını çizdiği gibi "sosyal politikalar oluşturulurken maddi nedenler esas olarak ele alınmakta, toplumsal cinsiyet ve medeni durum sadece bir ara değişken olarak değerlendirilmektedir" (2011, s. 1515). Bu da yaşlılık sorunlarının çözüme ulaşamamasına zemin hazırlayan yaklaşımlar arasındadır. Çünkü hayatın her alanında kadınları tahakküm altına alan ve toplum tarafından yeniden üretilen toplumsal cinsiyet rolleri yaşlılık söz konusu olduğunda daha da belirginleşmektedir. Yaşlı olmak başlı başına bir dezavantajken yaşlı kadın olmak bu dezavantajı katbekat artırmaktadır. Kadının çocukluğunda, gençliğinde ve yetişkinliğinde uğradığı

ayrımcılık, yaşlandığında sürdüreceği hayatın ipuçlarını vermektedir. Bunun yanı sıra, kadınların erkeklerden daha uzun yaşadığı göz önüne alındığında yaşlı ve eşini kaybetmiş kadınlar için sorunun boyutları farklılaşmakta ve ağırlaşmaktadır. Literatürde bu konu “yaşlılığın kadınlaşması” kavramı ile yer bulmaktadır (Tufan, 2014, s. 51).

2.1.10. Yaşlılığın Kadınlaşması

Davidson (2010, s. 4) “yaşlılığın kadınlaşması” kavramının tıpkı madalyonun iki yüzü gibi, iki farklı anlamı olduğuna dikkat çekmektedir. İlki; kadınların çocuk doğurma, nesillerin devamı ve kültürün yeniden üretimi gibi hem fiziksel ve ruhsal açıdan zorlayıcı onlarca misyon sahibi olmalarına rağmen erkeklere göre uzun yaşamalarıdır. Yaşlı kadınların çoğunluğu duldur, bunun nedeni kadınların erkeklere göre daha fazla yaşaması ve yaşlı erkeklerin çoğunun eşleri öldükten sonra tekrar evlenmeleridir. Yaşlılığın kadınlaşmasının ikinci anlamı ise, kadınların özellikle yaşamlarının son döneminde eşlerini kaybetmeleri dolayısıyla sosyal izolasyona maruz kalıp yalnız kalmaları ve çoğunlukla ekonomik açıdan zorluk çekmeleridir. Bu iki zıt durum yaşlılığın kadınlaşması kavramının kapsadığı ironiyi de gözler önüne sermektedir. Tüm bunlar ve yaşlılığın kadınlaşması kavramı yaşlı kadınlara yapılan ayrımcılığa dikkat çekmek için ortaya atılmıştır.

2.1.11. Alt- gruplara Yönelik Ayrımcılık

Toplumlar tek tip bireylerden oluşmamaktadırlar. Bireylerin farklı sosyal, kültürel, ekonomik, etnik, dinsel, vb. alt-gruplara üye oluşu toplumun zenginliğinin göstergesidir. Ancak sözü edilen bu alt-grupların sağlık, eğitim, ekonomik aktiviteler, kültürel faaliyetler vb. gibi unsurlara erişimi eşit değildir. Bu eşitsizliklerin her biri birbirini tetiklemekte ve toplamda başa çıkılması ve ortadan kaldırılması çok zor eşitsizlikler kümesinin oluşmasına neden olmaktadır. Toplumun geneli alt-grupları dışlayabilmekte ve alt-gruplar da buna tepki olarak marjinalleşebilmektedir. Bu nedenlerden ötürü alt-gruplarda suça yönelme, sapma ve sapkınlık sıkça görülmektedir. Oktik’e göre (2013) sapkınlık ve sapma olgusu iki toplumun değer yargılarının ihlali ve toplumsal normların değişebilirliği ile açıklanabilmektedir. Bu değişime ayak uyduramayan gruplar marjinalleşmektedir. Bu durum alt-gruplara yönelik ayrımcılığı da olumsuz yönde güçlendirmektedir. Alt-gruplara üye yaşlıların

maruz kaldığı ayrımcılığın, toplumun diğer kesimlerindeki yaşlılara yönelik ayrımcılığa nazaran katmerlendiği bilinmektedir.

2.1.12. Yalnızlık

Yalnızlık yaşlı kişiler için çoğu zaman başa çıkması zor bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Peplau ve Perlman'a göre (1982) yalnızlık, sosyal ilişkilerdeki yoksunluklardan kaynaklanan olumsuz duyguların bir bütünüdür. Yalnızlık yaşlı bireylerin yaşam memnuniyetlerini etkilemekte, ileri derece yalnızlık bireyi sosyal izolasyon sürecine kadar götürmektedir. Weiss (1973) iki tür yalnızlıktan söz etmektedir; sosyal yalnızlık ve duygusal yalnızlık. Sosyal yalnızlık, sosyal ağların zayıflaması ve kaybolmasıyla bireyin toplumdaki kopuşu ile ilgilidir. Psikolojik yalnızlık olarak da bilinen duygusal yalnızlık ise, bireyin duygusal bağlılık ve/ya yakınlık duyduğu kişilerin kayıpları sonucu ortaya çıkan yoksunluk ile hissettiği yalnızlık halidir (Weiss, 1973). Bu tezde araştırmanın kavramlarından biri olan yalnızlık kavramı, sosyal yalnızlık ile sınırlandırılmıştır.

2.1.13. Kayıplar

Yaş ilerledikçe insanların yaşamlarında meydana gelen kayıplar yaşlılık sürecini olumsuz etkilemektedir. Söz konusu kayıplar, ekonomik kayıplar vb. gibi maddi olabileceği gibi, eş, arkadaş, evlat vb. gibi duygusal bağlanma yaşanan bir kişinin hayatını kaybetmesi ya da yaşlı bireyin hayatından çıkışı gibi manevi de olabilmektedir. Yaşlılık sürecinde deneyimlenen ölüm, yas ve kayıplar konularında yapılan araştırmaların sayısı son 10 yılda artış göstermiştir ve bu araştırmalar genel olarak eş kaybının yaşlılık sürecinde en büyük yıkıma neden olan kayıplar arasında ön sıralarda olduğunu ifade etmektedir (Bryant, 2003). Bu tezin saha araştırmasında elde edilen bulgular da bu ifadeyi doğrulamaktadır.

2.1.13.1. Eş Kaybı

Eş kaybı, yaşlı bireylerin karşı karşıya kaldığı en yıpratıcı deneyimlerin başında gelmektedir (Holmes ve Rahe, 1967). Eşini kaybeden yaşlılar, sonu depresyon gibi psikolojik hastalıklara kadar gidecek yoğun üzüntü, yalnızlık ve keder yaşamaktadırlar. Brown vd.'ne göre (2006) yaşlılık döneminde eş kaybının yol açtığı

olumsuz durumlarla baş etmenin iki temel yolu bulunmaktadır. Bunlar; kişilerarası iletişimi artırmak ve manevi değerlere yönelmektir. Yaşlılıkta sosyal çevrenin git gide daralması, bireyin kişilerarası iletişimini artırmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bireyin ikinci yolu seçmesi kaçınılmaz olmaktadır. Özellikle geleneksel toplumlarda yaşlı birey, dini aktivitelerini artırarak başta eş kaybı olmak üzere yaşlılık sürecinde karşı karşıya kaldığı olumsuz durumlarla baş etme yolunu seçmektedir.

Öte yandan, yaşlılık sürecinde eş kaybının kadın ve erkekler üzerinde yarattığı etkiler de farklıdır. Eşini kaybetmiş kadınların erkeklere göre daha büyük zorluklar yaşadıkları bilinmektedir. Miller ve Wortman'a göre (2002) bunun en önemli nedeni kadınların eşlerine ekonomik bağımlılığı ile ilişkilidir. Ekonomik özgürlüğü olmayan, eşlerinin gelirin bağımlı yaşayan kadınlar, eşlerini kaybettiklerinde ekonomik çöküş yaşamaktadırlar (Umberson, Wortman & Kessler, 1992). İkinci neden olarak kadınların kimliklerinin büyük oranda eşleri ile olan ilişkileri tarafından şekillendirilmesi düşünülebilir. Kadın evliliğinde kendi kimliğiyle değil, birinin eşi olarak anılmaktadır, oysaki erkekler kendilerini genellikle meslekleriyle tanımlamaktadırlar (Carr, Nesse & Wortman, 2006). Üçüncü neden ise erkeklerin eşlerini kaybettikten sonra yeniden evlenme ya da yeni bir ilişkiye başlama konusunda kadınlara göre daha yatkın olmalarıdır (Schneider, Sledge, Shuchter & Zisook 1996).

2.2. Yaşlılığa İlişkin Kuramlar

Yaşlılık araştırmaları yukarıda belirtilen boyutlara bağlı olarak iki ana kuramı takip eder. Bunlar biyolojik ve toplumsal kuramlardır. Biyolojik kuramlar genel olarak yaş almanın fiziksel ve bedensel belirtilerinden yola çıkarak bu belirtilere neden olan faktörleri açıklamaya çalışırlar. Biçer'e (2002) göre, bugün yaşlanmayı açıklamak için ileri sürülen biyolojik kuramlar genel olarak hücrelerin ve organların zaman içinde aşındığı ve geçirdikleri biyokimyasal değişiklikler nedeniyle hücresel kayıplar olduğu fikrine dayanır. Toplumsal kuramlar ise, genel olarak yaşlanma ile birlikte ortaya çıkan toplumsal ve psikolojik değişimlerin bireylerin yaşamlarındaki etkilerine odaklanır. Bu tezde toplumsal kuramlar ele alınmaktadır.

2.2.1. Toplumsal Kuramlar (Gerontoloji Kuramları)

Yaşlılık olgusunun aslında yaşlı bireyin toplumsal dünyadan adım adım geri çekilmesi olduğunu savunan Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı (Cumming ve Henry, 1961), yaşlıların sosyal ve psikolojik ihtiyaçları itibari ile genç ve orta yaşlı bireylerden çok da farklı olmadıklarını, sadece fiziksel ve zihinsel bir takım değişiklikler yaşadıklarını savunan ve dolayısıyla yaşlı bireylerin toplumdan uzaklaşmalarına karşı çıkan Etkinlik Kuramı (Havighurst, 1961) ve her iki kurama da eleştirel bir açıdan yaklaşan, ama aslında iki kuramdan da beslenen ve yaşlanmanın bir takım rollerin kaybına yol açtığını, ancak onların yerine başka rollerin benimsendiği bir süreç olduğu fikrine dayanan Rol Bırakma Kuramı (Blau, 1973), Modernleşme Kuramı ve Süreklilik Kuramı belli başlı yaşlanma kuramları arasında yer almaktadır (Ersanlı ve Kalkan, 2008). Aşağıda yaşlanma sosyolojisinin ilgi alanına giren toplumsal kuramlar ele alınmaktadır.

2.2.1.1. Etkinlik Kuramı

Robert J. Havighurst, Bernice L. Neugarten ve Sheldon S. Tobin (1963) tarafından geliştirilen Etkinlik Kuramı, yaşamsal bir kaynak olarak meşguliyet ve toplumsal yaşama katılımı temel almaktadır. Yaşlıların aktif bir yaşam sürmeleri gerektiğini öne süren bu kurama göre yaşlılar toplum ile sürekli etkileşim içinde olmalıdır ve sosyal ilişkilerini ilerleyen yaşlarında da sürdürmelidirler, ancak bu sayede sağlıklı bir yaşlılık dönemi mümkündür (Akşit, 2015). Etkinlik Kuramına göre orta yaştaki davranış kalıpları ve benimsenen değerleri ileri yaşlarda da devam ettirilir ve sağlıklı ilgili kaçınılmaz değişimler dışında yaşlı kişilerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçları orta yaşlılarla aynıdır (Kalınkara, 2014, s. 28). Tek fark sağlıklı ilgili olan değişimler ve gerilemelerde ortaya çıkmaktadır (Emiroğlu, 1995). Yaşamdan Geri Çekilme Kuramının tersi olarak nitelendirilebilecek bu kuramın kurucuları, Geri Çekilme Kuramını abartılı bulmakla beraber yine de bu kuramın öne sürdüğü “yaşlı kişilerin kendilerine göre genç kişilere nazaran bir takım yaşamsal etkinliklerden uzak dururlar” tezini savunmaktadır (Kaygusuz, 2008, s. 233). Etkinlik Kuramı yaşlılıkta mutluluğun, sosyal ilişkilerin çoğaltılmasına ve aktif bir yaşam biçimi benimsenmesine bağlı olduğunu vurgular (Tufan, 2015, s. 17).

2.2.1.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı

Elaine Cumming ve William Henry'nin (1961) önerdiği Yaşamdan Geri Çekilme Kuramında yaşlılık, toplumsal yaşamdan aşamalı olarak geri çekilme süreci olarak görülmektedir. Thompson ve Hickey'e (2002) göre bu kuram yaşlı bireylerin sağlıklarının bozulması, fiziksel güçlerinin azalması, ölüm olasılığının artması gibi durumlar yaşamalarına bağlı olarak sosyal yaşama katılımlarının kademe kademe azalmasına odaklanmıştır. Biyolojik ve psikolojik yaşlanma döneminde birey, toplumdaki giderek kopar (Onur, 1991). Bu kopuş iki taraflıdır, hem toplum yaşlıdan hem de yaşlı toplumdaki git gide uzaklaşır ve bu durum Yaşamdan Geri Çekilme Kuramına göre normaldir. "Yaşlılar bu ayrılmayı kendi istekleri ile daha huzurlu bir yaşam sürmek için kabul ederler" (Gönen ve Hablemitoğlu, 2001, s. 144). Bu kurama göre, çoğu modern toplumda ölüme hazırlık olarak görülen yaşlılık sürecinde, yaşlı bireyin toplumdaki geri çekilmesi yararlıdır; Hem yaşlı bireyin kendisi hem de yakın çevresi başta olmak üzere toplumun diğer fertleri için yararlıdır, çünkü yaşlı birey, geri çekilme sürecinde kimi rollerini de genç kuşaklara devreder. Yaşlı bireyin toplum içindeki varlığının git gide azalması, yakın çevresini ve toplumu onun yokluğuna hazırlamaktadır (Kaygusuz, 2008, s. 232). Günümüzde geçerliliğini yitirmiş olan bu kuram ağır eleştirilere de maruz kalmıştır. Kuramın literatüre olumlu etkisi de bu tezin de savunduğu Etkinlik Kuramının ortaya çıkışına zemin hazırlamış olmasıdır. Aşağıda ana hatlarıyla anlatılmaya çalışılacak olan Etkinlik Kuramı, yaşlı bireyin toplumda etkin rolünün devamını savunmaktadır.

2.2.1.3. Rol Bırakma Kuramı

Blau (1973) tarafından ileri sürülen Rol Bırakma Kuramı temel olarak bireye toplum tarafından yüklenen rollerin yaşlanma ile birlikte git gide kaybolduğu fikrini temel alır (aktaran Tufan, 2014). Bu kurama göre; yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan rol kayıpları (emeklilik ve dulluk gibi) bireyin ailesine, mesleğine ve topluma aidiyetini negatif yönde etkiler ve toplumdaki uzaklaşmasına neden olur (Karaca, 2010, s. 53). Rosow'un (1974) ifadesi ile "yaşlı kimsenin statüsü birincil olarak *rolsüzlük rolü*dür (aktaran Kalınkara, 2014, s. 38). Yaşlıdan beklenen de *rolsüzlük rolüne*, toplumsal yönden kaybolan statüsüne uyum sağlamasıdır (Şahin, 2000, s. 140). Ancak bu durum yaşlıların benlik saygılarında azalma ve yalnızlaşma duygularının artması gibi

olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kalınkara, 2014, s. 39). Ancak yaşlı bireyin gençliğindeki anne babalık, meslek sahibi olmak vb. gibi rollerini kaybettiğini kabullenip, yaşlılık sürecinde ortaya çıkan büyük anne, büyük baba olma, emekli olma gibi yeni rollerine uyum sağlaması bu olumsuzlukların en aza indirilmesine veya ortadan kaldırılmasına imkân sağlayabilmektedir. Bu konuda gerek yaşlının yakın çevresine, gerek topluma gerekse devlet yönetimine çok iş düşmektedir. Aile düzeyinde yaşlıların, hak ettikleri saygıyı görmeleri, toplum düzeyinde yaşlıların dışlanmamaları ve sistem düzeyine yaşlıların refahı için gerekli sosyal politikaların oluşturulması ile yaşlı bireylerin yaşlılık sürecinde karşılaştıkları roller olumlu hale getirilebilecektir.

2.2.1.4. Modernleşme Kuramı

Cowgill'in (1972) oluşturduğu Modernleşme Kuramı, endüstrileşme ve modernleşme ilişkisinden yola çıkarak endüstrileşmenin ve beraberinde gelen modernleşmenin yaşlı birey açısından statü kaybına yol açtığını ileri sürmektedir (Tufan, 2002, s. 146). Cowgill (1972) daha sonra yaşlı bireylerin statü kaybına yol açan nedenleri dört başlıkta toplamıştır; sağlık teknolojisi, ekonomi ve sanayi teknolojisi, şehirleşme ve eğitim. Cowgill'e göre, sağlık teknolojisindeki gelişmelerin, hem olumlu hem de olumsuz yanları vardır. Olumlu yanı, hastalıkların tedavisi ile ortalama ömrün uzaması; olumsuz yanı ise uzayan ömür ile birlikte yaşlı emeğinin genç emeği ile rekabete girmesine neden olmaktadır. Sanayileşmiş toplumlarda işverenlerin yeni mesleki becerilere sahip genç nüfusu istihdam etmek istemesi, yaşlı çalışanları emekliliğe itmekte, böylece yaşlıların hem işi ya da mesleği nedeniyle sahip olduğu prestiji, hem de maaşı kaybederek genel bir statü kaybı yaşamasına yol açmaktadır. Oysaki geleneksel toplumlarda ailenin reisi üretimi sağlayan yaşlı bireylerdir. Dolayısıyla ailedeki gençler yaşlılara bağımlıdırlar. Modernleşme ile bu durum tam tersine çevrilerek yaşlıların gençlere bağımlı bir pozisyona düşmelerine neden olmaktadır.

Bunun yanı sıra Modernleşme Kuramına göre, geleneksel tarım üretiminden endüstriyel üretime geçilmesi, yeni mesleklerin ortaya çıkmasına ve geleneksel becerilerin gün geçtikçe değer kaybetmesine neden olmuştur (Alptekin, 2011, s. 13). Bu gelişmede teknolojik ilerlemenin ve bilgi akışının hızlanmasının payı büyüktür.

Baran'a göre (2008) modernleşmenin beraberinde getirdiği kentleşme, sosyal hareketlilik, çekirdek ailenin hızla yükselişi ve teknolojik değişimler, yaşlıların yaşam deneyimine ya da bilgeliğine az değer verilmesine yol açarak yaşlıların toplum içindeki saygınlığının azalmasına da neden olmaktadır (aktaran Akşit, 2015, s. 6).

2.2.1.5. Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı

Thibaut ve Kelley (1959) tarafından geliştirilen bu kuram, modernleşme kuramı ile paralel düşünceleri savunmakta ve yaşlılık ile modernleşme arasındaki zıt ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu kurama göre modernleşme arttıkça yaşlının toplumdaki statüsü azalmaktadır (Gönen ve Hablemitoğlu, 2001, s. 148). Modernleşme yaşlı kişilerden geleneksel toplumlarda onlara avantaj sağlayan olanakları ellerinden alır ve onların kendi yaşamlarına yabancılaşmalarına neden olur (Kaygusuz, 2008).

2.2.1.6. Süreklilik Kuramı

Yaşlanmanın psiko-sosyal boyutuyla ilgilenen süreklilik kuramı, orta yaşlı bireylerin yaşlanma sürecindeki değişimlere ayak durmak için yaşamları boyunca edindikleri tecrübeleri, aldıkları kararları ve ortaya koydukları davranışları devam ettirdikleri tezine dayanır (Minhat, Rahman & Khadijah, 2013, s. 51). Atchley (1972) tarafından geliştirilen bu kuram, bireyin gelişim sürecinin önemine dikkat çekerek çocukluktan itibaren yaşamı pozitif ya da negatif yönde etkileyen tüm öğrenmelerin yaşlılık döneminde bireyin karşılaşacağı durumlarda kullanacağı stratejileri belirlediği fikrini temel alır (aktaran Baran, 2008, s. 95). Yıllar boyunca beliren düşünce ve davranış biçimleri ve kazanılan alışkanlıklar bireylerin yaşlanma sürecine adapte olmasına yardımcı olmaktadır. Öte yandan bu kurama göre, yaşlılıkta bazı roller ile ilişki kesilir ancak yaşlı insan yaşamı boyunca edindiği tecrübelerin yardımı ile kaybettiği rollerin yerine yenilerini koyarak çevresine uyum sağlamalıdır (Onur, 1991, s. 190). Birey yıllar içinde geliştirdiği alışkanlıklar ve seçimler ile olgun ve sağlam bir kişilik geliştirirse başarılı bir şekilde yaşlanır (Kalınkara, 2014, s. 37). Ancak başarılı yaşlanmanın herkes için geçerli olan bir stratejisi yoktur, her birey başarılı yaşlanmak için kendi kurallarını koymak zorundadır (Hooymann ve Kiyak, 2008). Dolayısıyla Süreklilik Kuramı, Etkinlik Kuramını da eleştirmektedir. Kaygusuz'a göre (2010), Süreklilik Kuramı, İlişki kesme kuramını da abartılı bulmakta ve bu kuramı, yaşlı bireyin başarılı bir yaşlanma süreci için yeni stratejiler bulmaya yönelmesi yerine,

erken yaşlarda benimsediği ve yaşamını kolaylaştıran stratejileri devam ettirmesi gerektiği noktasında eleştirir.

2.2.1.7. Eksiklik Kuramı

Bu kuram yaşlılıkla ilgili biyolojik kuramlar ve toplumsal kuramlar arasında bir ilişki kurmayı amaçlamaktadır. Eksiklik Kuramı, yaşlılıkta gerçekleşen bilinç ve akıl fonksiyonlarıyla ilgili biyolojik değişiklikleri temel alarak yaşlı kişilerde bu eksikliklere bağlı olarak psikolojik, sosyal ve ekonomik kayıplar meydana geldiğini öne sürer. Yaşlılıkta bilinç ve akıl fonksiyonlarının gerilediği bilinmektedir, ancak meydana gelen tüm gerilemeleri yaşlılığa bağlamanın yanlış olduğu da açıktır.

Her biri gerontoloji literatüründe yeri olan bu kuramların kimisi geçerliliğini kaybederek ağır eleştirilere maruz kalmakta-yaşamdan geri çekilme kuramı gibi-, kimisi de hali hazırda gerontoloji çalışmalarına yön vermeye devam etmektedir. Bu tezin alan çalışmasında ortaya çıkan bulgular, yukarıda kısaca tanımlanan kuramlardan Etkinlik Kuramı, Rol Bırakma Kuramı ve Modernite Kuramı ışığında açıklanacaktır.

2.2.2. Biyolojik Kuramlar

Yaşlanma ve yaşlılık çalışmalarında gerontoloji literatürü ile birbirine destek olan geriatri literatüründe yaşlanmanın biyolojik kuramları geniş yer bulmaktadır. Bu biyolojik kuramların bir kısmı aşağıda açıklanmaktadır. Yaşlanmanın biyolojik kuramları iki ana eksenle ele alınmaktadır. Bunların ilki programlanmış yaşlanma kuramları, ikincisi ise hücresel yaşlanma kuramlarıdır (Davidovic, Sevo, Svorcan, Milosevic, Despotovic & Erceg, 2010). Programlama kuramlarına göre yaşlanma, çocukluktan itibaren başlayan gelişimin devamı niteliğinde bir tür biyolojik zaman çizelgesinin son aşamasıdır (Jin, 2010). Yaş aldıkça bedende meydana gelen değişimler gen yapısının bir yansımasıdır. Hücresel yaşlanma kuramları ise yaşlanmayı doku, hücre ve organlar temelinde ele alır ve bu değişimleri hem bedenin içinde meydana gelen faktörler, hem de çevresel faktörlere bağlar (Goldstein, Gallo & Reichel, 1989).

2.2.2.1. Biyolojik Programlama Kuramları

2.2.2.1.1. Endokrin Kuramı

Hormon Kuramı olarak bilinen bu kurama göre yaşlanma, vücudun hormonal fonksiyonlarında meydana gelen gerilemeler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Weinert ve Timiras, 2003). Üreme, büyüme ve gelişimin temel taşı olan bu hormonlar insanlar için yaşamsal öneme sahiptir. Yaşla beraber bu hormonların işleyişinde gerilemeler görülmektedir. Bu gerilemeler gün geçtikçe sağlığı tehdit edici boyutlara ulaşmaktadır. Hormon eksikliği sendromu olarak bilinen hormonların işleyişindeki gerilemeler, kardiyovasküler hastalıkları kanser, obezite, diyabet, osteoporoz ve demans gibi yaşla beraber ortaya çıkan ya da yaşla beraber etkisi hızlanan pek çok hastalığa zemin hazırlamaktadır (Hertoghe, 2005).

2.2.2.1.2 Bağışıklık Sistemi Kuramı

Bağışıklık Sistemi Kuramına göre oldukça karmaşık bir süreç olan yaşlanma süreci, kişinin bağışıklık sisteminin gerilemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Finch ve Rose, 1995; Walford, 1964). Bağışıklık sisteminin en güçlü olduğu dönem ergenlik dönemidir ve yaş ilerledikçe bu sistem gerilemeye programlanmıştır. Bu gerileme vücudun enfeksiyonlara daha savunmasız hale gelmesine neden olmaktadır (Cornelius, 1972). Kişi yaşlandıkça vücudun savunma mekanizmasının temeli olan antikolar etkinliklerini kaybederek bağışıklık sisteminin dışarıdan gelecek tehditlere karşı koyamaması sonucu doğurmaktadır. Bu durum da bedenin kronik hastalıklara daha açık hale gelmesine neden olmaktadır.

2.2.2.2. Hücresel Yaşlanma Kuramları

2.2.2.2.1. Aşınma ve Yıpranma Kuramı

Bu kuram, insanların tıpkı makineler gibi zaman içinde yıprandığı fikrini temel almaktadır. İlk kez 1882 yılında Alman biyolog Weismann tarafından öne sürülen bu kurama göre nasıl ki makinelerin parçaları zaman içinde eskiyorsa, insan bedenindeki hücreler ve dokular da zamanla eskimekte, yıpranmakta ve işlevini kaybetmektedir (Curtis, 1963).

2.2.2.2.2. Serbest Radikaller Kuramı

Yaşlanmayı açıklayan biyolojik kuramların en çok ilgi göreni ve üzerine en çok çalışma yapılanı Serbest Radikaller Kuramı'dır (Vina, Borras & Miquel, 2007). İlk kez 1950'lerin başına biyolog Denham Harman tarafından öne sürülen bu kurama göre yaşlanma hücrelerde başlar. Hücrelerin içerisinde bulunan, oksijenden türeyen ve adına serbest radikaller denen tek elektronlu moleküller yaşlanmanın temel nedenidir (Vina vd., 2007). Hayvanlar üzerinde yapılan pek çok deney, bu kuramı doğrular niteliktedir. Yaşı daha ileri olan hayvanların hücrelerinde genç hayvanlara göre daha çok oksitlenmiş protein, DNA ve lipit olduğu tespit edilmiştir (Stadtman, 1992). Nükleik asit, yağlar, glikoz, ve proteinler serbest radikallerin artmasının sorumluları olarak gösterilmektedir (Jin, 2010). Serbest Radikaller Kuramı, yaşlanma karşısında antioksidanların kullanımı fikrini güçlendirse de yapılan son araştırmalar dışarıdan alınan antioksidanların yaşlanmaya karşı koymadığını göstermektedir (Afanas'ev, 2010).

2.2.2.2.3. Çapraz Bağlanma Kuramı

Çapraz Bağlanma Kuramı ilk kez 1942 yılında Johan Bjorksten tarafından ortaya atılmıştır. Bjorksten Bjorksten'e göre (1968) kolajen olarak da bilinen çapraz bağlı proteinlerin birikimi hücre ve dokularda esneklik kaybına yol açar. Sağlıklı hücrelerin % 25'ini oluşturan kolajen, yıllar geçtikçe hücre ve dokularda daha fazla birikmeye başlar. Kolajenin aşırı birikimi hücre ve dokuların yavaşlamasına neden olur. Bu yavaşlama diyabet, katarakt, böbrek ve karaciğer hastalıkları gibi pek çok hastalığa neden olabileceği gibi, fizyolojik yaşlanmanın da sebebidir (Clark ve Perry, 1989).

2.3. Yaşlanmanın Sosyolojisi

2.3.1. Yaşlanma ve Emeklilik

Emeklilik, 65 yaş üstü kişiler için iş kaybı ya da işe gitmemekten öte sosyal, psikolojik ve ekonomik pek anlam barındırmaktadır. Bu anlamlar bizi emekliliğin farklı boyutlarını düşünmeye yöneltmektedir. Sosyal ve psikolojik açıdan emeklilik, çoğu insan için iş yaşamından sıyrılıp daha durağan bir yaşama geçişi simgelemektedir. Van Gennep vd. (1960) emekliliği Türkçeye geçiş durumu olarak çevrilebilecek *rites de passage* olarak tanımlamıştır. Bu geçiş durumu, aktif bir iş yaşamından daha durağan

bir yaşama geçişi anlatmaktadır. İnsanlar aktif iş yaşamında, boş zaman bulamadıkları için yapamadıklarını emekli olduklarında yapmayı hedeflemektedirler. Çalışan kişiler emekli olduklarında sakin bir yaşam sürmek, örneğin bir sahil kasabasına yerleşmek, memleketlerinden başka bir şehre göç etmişlerse memleketlerine geri dönmek, çeşitli hobiler edinmek ya da sahip olunan hobilere daha çok vakit ayırmak gibi çok farklı planlar yapmaktadırlar. Ancak emekli olduktan sonra, bu hedefleri gerçekleştirebilirler dahi pek çok farklı sorunla yüzleşmek zorunda kalabilmektedirler. Aktif iş yaşamından emeklilik yaşamına geçmek başlı başına büyük bir değişimdir. Günlük rutinden uzaklaşmak, her gün işe gitmek için evden çıkmak yerine evde oturmak, iş arkadaşlarından, profesyonel yaşamdan uzaklaşmak, artık hiçbir şey üretemeyeceğine dair kanı gibi pek çok fikirle yüz yüze kalmaktadırlar. Bu olumsuz düşünceler onları sonucu toplumdan kendilerini soyutlamaya varacak durumlara kadar götürebilmektedir.

Dünya genelinde emeklilik yaşı 60 ile 67 yaş arasında değişmektedir. OECD ülkelerinin 3'te ikisinde emeklilik yaşı 65 olarak belirlenmiştir (Yazıcı, 2005). 65 yaş ve üstü kişiler, emeklilikle birlikte ekonomik açıdan düşüşe geçmektedirler. Bu durum onların topluma uyum sağlamada problem yaşamalarına neden olmaktadır. 1960'ların başında ortaya çıkan Toplumdan Geri Çekilme Kuramı bu durumu açıklamaktadır. Kuramın öncüleri olan Cumming ve Henry (1961) yaşla beraber kişilerin toplum içindeki belli başlı rollerinden feragat ettiklerini ve yeni rollere sahip olduklarını öne sürerler. Bu düşünürlere göre, kaybedilen rollerin başında çalışma yaşamındaki roller gelir (Bond, Coleman & Peace, 2007). İş yaşamında yaptığı işten emekli olan ve bu rolünden sıyrılan kişinin aile içinde ebeveynlikten büyükanne ya da büyükbaba rolüne geçişi buna örnek verilebilir. Toplumdan Geri Çekilme Kuramı da bu örnekte olduğu gibi olumlu sonuçlara dikkat çekse de, her birey için iş yaşamından kopuş olumlu özellikler taşımamaktadır. Emekliliğin ekonomik boyutu buna örnek olarak gösterilebilir. 65 yaşındaki birey belli bir aylık geliri varken yaşı nedeniyle zorunlu olarak emekli olmakta bu da kişinin aylık ortalama gelirinin düşüşüne neden olmaktadır. Bu durum bireyin yaşam standardının düşüşüne yol açmaktadır.

Öte yandan emeklilik kadın ve erkekler için farklı anlamlar içererebilmektedir. Her ne kadar 2000 yılından önce yapılan bazı araştırmalar aktif çalışma yaşamından mutlu olmayan ve emekli olmayı hayal eden kadın ve erkeklerin emeklilik yaşamlarında

mutlu olduklarını savunsa da (Beck, 1992; Ekerdt ve Bosse, 1982) pek çok araştırmacı emekliliğin kadınlar ve erkekler için farklı anlamlar ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Süreklilik Kuramı'nın kurucusu Atchley'e göre (1972) emeklilik yıllarında mutlu olmayı kadınlar, "besinlerine dikkat ettikleri, spor yaptıkları aktif ve sağlıklı bir yaşam sürmek" olarak ifade ederken erkekler için emeklilik yıllarında mutlu olmak asgari ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli bir gelire sahip olmakla ilgilidir.

Öte yandan, günümüzde emeklilik, yoksulluk kavramı, dulluk kavramı ile birlikte düşünüldüğünde kadınların omuzlarındaki yükü artırmakta ve katmerlendirmektedir. Emeklilik ile geliri düşen kadınlar, eşlerini kaybettiklerinde hem sosyal hem de ekonomik açıdan bir yıkım daha yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu iki kavramın kesişimselliği, yaşlı, emekli ve dul kadınların toplum içinde yüz yüze kaldıkları ayrımcılığı katmerlendirmektedir. Tezin başlığında yer alan ve çalışmanın ana kavramlarından biri olan katmerli ayrımcılık kavramı bu durumu özetlemektedir. Hem dul, hem emekli hem de emekliliğe bağlı ya da emeklilikten bağımsız yoksul 65 yaş üstündeki bir kadının toplum içinde görülen ya da görülmeyen bir sosyal, ekonomik ya da kültürel ayrımcılığa uğraması kaçınılmazdır. Bu düşünce, tezin ana argümanlarından birini oluşturmaktadır.

2.3.2. Yaşlanma ve Yoksulluk

Yoksulluk özellikle büyükşehirlerde yaşayan 65 yaş üstü kişiler için sorun oluşturmaktadır. Özellikle alt sosyo-ekonomik statüden kişilerin yaşadığı semtlerde bu durum daha da belirgindir. Bu semtlerde yaşayan pek çok yaşlı birey, kira, ulaşım, yakıt masrafı gibi büyükşehirde özgü masrafların yanı sıra, yaşlılık sürecinde artış gösteren sağlık harcamaları gibi pek çok giderini de karşılamakta güçlük çekmektedir. Yaşlıların yoksulluk sorunu, yaş nedeniyle karşı karşıya kaldıkları temel pek çok sorunla birleşince ortaya çözülmesi zor sorunlar kümesini ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan yoksulluğun tanımını yapmak oldukça güçtür. Bu nedenle tek tip bir yoksulluktan bahsetmek mümkün değildir (Oktik, 2008b). Şentürk'ün de altını çizdiği üzere "yoksulluk, sosyal, iktisadi ve kültürel boyutları olan karmaşık bir sorundur" (Şentürk, 2009, s. 28). Bu boyutların içerisinde yaşlılık konusunu saymak yanlış olmayacaktır. Yaşlı yoksulluğu konusu ile ilgili çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Örneğin Esendemir (2015) yoksulluğun yaşlılar üzerindeki derin psiko-sosyal etkilerinin altını çizerek Avrupa’da 1980’lerden bu yana yoksulluk yerine sosyal dışlanma ya da sosyal izolasyon kavramlarının kullanıldığını vurgulamaktadır. Yazara göre, yoksulluk öncelikli olarak ekonomik durumu hatırlatırken toplumsal dışlanma eğitimsizlik ve bir takım hakların yitimini çağrıştırmaktadır (Esendemir, 2015, s. 60). Yaşlıların sorunları üzerine düşünürken yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramların birlikte ele alınması gerekmektedir. Çünkü yoksulluk ve sosyal dışlanma birbirini besleyen kavramlardır.

Süreklilik Kuramı, yaşlı bireyin yaşlanma sürecinde sahip olduklarının, gençliğinde ve orta yaşında sahip olduklarının bir yansıması olduğu ileri sürer. Buna göre gençliğinde gelir seviyesi yüksek olan birey, yaşlılığında da geçim sıkıntısı çekmez. Ancak durum her zaman böyle değildir, bu tezi çürütecek örnekler de mevcuttur. Örneğin gençliğinde ya da orta yaşında iyi bir işe sahip olan birey, emeklilikle birlikte gelir seviyesi düşünce, yoksulluk yaşayabilmektedir.

Yaşlı yoksulluğu özellikle merkezi idareler ve yerel yönetimlerin de ele aldığı başlıca konular arasında gelmektedir. Ülkemizde özellikle büyükşehirlerde yaşlıların refahı için pek çok uygulama mevcuttur. Örneğin, toplu taşımanın indirimli ve/ya ücretsiz oluşu, yaşlıların pek çok sosyal aktiviteyi ücretsiz katılımı, evde bakım hizmetleri yaşlı yoksulluğu ile mücadelenin temellerini oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı Sancaktepe dahil olmak üzere pek çok yerel yönetim yaşlı yoksulluğu ile mücadele için çaba göstermektedir. Bu çabalar sonuç vermekte ve yaşlıların yaşlılık sürecini görece daha mutlu geçirmelerine olanak sağlamaktadır.

2.3.3. Yaşlanma ve Kadın

Dünyada 65 yaş üstü nüfusu baktığımızda kadın nüfusun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün 2016’da yayımladığı “Dünya Sağlık İstatistikleri” raporuna göre tüm dünyada kadınların ortalama yaşam süresi 73.8 yıl, erkeklerin ortalama yaşam süresi ise 69.1 yıldır. Türkiye’de de benzer bir durum

ortaya çıkmaktadır.⁶ Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015'te yayımladığı rapora göre Türkiye'de ortalama yaşam süresi 78 yıl iken, bu rakam kadınlar için 80.7 yıl, erkekler için ise 75.3 yıl olarak tespit edilmiştir.

Uzun yaşamak kuşkusuz her sağlıklı bireyin isteğidir, bu açıdan bakıldığında kadınların erkeklerden daha uzun yaşaması, onlar için bir avantaj olarak görülebilir. Ancak bu durum bir takım dezavantajları da beraberinde getirmektedir. “Yaşlılığın kadınlaşması” olarak kavramlaştırılan bu dezavantajlar 65 yaş üstü kadınların yaşlılık süreçlerinde yaşam kalitelerinin düşüşüne neden olmakta, toplum içinde maruz kaldıkları ayrımcılıkları perçinlemektedir. Tufan (2002) yaşlılığın bir kadın problemi haline geldiğini savunmaktadır. Bu argümanın pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerin başında kadınların erkeklerden daha uzun yaşamasının, “dulluk” sorununu da beraberinde getirmesi gelmektedir. Eşini kaybetmiş 65 yaş üstü kadınlar “sağlık sorunları ve engellilik, düşük gelir düzeyi ve tek başına eşinden yoksun bir hayat sürmek” gibi üç temel sorunla baş başa kalmaktadırlar (Arun ve Arun, 2011, s. 1523). Bu üç temel sorun onlara yaşlılık süreçlerinde bir yandan yalnızlık bir yandan da ekonomik zorluklar ile baş etmelerini gerektirmektedir. Alt sosyo-ekonomik statü ve eğitim durumu görece düşük olan kadınlarda söz konusu zorlukların ve maruz kaldıkları ayrımcılığın şiddeti artmaktadır.

Gerontoloji literatürünün etkin kuramlarından biri olan Rol Bırakma Kuramı dulluk ve beraberinde gelen sorunlara eğilmektedir. Evli kadınların ev içinde ikinci en güçlü aktör olduklarını savunan bu kurama göre, eşini kaybeden kadınlar, ikinci en güçlü aktör olma rolünü de kaybederek, bu rolün onlara sunduğu sosyal ve ekonomik iktidardan da el çekmek zorunda kalmaktadırlar (Blau, 1973). Bir başka bakış açısına göre de bu kadınlar tahakküm eden erkeğin yokluğunda tek başına iktidar olmaktadır. Kuşkusuz bu durum olumlu olarak görünse de, beraberinde yol açtığı sorumluluklar nedeniyle dezavantajları da getirmektedir.

⁶ Yayına Dünya Sağlık Örgütü'nün resmi internet sitesi olan http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/en/ dan ulaşılabilir.

Yukarıda “Yaşlılık ve Yoksulluk” kısmında da belirtildiği üzere, yoksulluk özellikle yaşlı kadınların baş etmek zorunda oldukları bir sorundur. Yoksulluk, dulluk kavramlarının kesişimi, yaşlı kadınların yüz yüze kaldıkları ekonomik ve toplumsal sorunları katmerlendirmektedir. Bu katmerli yapı ancak yaşlı kadınlara daha fazla destek içeren sosyal politikalarla giderilebilir. Bu konuda gerek devlet iktidarlarına gerekse yerel yönetimlere çok iş düşmektedir.

2.3.4. Yaşlanma ve Kentleşme

21. yüzyılın kesişen iki temel demografik konusu vardır; hızlı kentleşme ve nüfusun yaşlanması. Hem küresel hem de yerel ölçekte incelenmesi gereken bu konular, eğer gerekli önlemler alınmazsa önemli ve büyük sorunlar doğurabilme potansiyeline sahiptir. 2030 yılına gelindiğinde tüm dünyada bir milyar kişinin 65 yaş ve üzeri olacağı tahmin edilmektedir.⁷ Bunun yanında 2050 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun 3'te 2'sinin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir.⁸ Bu veriler tüm dünya devletlerinin kentleşme ve yaşlanma konularında düşünceleri gerektiğini göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü 2007 yılında bu konuda ilk adımlardan birini atarak “Küresel Yaşlı-Dostu Kentler Modeli”ni geliştirmiştir.⁹ Tüm dünyadaki 33 büyük şehrin detaylı olarak incelendiği bu modele göre dünyanın dört bir yanındaki büyükşehirlerde yaşlıların aktif yaşlanma süreçleri geçirebilmeleri için ulaşım, barınma, sağlık hizmetlerine kolay erişim, kültürel faaliyetlere katılım ve güvenlik alanlarında çalışmalar yapılması, karşılaşılabilecek olası sorunlara yönelik önlemler alınmasını gerektirmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün geliştirdiği bu modelin işleyip işlemeyeceğini zaman gösterecektir. Ancak hali hazırda yapılan araştırmalar tüm dünyada 65 yaş üstü nüfusun büyük kentlerde yaşamaktan memnun olmadıklarını göstermektedir (Davis,

⁷ Yaşlanma Ulusal Enstitüsü'nün 2007'de yayımladığı Nüfusun Yaşlanması Neden Önemlidir?: Küresel Perspektif Raporu'ndan alınmıştır.

⁸ Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Departmanı'nın 2014'te yayımladığı Dünya Kentleşme İncelemeleri Raporundan alınmıştır.

⁹ Bu modelin yer aldığı “Küresel Yaşlı Dostu Kentler” Raporuna http://www.who.int/ageing/age_friendly_cities_guide/en/ adresinden ulaşılabilir.

2002; Klinenberg, 2002; Newman, 2003). Türkiye’de yapılan araştırmalar da 65 yaş üstü nüfus büyük kentlerde yaşamaktan memnun olmadıklarını ortaya koymaktadır (şentürk ve Ceylan, 2015). Bu memnuniyetsizliğin nedenleri arasında pahalılık, yoğun trafik, kalabalık vb. nedenler gelebilmektedir. Büyükşehirlerin 65 yaş üstü kişiler için bir takım imkânları da vardır. Eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel tesis olanaklarının fazlalığı bunların başında gelmektedir. Ancak ne var ki, bu imkânlar 65 yaş üstü kişilerin büyükşehirlerde yaşamaktan memnun olmalarına yetmemektedir.

Kentleşme hızının oldukça yüksek olduğu Türkiye’de yaşlanma ve kentleşme ile ilgili pek çok değerli çalışma vardır (Oktik, 2008a; Ersoy, Okçay & Özkahraman, 2013; Köroğlu ve Köroğlu, 2015; şentürk ve Ceylan 2015). Bu çalışmaların sayısının artması kent yaşamının yaşlılık sürecindeki etkilerini anlamada yararlı olacaktır.

2.3.5. Yaşlanma ve Yalnızlık

Yaşlılık sürecinde bireylerin sosyal ilişkileri gerontolojinin temel konularından biri haline gelmiştir. Çünkü bu ilişkiler, bireylerin yaşam kalitelerini, yaşamdan memnuniyetlerini etkilemektedir. Sosyal ilişki yoksunluğu, bireyin aktif ve başarılı bir yaş alma süreci geçirmesinin önünde engel oluşturabilmektedir.

Modernite ve hızlı kentleşme nedeniyle geleneksel aile yapısı yerini anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Çekirdek ailelerde kendine yer bulamayan 65 yaş üstü kişiler yalnızlık sorunu ile baş başa kalmaktadırlar. Yalnızlığın sağlık durumu, sosyo-ekonomik statü ve yaşanılan yer gibi demografik değişkenlerle bağlantılı olduğu bilinmektedir. Buna göre Batı toplumlarında üst sosyo-ekonomik statüdeki 65 yaş üstü kişilerin alt ve orta sosyo-ekonomik statüdekilere göre daha az yalnızlık yaşadıkları düşünölmektedir (Scharf ve De Jong Gierveld, 2008). Ancak kuşkusuz bu durum kültürden bağımsız değildir. Farklı kültürel yapılar, yaşlılık, sosyo-ekonomik statü ve yalnızlık konularında farklı bulguların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Özellikle büyükşehirlerde yaşayan 65 yaş üstü kişilerin daha bireysel bir yaşam sürdürdükleri ve küçük şehirlerde yaşayanlara göre daha çok yalnızlık deneyimledikleri bilinmektedir.

Buna ek olarak kişinin farklı kişilerle iletişim halinde olmasının sosyal ve psikolojik sağlığı açısından önemi pek çok çalışma tarafından vurgulanmaktadır (Metz, 2000; Spinney, Scott & Newbold, 2009). Çocukları ve torunları ile beraber yaşayan yaşlıların, çocukları ve torunlarından uzak yaşayanlara göre daha az psikolojik hastalık geçirdikleri ortaya çıkmıştır (De Jong-Gierveld ve Van Tilburg, 2010). Buna paralel olarak eşleri ile beraber yaşayan yaşlı bireylerin yaşam memnuniyetleri eşini kaybetmiş yaşlı bireylere göre daha yüksektir (Weller ve Rattan, 2007).

2.4. Kuramsal ereve: zet

Bourdieu (1997) yaşlar arasındaki bölünmelerin keyfi olduğunu, her bireyin diğerine göre yaşlı ya da genç olduğunu savunur. Ancak bu durum, gençlik ve yaşlılık arasında bir sınır ya da farklılık olmadığı anlamına gelmemelidir. Zira yazara göre, bu sınır bütün toplumlar için bir mücadele hedefidir ve toplumbilimcinin görevi de bu sınırı hatırlatmaktır (s. 130). Gençler ve yaşlılar kuşkusuz farklı yaşam biçimlerine sahiptirler. Kişinin *habitusu*, tercihlerini, arzularını ve isteklerini şekillendirdiği gibi tüm yaşamını da etkilemektedir. Ancak yaşlılık sürecinde habitus kadar ve habitusla beraber, yaşanılanlar da önem kazanmaktadır. Yaşın ilerlemesi ve yaşanılanlar ile birlikte; değişimler, eksilmeler, kazanımlar ve yok oluşlar ortaya çıkmaktadır. Katmerlilik bakış açısı, tüm bunların önce birbirini ve daha sonra bir bütün olarak yaşlı bireyi ve yaşlılık sürecini etkilediği fikriyle beslenmektedir.

Yaşlanmanın, emeklilik, yoksulluk, toplumsal cinsiyet rolleri, kentleşme ve yalnızlık kavramlarıyla karşılıklı olarak birbirinin etkisini artıran ilişkisi, yaşlanma sosyolojisinin ilgi alanlarından sadece birkaçını oluşturmaktadır. Bu kavramlar, katmerlilik kavramı ile birlikte düşündüğünde ortaya daha derin sonuçlar çıkmaktadır. Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, her bir kavramın bir diğerisiyle arasında etkileşimi mevcuttur ve bu kavramların tek başına düşünülmesi yapılan araştırmanın anlamsal zenginliğine gölge düşürecektir. Gerek alan çalışmasına çıkılmadan önce, görüşme erevesi formları hazırlanırken, gerekse alan çalışması sırasında görüşülen kişilere yöneltelen sorularda bu kavramlar arasındaki katmerlilik özelliğine dikkat edilmiştir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. Araştırma Evreni ve Örneklemi

“Katmerli Ayrımcılık: 65 Yaş Üstü Kişilerle Yapılan Niteliksel Araştırma” başlıklı bu tez çalışması 65 yaş üstü bireylerin yaşlı ayrımcılığına dair algı ve tutumlarını anlamayı, yaşın ilerlemesiyle birlikte hayatlarında oluşan değişikliklerin toplum tarafından ne derece kabul gördüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de bireylerin kimlik inşalarının temel yapı taşı olan cinsiyet ve sosyo-ekonomik statü, eğitim durumu, muhafazakârlık seviyesi, aile yapısı gibi özellikler temel alınmıştır.

Araştırma çerçevesinde İstanbul İli Şişli ve Sancaktepe İlçelerinde yaşayan 65 yaş üstü 45 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Aralık 2015-Mayıs 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmelere katılan katılımcılar ile ilgili detaylı bilgiye bu tezin dördüncü bölümünde yer verilmiştir. Her bir görüşülen kişi ile ilgili detaylı bilgileri içeren Ek 1’de yer almaktadır.

Derinlemesine görüşmeler başlamadan önce Sancaktepe ve Şişli ilçeleri dışında yaşayan 7 kişi ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Bu, literatür taraması ile şekillenen görüşme çerçevesi formunun şekillendirilmesine yardımcı olmuştur. Görüşme Çerçevesi Formu Ek 2’de yer almaktadır.

Her iki ilçede de görüşülecek kişiler düşünülürken 65 yaş üstü bireylerin birbirlerinden ayırt edilebilmelerini sağlayacak ve yaşamlarını doğrudan etkileyen özellikleri göz önüne alınmaya çalışılmıştır. Buna göre sosyo-ekonomik statü, eğitim durumu, mezhepsel ve dini farklılıklar gibi temel özellikler doğrultusunda her iki ilçede üç mahalle seçilerek derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sancaktepe’de Sarıgazi, Samandıra ve Yenidoğan’da; Şişli’de ise Teşvikiye, Fulya ve Feriköy’de veri toplanmıştır.

Görüşmelerin yapıldığı Sancaktepe ve Şişli ilçelerinin seçilmesinin iki temel nedeni vardır. Öncelikle bu iki ilçe sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan birbirinden farklılık göstermektedirler. Şişli ilçesi çoğunlukla orta-üst sınıfın yoğunlukla yaşadığı bir ilçe iken Sancaktepe yoğunlukla alt ve orta sınıfın tercih ettiği bir ilçedir (İTO, 2011). Bununla birlikte her iki ilçe de farklı dinsel ve kültürel grupları bir arada barındırmaları nedeniyle, grupların birbirleri ile karşılaştırmalı olarak araştırılmasına elverişlidir. Örneğin dini azınlıklar açısından bakıldığında Şişli'nin Feriköy Mahallesi komşu ilçesi olan Kurtuluş ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana dini azınlıklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu ilçede az da olsa bu azınlıklara üye kişilere ulaşılmıştır. Sosyo-ekonomik statü farklılıkları açısından değerlendirildiğinde Teşvikiye Mahallesi genel itibariyle üst sosyo-ekonomik statüden kişilerin yaşamayı tercih ettiği bir ilçe olarak öne çıkmaktadır. Fulya Mahallesi ise yine orta ve üst sosyo-ekonomik statüden kişilerin sıkça yaşadığı bir mahalle olarak bilinmektedir. Sancaktepe'de farklı mahallelerde sosyal ve kültürel açıdan farklılıklar gözlemlenmiştir. Buna göre Sarıgazi Mahallesi Alevilerin tercih ettiği bir mahalle iken Samandıra ve Yenidoğan muhafazakâr Sünnilerin yoğunlukla yaşadıkları mahallelerdir. Öte yandan, Sancaktepe'deki demografik çeşitliğinin nedeni iç göç almış olması iken, Şişli kökeni Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanan ve günümüze kadar azalarak süren bir demografik çeşitlilik sergilemektedir.

3.1.1. Şişli Hakkında Kısa Bilgi

İstanbul'un en büyük ilçelerinden biri olan Şişli doğuda Beşiktaş, kuzeyde ve batıda Kâğıthane ve güneyde Beyoğlu ilçeleri ile komşudur. Yüzölçümü 10,62 km²'dir. 25 mahalleye sahip Şişli'nin 2013 nüfus sayımına göre nüfusu 274.420'tür. Bunun % 48'i erkek, %51 ise kadındır. Şişli 65 yaş ve üstü nüfus bakımından da öne çıkan bir ilçedir. TÜİK verilerine göre Şişli'de yaşayan 65 yaş üstü bireylerin sayısı ise 26.781'dir (TÜİK, 2013). Bunun 10.371'i erkek, 16.410'u ise kadındır ve 65 yaş üstü nüfusun en yoğun yaşadığı mahalleler Teşvikiye (2.311 kişi), Fulya (2.153) ve Feriköy (2.058 kişi) mahalleleridir (Şişli Belediyesi, 2014). Teşvikiye'de yaşayan insanlar genel olarak üst sosyo-ekonomik statüden, eğitim seviyesi yüksek, doktorluk, mühendislik vb. gibi mesleklerini sürdüren, İstanbul'un ticari yaşamının önemli bir parçası olan mahallelerinde kendi iş yerlerini çalıştıran ya da şirket sahibi kişilerdir. Feriköy büyük ölçüde alt sosyo-ekonomik statüdeki işçi ve memur emeklilerine ev sahipliği

yaparken, Fulya orta ve üst sosyo-ekonomik statüden eğitim seviyesi yüksek, yine doktorluk, avukatlık mesleğini yapan ya da ticaretle uğraşan kişilerin yoğunlukla yaşadığı bir mahalle olarak öne çıkmaktadır.

Bu üç mahallenin bir başka ortak noktası ise Rum, Ermeni, Musevi gibi farklı alt kültürlerle ev sahipliği yapmalarıdır. Farklı kültürel alışkanlıkları, örf ve adetleri olan bireylerin yaşlılığa ve yaşlı ayrımcılığına bakışı da farklılık gösterecektir. Bu nedenle bu üç mahallenin demografik yapısı bakımından çeşitlilik gösteren Şişli'yi tümüyle olmasa da kısmen temsil edeceği varsayılmıştır.

3.1.2. Sancaktepe Hakkında Kısa Bilgi

İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan Sancaktepe ilçesi kuzeyinde Çekmeköy, güneyinde Kartal ve Maltepe, doğusunda Sultanbeyli ve Pendik, batısında ise Ümraniye ve Ataşehir ilçeleri ile komşudur. Sancaktepe İlçesi, 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı Kanun ile Ümraniye ilçesine bağlı Sarıgazi ve Yenidoğan beldeleriyle, Kartal ilçesine bağlı Samandıra beldesinin birleştirilerek tüzel kişiliklerinin kaldırılması ile kurulmuştur. 18 mahalle ve 1 köyden oluşan ilçe, 62,41 km² alana ve 304.406 nüfusa sahiptir. İlçedeki 65 yaş üstü nüfus 12.092'dir. ¹⁰ Sancaktepe, coğrafi konumu ve iklim özellikleri, nedeniyle 1950'li yıllardan itibaren iç göçün çekim merkezlerinden biri olmuştur. Göç nedeniyle nüfusu hızla artan ilçeye özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz'den yoğun göç gerçekleşmektedir. Yoğun göç ilçenin kültürel ve toplumsal yapısının değişimine neden olmuş, tüketim biçiminden yerleşim düzenine kadar pek çok şeyi değiştirmiş ve dönüştürmüştür (Ekşi, 2012, s. 85).

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Görüşme yapılan kişilere ulaşmak adına kartopu yöntemi uygulanmıştır. İlk olarak her iki ilçenin üç mahallesinde görüşülecek bireylerin sosyo-ekonomik statülerine göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Her mahalleden alt, orta ve üst olmak üzere üç sosyo-ekonomik statü belirlenmiş ve her kategori için olabildiğince eşit sayıda kişiye

¹⁰ Daha detaylı bilgi için bkz. <http://www.sancaktepe.bel.tr/tr/icerik/129/6428/2013-yili-sancaktepe-ilcesi-nufusu.aspx>

ulaşmak hedeflenmiş, cinsiyet konusunda da dengeli dağılıma önem verilmiştir. Ancak Şişli ve Sancaktepe ilçelerinde yaşayan kişilerin sosyo-ekonomik statüsü göz önüne alındığında tam anlamıyla eşit bir dağılım sağlanamamıştır. Buna karşın cinsiyet dağılımında dengeli dağılım yakalandığı söylenebilir.

Yaş aralığı düşünülürken Dünya Sağlık Örgütünün (2002) ortaya koyduğu yaş aralıkları takip edilmiştir. Buna göre 65 yaş yaşlılık sınırı olarak alınmak suretiyle 65-74, 75-84 ve 85 ve üstü yaş grupları ile görüşmeler sağlanmıştır. Yaş aralığı dışında 65 yaş ve üstü bireyleri birbirinden ayıracak özellikleri olarak kiminle yaşadıkları, varsa göç deneyimleri, kronik hastalıkları olup olmadığı, medeni durumları gibi özellikleri dikkate alınmış olup bu bilgilere dördüncü bölümde detaylarıyla yer verilmiştir.

Görüşmelerde toplamda kadın ve erkek sayısının olabildiğince eşit olmasına dikkat edilmiştir. Bu sayede yaşlılara yönelik ayrımcılık konusunda toplumsal cinsiyetin rolünün olabildiğince iyi analiz edilebilmesi amaçlanmıştır.

3.3. Kullanılan Veri Toplama Araçları

Sosyal bilimin amacını “sosyal anlamı bağlamında anlamak” olarak tanımlayan yorumsamacı sosyal bilimin araştırma yöntemi olan niteliksel araştırma tekniğinin en temel özelliği “ham verinin zenginliğine, dokusuna ve verdiği hisse atfettiği önemdir” (Akşit, 2014, s. 30).

Niteliksel araştırmalar, anlam odaklı olması ve sübjektif doğası ile niceliksel araştırmalardan ayrılır (Neuman, 2012). Niceliksel araştırma tekniğinde analiz, kesin ölçüme dayalı sayılarla ifade edilirken niteliksel araştırma tekniğinde ise kesin ölçüm ve sayılardan söz etmek mümkün değildir (Akşit, 2014). Niceliksel ve niteliksel tekniklerin birbirinden ayrıldığı bir diğer konu geçerlilik ve güvenilirlik olgularıdır. Akşit (2014) geçerlilik ve güvenilirlik konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır;

Güvenirlilik, güvenilebilirlik ve tutarlılık anlamını taşımaktadır. Aynı ya da benzer koşullarda aynı şeyin tekrarlanabileceğini; öte yandan, geçerlilik gerçekliği vurgulamaktadır. Geçerlilik, bir fikrin gerçeğe ne kadar uyduğu,

gerçeği ne kadar yansıttığı ile ilgilidir. “Yapılan araştırma ile ortaya çıkartılması dilenen sosyal gerçeklik, araştırmacı tarafından geliştirilen yapı ile ne kadar iyi ölçüldü?” sorusuna yanıt verilmesi esastır (s. 59-60).

Niteliksel veri tekrarlanabilir, dolayısıyla güvenilirdir. Niteliksel veri ise özgündür, bağlama özeldir ve tekrarlanamaz (Akşit, 2014, s. 30). Niteliksel araştırma sonuçlarının tekrarlanabilir olmaması niteliksel yöntemin yetersizliği olarak yorumlanabilmekte ve niteliksel araştırma sonuçlarının geçerliliği bu nedenle kimi zaman sorgulanabilmektedir. Ancak tekrarlanabilir olmamak geçerli olmanın karşısında bir engel değildir. Dolayısıyla niteliksel araştırmaların geçerliliğinin tekrarlanabilirlik ilkesi ile ölçmek oldukça hatalı bir tutum olacaktır. Zira “geçerlilik, bir fikrin gerçeğe ne kadar uyduğu ile ilgilidir” (Akşit, 2014, s. 59).

Niteliksel araştırmalarda geçerlilik, araştırma kavramlarının tanımlamasının çok iyi yapılmasına, deneysel veriye, evrenin “en iyi temsil edildiği” tesadüfi örneklem biçiminin kullanılmasına, sayısal verilere, istatistiklere, sosyal olguların genelleştirilebilmesine bağlı olarak oluşmaktadır” (Silverman’dan aktaran Kümbetoğlu, 2012, s. 49). Ancak niteliksel araştırma yönteminde test edilebilir bir sosyal gerçeklikten söz etmek mümkün değildir. Var olan sosyal gerçeklik sürekli değişen, gelişen ve defaten yeniden inşa edilen bir süreçtir. Dolayısıyla niteliksel araştırma teknikleri ile yapılan bir araştırma yardımıyla bir genelleme yapmak mümkün değildir. Araştırmanın sonuçları, araştırmanın yapıldığı zamana ve görüşülen kişilere özgüdür.

Niteliksel araştırma teknikleri ile gerçekleştirilen bu araştırmada derinlemesine görüşme tekniği ile veri toplanmıştır. Niteliksel araştırmanın etkili tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşmeler, “bireylerin, süreçlerin, olguların hakkında, deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımlandığı, niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin içinde yer aldığı, duyguların, hislerin yansıtılabildiği, bilgilerin, inançların, kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabildiği” süreçler olarak bilinmektedir (Kümbetoğlu, 2012, s. 43).

Derinlemesine görüşme tekniği, “araştırılan konuya odaklanan, bu konu etrafında bireylerin görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmayı

amaçlayan” bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kümbetoğlu, 2012, s. 72). Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, açık-uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar (Kümbetoğlu, 2012, s. 71).

Görüşmeler başlamadan önce her bir görüşmede kullanılacak olan görüşme çerçevesi formu hazırlanmıştır (Ek 2). Derinlemesine görüşme numarası, görüşülen kişilerin demografik özelliklerinin yanı sıra araştırmanın konu başlıkları ve her bir konu başlığının alt konularını oluşturan deşme sorularından oluşan bu form, her bir görüşmede rehber vazifesi görmüştür. Kümbetoğlu'nun da vurguladığı gibi “incelenen konunun ilgili boyutlarının kapsandığı bu form, görüşme süresince görüşmecinin başvurduğu bir kontrol aracı” olmuştur (Kümbetoğlu, 2012, s. 75).

3.4. Veri Analizi

Araştırmaya katılmayı kabul eden her bir katılımcıdan izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Yapılan her görüşme sonrasında, görüşülen her bir katılımcı için birer senaryo formu hazırlanmıştır (Ek 3). Senaryo formu temel olarak ses kaydına alınan tüm görüşmenin kâğıda dökülmüş halidir. Konuşma dökümü yapılırken bir yandan da derinlemesine görüşme yaparken alınan kısa bilgi notlarında yer alan gözlemlere dayalı bilgiler de senaryo formlarına eklenmiştir. Son olarak her bir katılımcı için birer veri analizi formu (Ek 3) oluşturulmuş, her bir konu başlığı için görüşülen kişiden alınan cevaplar bu formda özetlenerek ve yorumlanarak belirtilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili, dikkat çeken cümlelere de yer verilmiştir.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları (Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Etik Sorunlar)

“Katmerli Ayrımcılık: 65 Yaş Üstü Kişilerle Yapılan Niteliksel Araştırma, İstanbul Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016” adlı bu tez çalışmasının konusu, içeriği, kullanılan yöntem ve teknikler ve görüşülen kişilerin özellikleri bakımından pek çok sınırlılığı bulunmaktadır.

Öncelikle yukarıda belirtildiği üzere niteliksel araştırma yöntemi ve derinlemesine görüşme tekniğiyle gerçekleştirilen saha çalışmasından dolayı, araştırma sonunda ulaşılan veriler, görüşülen kişiye, mekâna ve bağlama özeldir. Veriler yalnızca Aralık 2015- Mayıs 2016 tarihleri arasında Şişli ve Sancaktepe’de görüşülen 45 katılımcının o anki duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Farklı bir zaman diliminde benzer bir görüşme çerçevesi formu ile yapılabilecek olan bir araştırma farklı sonuçlara götürebilirdi. Bu nedenle araştırmanın sonuçları genellenemez ve tekrar edilemez niteliktedir. Bu nitelik araştırmanın en önemli sınırlılıklarının başında gelmektedir.

İkinci sınırlılık araştırmanın konusu ve içeriği ile ilişkilidir. Yaşlılık konusu, çoğu kişi için aktif yaşamdan uzaklaşmayı, toplumsal dışlanmayı, üretmemeye durumunu, çeşitli hastalıkları ya da ölümü çağrıştırdığı için üzerinde konuşulmaktan kaçınılan bir konudur. Gerek 65 yaş altı yetişkinler gerekse 65 yaş ve üstü yetişkinler yaşlılıkla ilgili konuşmaktan kaçınma eğilimindedirler. Bu nedenle katılımcıların bir kısmı derinlemesine görüşmeler sırasında özellikle yaşlılık algısı, emeklilik, dulluk gibi konuların konuşulmasından hoşlanmamışlardır. Bu konularda konuşmaktan kaçınan grubun başında Şişli’de yaşayan üst sosyo-ekonomik statüdeki erkekler ve kadınlar gelmektedir.

Araştırmanın üçüncü sınırlılığı her iki ilçede de görüşülen kişilerin; cinsiyet, kültürel azınlıklara üye olma durumu, sosyo-ekonomik statü, eğitim seviyesi gibi özellikleri bakımından homojen bir dağılım göstermemesidir. Bu durumun birkaç önemli nedeni olduğu söylenebilmektedir. Öncelikle geleneksel toplum düzeninin devam ettiği Sancaktepe’de özellikle alt sosyo-ekonomik statüdeki kadınlar görüşme yapmayı kabul etmekte zorlanmışlardır. Görüşme talebini “eşimle görüşsen daha iyi olur”, “eşıme git, o benden daha çok bilir” gibi cevaplarla reddetmişlerdir. Bu kişilerin görüşme talebini reddetmesinin bir nedeni de “kendi mekânları olan” özel alana, bir başka deyişle hane içine yabancı birini kabul etmede duydukları çekincelerdir. Deyim yerinde ise kamusal alanın sahibi erkeklere ulaşmak daha kolay olmuştur ancak onlarla yapılan görüşmelerde de bir kadın araştırmacı olmanın zorlukları yaşanmıştır. Bu katılımcılar karşı cinsten bir kadınla kimi zaman mahremleri sayılabilecek konulara dahi girilen görüşmeyi yapmakta zorlanmışlar, görüşme sırasında utandıklarını belli etmişler, gözlerini kaçırmışlar ya da konuyu değiştirmişlerdir. Özellikle aile içi ilişkiler ve yeniden evlenme konuları zorlandıkları konuların başında gelmektedir.

Sancaktepe’li Sünni erkeklerle genel olarak cami çıkışı, camiye yakın bir kafeteryada, Alevi erkeklerle de Sarıgazi Cemevi’nde görüşülmüştür. Yine Sancaktepe’de görüşülen bir kısım erkek katılımcılarla, hali hazırda çalışıyorlarsa çalıştıkları mekânlarda, çalışmıyorlarsa bir arkadaşının dükkânında görüşmeler gerçekleşmiştir. Sancaktepeli sadece iki erkek katılımcı evlerinde görüşme yapmayı kabul etmiştir. Bu nedenle görüşmeler sırasında gürültü, dıştan gelebilecek yönlendirmeler gibi kamusal alanda derinlemesine görüşme yaparken karşılaşılan güçlüklerle karşı karşıya kalınmıştır ancak görüşme mekânı değiştirilmek suretiyle bu sorun ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Oysaki Sancaktepe’de görüşülen kadınların tümü görüşmelerin hane içinde yapılmasını talep etmiş, sessiz ve dış etkenlerden uzak yapılan bu görüşmelerde bu tür bir güçlük yaşanmamıştır.

Araştırmaya katılanların yaş dağılımına gelince eşit bir dağılım yakalanamamıştır. Yöntem ve bulgular bölümlerinde de altı çizildiği üzere görüşmeye katılanlar, Dünya Sağlık Örgütü’nün (2002) yaşlı kategorilerine göre sınıflandırılmış, ancak bu kategoriler arasında eşitlik yakalanamamıştır. Bunun nedeni genelde 65-75 yaş aralığındaki genç grup olarak tabir edilen yaş grubunun görüşme yapmaya daha meyilli olmasıdır. Özellikle 85 yaş üstü kişilere ulaşmakta güçlük çekilmiştir. Bu durum yaş dağılımına yansımıştır. Yaş dağılımı ile ilgili detaylı bilgi Ek 1’deki tabloda yer almaktadır.

Araştırmaya katılan kişilerin konuşmaktan kaçındığı bir diğer konu ise, etnik ya da dini kökenleridir. Bu durumu hem sınırlılık hem de etik sorun olarak düşünmek mümkündür. Katılımcıları rahatsız etmemek adına Görüşme Çerçevesi Formu’nda bu konularla ilgili doğrudan sorular yer almamıştır. Ancak gözlem ve görüşülecek kişi hakkında yapılan ön çalışmalar sonunda kişilerin etnik ve dini kökeni hakkında fikir sahibi olunmuştur. Özellikle Şişli’de yaşayan Alevi katılımcıların pek çoğu dini kimlikleri hakkında bilgi vermeyi reddetmişlerdir. Her iki ilçede de görüşülen Kürt katılımcıların hiç biri etnik kimlikleri hakkında konuşmamışlardır. Şişli’de yaşayan Ermeni ve Rum katılımcılar dini kimlikleri hakkında bilgi vermişlerdir ancak bu bilgiyi verirken çekingen tavırlar sergilemişlerdir. Özellikle kadınlar bu konuda hassasiyet göstermiş, dini kimlikleri ile konuşmak istemediklerini dile getirmişlerdir.

Sancaktepe’de, ilçenin demografik yapısı gereği Ermeni ya da Rum katılımcıya ulaşılammıştır.

Görüşme Çerçevesi Formu’na yer almayan, dolayısıyla da görüşme yapılan kişilere doğrudan yöneltilmeyen bir diğler soru da gelir durumudur. Kişinin sosyo-ekonomik statüsü hakkında önemli ölçüde bilgi veren bu soru, katılımcılara yöneltilmemiş, gözlem yoluyla katılımcıların sosyo-ekonomik statüleri hakkında fikir sahibi olmaya çalışılmıştır. Görüşme Çerçevesi Formu’nda yer alan “kendinizi hangi sosyo-ekonomik statüde hissediyorsunuz” sorusuna da verilen cevaplar yanıltıcıdır.

Araştırmada karşılan etik sorunlardan bir diğeri de her ne kadar araştırmanın temel konusu yaşlı ayrımcılığı olsa da, yaşlı ayrımcılığının bir ileri boyutu olan yaşlı istismarı konusunda katılımcılara çok detaylı ve derin sorular yöneltilmekten kaçınılmış olmasıdır. Bunun nedenleri katılımcıyı zor durumda bırakmamak, şayet böyle bir deneyimi ve/ya travması varsa tekrar deşip hatırlatmamak ve bu tür konuların uzman bir psikolog ya da psikiyatr eşliğinde konuşulması gerekliliğine duyulan inançtır. Yaşlı istismarı konusu bu araştırmada “yaşlıların kimi zaman kullandıklarını düşünüyor musunuz?” sorusuyla sınırlandırılmıştır. Önemi yadsınamayacak derecede büyük olan ve toplumumuzda maalesef örneklerine sıkça rastlanan yaşlı istismarı konusu oldukça hassasiyet gerektiren, interdisipliner çalışmalarla analiz edilebilecek bir konudur. Bu nedenle bu çalışmadaki yeri sınırlıdır.

Araştırmanın bir diğler sınırlılığı, araştırmacının görüşme yapılan kişilerden gelen sorulara verdiği cevaplarla ilgilidir. Araştırmacının görüşme yapılan kişilerden hayli genç olması ve çoğunun torunu yaşında olması itibariyle görüşme yapılan kişiler araştırmacıya özel hayatı, mesleği, araştırmanın amacı ve konuşulanların nerede kullanılacağı konusunda ısrarcı sorular yöneltmişlerdir. Buna ek olarak görüşme yapılan kişilerin bir kısmı araştırmacıyı bir yakınlarına benzetmek ve onunla özdeşim kurmak suretiyle görüşme çerçevesinden çıkma eğilimi göstermişler, bir kısmı ise ilk defa gördükleri bir yabancıya yaşamları hakkında bilgi vermekten kaçınmışlardır. Araştırmaya katılanların çoğunluğu, özellikle demografik soruları araştırmacıya aynen sorma yoluna gitmişlerdir. Araştırmacı görüşmenin sıcaklığını ve samimiyetini yitirmemesi adına bu sorulara yekten cevap vermemeyi seçmemiş, bu sorulara görüşme bittikten sonra cevap vermeyi tercih etmiştir. Öte yandan, araştırmacı

olabildiğince tarafsız davranmak zorunda olduğunu unutmamaya çalışmış, çok farklı sosyal, kültürel ve ekonomik gruptan katılımcılar ile görüştüğünün bilincinde davranmaya özen göstermiş, tüm katılımcılara eşit mesafede durmaya çalışmıştır.

Tüm bu sınırlılıklara ve etik sorunlara rağmen bu tez çalışması Şişli ve Sancaktepe’de yaşayan 65 yaş üstü kişilerin hayatları, yaşam memnuniyetleri, kuşaklararası ilişkileri, aile üyeleri ile olan etkileşimleri, kente, özellikle İstanbul’a dair fikirleri, geleceğe yönelik planları ve kendilerinden daha genç olan kuşaklardan beklentileri ile ilgili güncel ipuçlarını önemli ölçüde ortaya koymaktadır.

4. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır. Birinci alt bölümde, görüşülen kişilerin tanımlayıcı bazı özellikleri özetlenmektedir. İkincisinde ise, araştırmanın amacına ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Bu alt bölümde görüşülen kişilerin görüşme sırasında sarf ettikleri sözlerine de yer verilmektedir. Bu sözlerin görüşülen kişinin ağzından çıktığı gibi, hiçbir düzeltme yapılmadan, duyulduğu gibi yazılmasına çzen gösterilmiştir. Katılımcıların isimleri saklı tutulmuş ve her bir katılımcıya birer derinlemesine kodu verilmiştir. Sözlerin kime ait olduğu, sözün yanında parantez içinde yer alan ve her kişiye verilmiş derinlemesine görüşme kodu ile takip edilebilir. Görüşülen kişilerin bazı özellikleri Ek 1’de yer almaktadır.

4.1. Tanımlayıcı Bulgular

Araştırmada, Sancaktepe’de 25, Şişli’de 20 olmak üzere toplam 45 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşülen kişilerin bazı özellikleri aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

TABLO 1: Özet Tablo Katılımcıların Özellikleri (Şişli 20 Kişi, Sancaktepe 25 Kişi)							
KİŞİSEL ÖZELLİKLER		ŞİŞLİ		SANCAKTEPE		TOPLAM	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CİNSİYET	KADIN	11	55%	10	40%	21	47%
	ERKEK	9	45%	15	60%	24	53%
YAŞ	GENÇ YAŞLI (65-74)	12	60%	12	48%	24	53%
	ORTA YAŞLI (75-84)	7	35%	9	36%	16	36%
	İLERİ YAŞLI (85 +)	1	5%	4	16%	5	11%
MEDENİ DURUMU	EVLİ	12	60%	12	48%	24	53%
	BOŞANMIŞ	2	10%	1	4%	3	7%
	DUL	3	15%	11	44%	14	31%
	HİÇ EVLENMEMİŞ	3	15%	1	4%	4	9%
SOSYO-EKONOMİK STATÜ	ÜST	7	35%	4	16%	11	24%
	ORTA	8	40%	6	24%	14	31%
	ALT	5	25%	15	60%	20	44%
EĞİTİM DURUMU	OKUMA-YAZMA BİLMİYOR	0	0%	7	28%	7	15%
	İLKOKUL TERK	2	10%	1	4%	3	7%
	İLKOKUL MEZUNU	2	10%	9	36%	11	24%
	ORTAOKUL MEZUNU	1	5%	5	20%	6	13%
	LİSE MEZUNU	6	30%	2	8%	8	18%
	YÜKSEKOKUL MEZUNU	9	45%	1	4%	10	22%
DİN-ETNİK KÖKEN	RUM	2	10%	0	0%	2	4%
	ERMENİ	3	15%	0	0%	3	7%
	ALEVİ	0	0%	6	24%	6	13%
	SUNNİ	15	75%	19	76%	34	75%
İSTANBUL'DA YAŞAMA SÜRESİ	DOĞMA BÜYÜME	14	70%	3	12%	17	38%
	0-9 YIL	0	0%	4	16%	4	9%
	10-30 YIL	1	5%	11	44%	12	27%
	31 + YIL	5	25%	7	28%	12	27%
BİRİNCİ DERECE YAKININI KAYBETMİŞ Mİ?	EVET	14	70%	12	48%	26	58%
	HAYIR	6	30%	13	52%	19	42%

4.1.1. Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

Araştırmada fikirlerine ve deneyimlerine başvuru alan 45 kişinin çoğunluğu 65-74 yaş aralığında olup yaş ortalaması 73.3'tür. Bir başka deyişle araştırmanın örneklemini oluşturan grup, genç yaşlı grup kategorisindedir. Bu veri, 65 yaş ve üstü kişilerin oluşturduğu yaş kategorilerinde, genç grup kategorisinin oranının toplam nüfusa oranı en yüksek yaş kategorisi olmasıyla da paralellik göstermektedir. Orta yaşlı grup kategorisi olan 75-84 yaş aralığında Şişli'de 7, Sancaktepe'de 9 kişiye ulaşılmıştır. Bu kategorideki kişiler, görüşülen kişi sayısının üçte birini oluşturmaktadır. 85 yaş ve üstü kişilerin oluşturduğu, ileri yaşlı olarak nitelendirilen yaş kategorisinden ise, toplamda 6 kişiye ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımında denge aranmıştır. Görüşülen kadın sayısı 21'dir (%46). Şişli'de bu dengeye yaklaşılarak görüşülen 20 kişiden 11'i (%55) kadındır. Sancaktepe'de ise görüşülen kadın sayısı daha azdır (%40).

4.1.2. Katılımcıların Eğitim Durumu

Görüşme yapılan kişilerin eğitim durumu çeşitlilik göstermektedir. Görüşmeye katılanların 7'si (% 15.5) okuma yazma bilmemektedir ve bu kişilerin tamamı Sancaktepe'de ikamet etmektedir. Buna karşın, ilkokul mezunları en çok ulaşılabilen grup olmuştur (% 24). Yüksek okul mezunları dağılımına bakıldığında çoğunluğun (9 kişi, % 90) Şişli'de yaşadığı; ilkokul mezunlarının çoğunun (% 81.8, 9 kişi) Sancaktepe'de yaşadığı görülmektedir.

4.1.3. Katılımcıların Sosyo-ekonomik Durumu

Görüşülen kişilerin sosyo-ekonomik statüsü eğitim durumları ile paralellik göstermektedir. Buna göre üst sosyo-ekonomik statüden katılımcılar 11 kişi (% 14.4); orta sosyo-ekonomik statüden katılımcılar 14 kişi (% 31.1); alt sosyo-ekonomik statüden katılımcılar ise 20 kişidir (% 44.4). Üst sosyo-ekonomik statüden kişiler çoğunluğu (% 63) Şişli ilçesi Teşvikiye ve Fulya mahallelerindedir. Alt sosyo-ekonomik statüden katılımcıların çoğunluğu ise Feriköy Mahallesindedir. Feriköy Mahallesinden üst sosyo-ekonomik statüden, Teşvikiye ve Fulya Mahallelerinden ise alt sosyo-ekonomik statüden kişilere ulaşılamamıştır. Sancaktepe ilçesi mahalleleri

ise sosyo-ekonomik statü farklılıkları bakımından çeşitlilik göstermekle birlikte bu ilçelerde üst sosyo-ekonomik statüden sınırlı sayıda katılımcıya ulaşılmıştır.

4.1.4. Katılımcıların Dini/Etnik/Mezhebi Bilgileri

Din ve etnik köken farklılıklarına bakıldığında, Şişli’de özellikle Feriköy Mahallesi’nde etnik ve dini azınlıkların daha fazla olduğu; Teşvikiye ve Fulya Mahallelerinde Sünnilerin çoğunlukla yaşadığı görülmektedir. Sancaktepe’de ise, özellikle Sarıgazi mahallesi’nde Alevilerin çoğunlukla yaşadığı, Yenidoğan ve Samandıra’nın ise muhafazakâr Sünni’ler tarafından tercih edildiği görülmektedir. Şişli’nin Alevilerin yaşadığı bir ilçe olduğu göze alındığında görüşülen kişilerin hiçbirinin kendini Alevi olarak tanımlamaması dikkat çekicidir. Bu veri görüşülen kişilerin içinde olması muhtemel Alevilerin dini kimliklerini saklama yoluna gitmiş olabileceklerini düşündürmektedir.

4.1.5. Katılımcıların Medeni Durumu ve Kiminle Yaşadığına Dair Bilgi

Araştırmaya katılan katılımcıların yarısından fazlası (%53.3) evlidir. Eşini kaybetmiş katılımcıların sayısı 14 kişi (% 31.1), boşanmış katılımcılar ise 3 kişidir (% 6.6). Şişli’de görüşülen 11 kadından 3’ü evli, 3’ü hiç evlenmemiş, 2’si boşanmış, geri kalan 2’si de duldur. Erkeklerin ise 8’i evli biri duldur. Sancaktepe’de görüşülen 15 erkek katılımcının 3’ü dul, biri boşanmış geriye kalan 11’i ise evlidir. Sancaktepe’deki 10 kadın katılımcıdan 8’i dul, 1’i evli, 1’i de hiç evlenmemiştir.

4.1.6. Katılımcıların İstanbul’da Yaşama Süreleri

Katılımcıların İstanbul’da yaşama süresine bakıldığında, doğduğundan beri İstanbul’da yaşayan katılımcıların toplam sayısı 17’dir (% 37.7). Sancaktepe’de görüşülen ve İstanbul’da en fazla 9 yıldır yaşadığını belirten katılımcıların ilçede görüşülen diğer 25 kişinin dörtte birini oluştururken Şişli’de “en fazla 9 yıldır İstanbul’da yaşadığını” belirten katılımcı yoktur. Bu veri Sancaktepe’nin göç almakta olan bir ilçe olduğu bilgisini pekiştirmektedir. Öte yandan her iki ilçede de 31 ve daha fazla yıldır İstanbul’da yaşadığını belirten katılımcıların sayısı 12’dir ve bu sayı toplam görüşülen kişi sayısının dörtte birinden fazlasını oluşturmaktadır.

4.1.7. Katılımcıların Birinci Dereceden Yakınını Kaybetme Durumu

Sancaktepe’de görüşülen katılımcılardan 12’si (% 48), Şişli’de görüşülen katılımcıların ise 6’sı (% 30) eş, evlat gibi birinci dereceden yakınını kaybettiğini belirtmiştir. Ek 1’deki tabloda katılımcıların hangi yakınlarını kaybettikleri bilgisi yer almaktadır.

4.2. Araştırmanın Amacına Yönelik Bulgular

4.2.1. Yaşlanmayla İlgili Bulgular

4.2.1.1. Yaşlılık Algısı

4.2.1.1.1. Yaşlanma Sözcüğünün İfade Ettikleri

Yaşlılık algısı, 65 yaş üstü kişilerin kimliklerini ve öz-benliklerini şekillendirmede temel öneme sahiptir (Sneed ve Whitbourne, 2005). Yaşlılık algısı kavramı bireyin kendini, kendi yaşlanma serüveninde konumlandığı yeri anlatmaktadır. Steverink vd. göre (2001), bireyin yaşlılık algısının kendi öz-benliğine, toplumsal normlara ve o normların birbiri ile olan etkileşimini de içine alan dinamik bir süreçtir. Levy (2003) ise yaşlılık algısını bireyin toplumsal normları içselleştirmesi sonucunda kendine ve içinde bulunduğu yaş grubuna karşı oluşturduğu bir ön yargı olarak açıklar. Batı toplumlarında yaşlılık süreci yaşlı bireyin her gün baş etmek zorunda kaldığı negatif bir süreç olarak nitelendirilse de (Westerhof ve Barrett, 2005), tecrübenin yüceltildiği geleneksel toplumlarda yaşlılık süreci toplum ve yaşlı birey tarafından daha olumlu karşılanmaktadır.

Katılımcılar yaşlılık algıları ile ilgili çeşitli fikirlere sahiptirler. Katılımcıların aktif ve akıllı bir yaşlanma süreci geçirip geçirmediği, bu konudaki fikirlerini doğrudan etkilemektedir. Bununla beraber, araştırmanın yapıldığı iki ilçe olan Sancaktepe ve Şişli’de yaşayanların gelir durumu, sosyo-ekonomik statü, muhafazakârlık seviyesi gibi kimliğin yapı taşlarını oluşturan değişkenler, görüşülen kişinin aktif ve akıllı yaş alma süreci geçirip geçirmediğini etkilemektedirler. Orta ve üst sosyo-ekonomik statüde, eğitim düzeyi lise ve üstü katılımcılar aktif ve akıllı bir yaşlanma süreci geçirdiklerini belirterek bu bağlamda spor yaptıklarını, dengeli beslendiklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar kendilerini yaşlı olarak görmediklerini söyleyerek

yaşlılığa atfedilen, hareketlerde yavaşlama, güç kaybı, görme, işitme gibi duylarda gerileme gibi negatif değişimleri yaşadıklarını, ancak bunları önemsemediklerini belirtmişlerdir.

“Yaşlanma sözcüğü ne ifade ediyor? Valla yaşlanma insanın içinde hissettiği bir şey. Yani kendini yaşlı görmek var, görmemek var... Hiçbir zaman yaşlı görmüyorum ben kendimi. Kişisel olarak kendimiz yapabileceğimiz... Birisi mesela, sen yapamazsın derse... Niye yapamam? Benim de elim kolum tutuyor. Ben bugün hala hep kendi başıma yaşamak istiyorum. Yani, kız kardeşim var eksik olmasın... Geliyor kalıyor; ama istemiyorum yani. Kendi hayatımı kendim yaşamak istiyorum. Yaşlılık böyle bir şey; ama başkalarıyla... Bilmiyorum, belki çoluğum çocuğum olmadığı için böyle düşünüyorum... Başkaları... Kendimi teslim etmem hiçbir zaman. Ben öyle düşünüyorum yani. İstedigimi yapabileyim, gücümün yettiği kadar. Mesela diyelim ki sağlık ocağına gideceğim. Buradan taksiye binip gidebilirim; ama yürümem lazım diye düşünüyorum. Yürüyerek gidiyorum, 2 kilometre tutar buradan. Binaları saya saya gidiyorum, kaç tane... (Gülüyor) 10 metre olsa işte, bir gitmek bir gelmek 2 kilometre oluyor.” (DG 228, Ş, 85, K)¹¹

“Valla gönül yaşlanmıyor aslında... Gönül yaşlanmıyor yani aynı hisleri yaşıyorum yaşıyorum ben... Ama yaşlandığımı da kabul etmiyorum tabi... Gönül hiçbir zaman yaşlanmıyor” (DG 117, S, 83, K)

“Yaşlanma sözcüğü bana neyi ifade ediyor? (Düşünüyor bir süre) çok zor bir soru ya yani... Hiç düşünmemiştim, ama kendimi hiç yaşlı hissetmiyorum tabi...Kendine bakmanın gerekliliğini daha iyi hissediyorum, sağlık açısından da daha dikkatli olmamız gerektiğini... Uzun bir yaşam için sağlıklı yaşamak için daha gayret ediyorum öyle diyelim.” (DG 224, Ş, E, 65)

“Yooo...Öyle şeyim yok. Yaşlısın deyince bozuluyorum hatta (kahkaha atıyor). Severim mesela konsere gitmeyi... Sinemayı severim, tiyatroyu severim. Okul arkadaşlarımla buluşurum.” (DG 211, Ş, K, 74)

¹¹ Araştırmaya katılan her bir katılımcı için birer Derinlemesine Görüşme kodu verilmiştir. 3 haneli rakamlardan oluşan bu kod, görüşülen kişinin ilçesini, mahallesini ve o mahallede görüşülen kaçınıcı kişi olduğu bilgisini içermektedir. Örneğin görüşme kodu DG 228 olan bu katılımcı, kodun birler basamağındaki 2 rakamı Şişli'yi (1 rakamı da Sancaktepe'yi temsil etmektedir), onlar basamağındaki 2 rakamı Fulya'yı (1 Teşvikiye'yi, 3 Feriköy'ü) ve yüzler basamağındaki 8 rakamı ise o mahallede görüşülen 8. kişi olduğunu göstermektedir.) Benzer durum Sancaktepe için de geçerlidir. Kodlamanın yönergesi Ek 1'deki Tablo'da açıklanmaktadır.)

Şişli'den aktif ve akıllı yaş alma süreci geçiren, eğitim düzeyi yükseköğretim olan, orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki katılımcıların bir kısmı, yaşlanmanın tıpkı doğmak ve büyümek gibi canlılara özgü doğal bir süreç olduğunu ifade etmektedirler. Bu katılımcılar ölüm kelimesini doğrudan telaffuz etmeyip dolaylı olarak ima etmekte ve yaşlanmanın ölüme yaklaşmak olduğunu belirtmektedirler.

“Yaşlanmak mı...? Yaşlanmak, yaşamın doğal bir evresi olarak bir dönemi olarak, bir dönemsel bir eeee yaşam biçimi olarak görüyorum. Sonuçta yaşlanıcaz canlıyız.”

(DG 227, Ş, E, 74)

“Hani her canlı gibi... Başlayıp biten hayat var, bu hayatın bütün bir dönemi, sonraki dönem de ölüm.” **(DG 229, Ş, E, 71).**

“Ama yaşlılık deyince... Yaşlılık da tıpkı doğmak gibi, büyümek gibi bir süreç. Normal yani. Herkese nasip olsun. Nasıl doğduk? Nasıl büyüdük? Yaşlandık da yavrum. Allah nasip etti bize.” **(DG 212, Ş, K, 66)**

Buna karşın alt sosyo-ekonomik statü ve eğitim düzeyi düşük katılımcıların çoğunun aktif ve akıllı bir yaşlanma süreci geçirmediği anlaşılmıştır. Bu katılımcılar yaşlanmayı hastalık ve ölüm ile yaşlılık sürecini ise “sona yaklaşma”, “ölüm”, “yaşamın son demleri” gibi ifadelerle ilişkilendirmektedirler.

“Valla yaşlanmak... İhtiyarlamak, ihtiyarladıktan sonra da ölmek... Başka bir şey aklıma gelmiyor.” **(DG 126, S, E, 65)**

“Yaş ilerledikçe ben dünyanın işinden umudu kestim... Sona yaklaştık artık... Allahtan hayırlı bir ölüm istiyorum başka bir şey değil. Yani yaşlandık, bu dünyadan umudu kestim, öbür dünyayı bekliyorum... Allahım hayırlı ölüm ver... Kimsenin eline düşürme. Onun için dua ediyoruz... Çok şükür namazımızı bırakmıyoruz, ben daha işe giderken o zamandan diyordum... Hep bana yarım saat, bir saat izin verin, ben namaza giderim... Hele dedim cumamı hiç kaçırmam... Kaçırmadım da çok şükür ama diğer namazlarıma gidemediğim zamanlar da kazasını yapıyorum. Namazımı bırakmadım Allaha şükür.”

(DG 136, S, E, 75)

“Valla Allah kimseyi el ayakta koymasın. Hanım rahat olsun da çocukların önünde, ben de bundan sonra ölüme vah demem. E ne olacak? Ahiri ölümdür. Ben bunu derim. Evet...” (DG 113, S, E, 72)

“Şimdi ne geliyor yaşlandıkça insanın aklına? Yaşamın son demleri... Ölüm geliyor, hayırlısını nasip etsin” (DG 116, S, E, 65)

“Yaşlanma sözcüğü bana şunu ifade ediyor... Artık kendine çeki düzen ver, yolcusun, dünyaya çalıştığın kadar ahirete çalışmak... Aslında gençlikte de ona çalışmamız lazımdı. (Düşünüyor) Yaşlanmak da bizim şeyimizdir yani ilahi kanundur. Tabi genç kalacak değilsin, çocuk doğuyorsun, büyüyorsun, genç oluyorsun, yaşılanıyorsun... Bunlar bizim ilahi kanuni şeylerimizdir.” (DG 122, S, E, 65)

“Yaşlanma deyince... (gülüyor) Yaşlanma deyince... Şimdi moda olan bir hastalık var, Alzaymır meselesi var. O, geliyor aklıma. Vallahi ben Alzaymırı bilmem ama bu sinüzitimle kulaklarım da tıkalı, Alzaymırdan beterim. Burnum tıkalı bak... İyileşmesi de yok bu hastalığın, sinüzitin. Zaten yaşlandım daha da düzelmez. Yaşlanınca hep hastasın. Hastalık bu yaşlılık kızım...”(DG 236, S, K, 68)

“Ya yaşlanmak demek hastalık demek (hiç düşünmeden spontan bir şekilde). Ben öyle görüyorum. Hastalıklar geldi miydi bitti. Ben şimdi faalim...Ama şimdi ben evde oturiyim bitti... Benim işim de bitti. Ben 67 yaşındayım aha bugün evde oturiyim iki sene sonra tamamım yani çökerim. İnsan ne kadar zaman faal kalabiliyorsa o kadar bence ömrü uzundur... Çünkü bi spordur bu yani nasıl spor yaparsanız benimki de bi spor... Bu spor yani benim için yani para kazanmak değil de oyalanmak... Bak şimdi geldiniz sohbet ediyoruz böyle yani bizdeki bu. Bizde para kazanma şeyi geçti biz emekli adamız, devlet üç kuruş veriyo beş kuruş veriyor, evimizi zamanında almışız, kiramız yok öyle idare ediyoruz yani.” (DG 232, S, E, 67)

“Yaşlı olmak... Noluyor? Yaşlı olmak... Sonuca varmanın bir işareti... Nedir sonuca varmak? Biliyorsun, söylemeyelim yani... Mefta olmak kızım. Yolun sonu görünüyor... Şimdi tabi mümkün değil. Ben seksen yaşındayım, en kabadayı 10 sene daha. On sene daha yaşarsam ben çok güzel.” (DG 213, S, E, 80)

Yaşlılık ve din konusu yaşlanma literatüründe eskiden çok fazla çalışılmamış, yeni yer bulan bir konu olmaktadır. Dini ritüelleri yerine getirmek pek çok birey için yaşamsal önemdedir ve yaşamın olmazsa olmazıdır. Yapılan pek çok çalışma, yaş ilerledikçe bireylerin muhafazakârlık seviyesinin arttığını ve bireysel ya da topluluk içinde

gerçekleştirilen dini ritüellere daha sık katıldıklarını ve dini kurallara uymaya daha çok dikkat ettiklerini göstermektedir (Barna, 2002; Blazer ve Palmore, 1976; Davie ve Vincent, 1998). Buna neden olarak da dine katılımın yaşamın bitişine yaklaşan yaşlı bireyin sahip olduğu stresli ruh halinden uzaklaşmasına yardımcı olduğu düşünülmektedir (Idler, McLaughlin ve Kasl, 2009; Koenig, 2003). Myers'a göre (2008, s. 75), “yaşlı vatandaşlar arasında en mutlu olanlar, en aktif dindarlardır”. Ancak bu çalışmaların çoğu dinler arasındaki farklılıkları göz ardı etmekte, her bir çalışma, kendi örnekleme dahilindeki bireylerin dine katılımını ele almaktadır. Bu nedenle söz konusu çalışmaların sonuçları karşılaştırmaya uygun değildir. Hal böyleyken yaşlanma ve din konusu ele alınırken genel geçer bir yaklaşımın yerine kişiye ya da o dine özel bir “öznel dindarlıktan” söz etmek gerekmektedir (Taylor, 1986). “Öznel dindarlık” kavramı kişiye ya da toplumlara özel, yerellik bağlamında düşünülmesi gereken, bireysel anlamda da sosyo-ekonomik statü, eğitim durumu, cinsiyet gibi etkenlerle çeşitlilik gösterebilen bir kavram olarak yorumlanabilir. Bu araştırmada da öznel dindarlık kavramı yardımıyla eğitim durumu, sosyo-ekonomik statü, gelir dağılımı gibi etkenler bakımından birbirinden oldukça farklı iki ilçe olan Sancaktepe ve Şişli'deki kişilerin “öznel dindarlıkları”nın yaşlılık algılarındaki etkisi araştırılmıştır. Buna göre katılımcıların muhafazakârlık seviyesinin de yaşlanma konusundaki fikirlerini etkilediği gözlemlenmiştir. Şişli'ye göre daha muhafazakâr kişilerin yaşadığı Sancaktepe İlçesinde görüşülen katılımcıların çoğu yaşlanmanın “Allah tarafından verilen bir nimet” olduğunu, bir kısmı da yaşlanma ile ortaya çıkan hastalıkların Allah tarafından onlara “imtihan” olarak verildiğini düşündüklerini ve bu nedenle yaşlılık süreci ile daha kolay baş ettiklerini belirtmektedirler. Bu katılımcılar yaşlılık sürecini, ölüme ve ölümden sonra var olduğuna inandıkları ahirete hazırlık olarak nitelendirmekte ve bu süreci ibadetle geçirmektedirler.

“Yaşlanma... Yaşlanmak... O da bir nimettir yaşlılık. Nasip etti bize Allah bu yaşları da yaşıyoruz. Yaş... Biraz daha yaşlanmak istiyoruz yani. Yaşlanan adam, akıllı olarak yaşlanırsa çok iyidir. Akıllı olarak... Böyle çoluğunun çocuğunun halinden, huyundan güzel nasıl anlatır. Şimdi benim yanımda koca karım da olsa ya... Hanımcığım da sağ olsaydı, yaşam bu yaştan sonra yaşanırdı... Ama o öldü, Allah rahmet etti. Düştü aşağıya öldü.” (DG 138, S, E, 80)

“Yaşlanıyoz tabi hasta da oluyoz. Hastalıkların neresine üzüleyim? Allah'a karşı gelmem. Allah veriyor, Allah iyi ediyor. Bir herkesi iyi ediyor, bir yatırıyor. İmtihandır

hastalık. Allah'tan geliyor.” (DG 131, S, K, 77)

“Yaşlanma ne yapayım... Allahımdan geldi. Ondan gelen her şeye şükürler olsun evladım. Allah ne derse o olur biliyor musun? Allah dedi biz de yaşlandık. Hamdolsun. Hastalık, dert hep Allah'tan. O tarafa bu tarafa düşüyorum namazımı kıyıyorum, Allahım elden ayağa düşürme diyorum... Allahıma dua ediyorum hep. Napım? Çoluğuma çocuğuma zahmet çekirtme Allahım diyorum hep işte öyle.” (DG 132, S, K, 70)

Şişli'de ise görüşülen kişilerin pek azı kendini muhafazakâr olarak nitelendirmiştir. Bu kişilerin yaşlılık algısı ve yaşlılıkta ortaya çıkan negatif durumlarla baş etme konusunda dini referanslar vermedikleri gözlemlenmiştir.

4.2.1.1.2. Yaşla Beraber Ortaya Çıkan Değişimler

4.2.1.1.2.1. Fiziksel Değişiklikler

Yaşla beraber yaşamlarında meydana gelen değişiklikler sorulduğunda, katılımcıların neredeyse tamamı bedenlerinde ortaya çıkan fiziksel ve fizyolojik değişimleri anlatmaya başlamışlardır. Bu değişimler, saçların seyrekleşmesi ve beyazlaması, dişlerin dökülmesi gibi fiziksel olarak yaşanan değişimler, geçirilen hastalıklar nedeniyle sağlığın bozulması, organların çalışmasında yavaşlama, güç kaybı ve beraberinde gelen hareketlerdeki yavaşlama, duyu organlarının eskiden olduğu gibi çalışmaması olarak sınıflandırılabilir.

“Valla yaşlanma sözcüğü insanı geriye taşıyor. Zamanlaaaa nasıl diyim? Zaman geçiyor, insanın kemikleri eriyor, resmen içten çöküyorsun.” (DG 115, S, E, 67)

“Yavaş yavaş sağlığım bozulmaya başladığımı hissediyorsun yani. Şimdik bazen âşıkların bir türküleri vardır biliyor musun? Ben eskiden dinlerdim de derdim ya rahmetli babam dedi ki ayağımın altı felan ateşleniyor... Ben de alışkanlık haline getirdim (gülüyor). Aslında adam haklıymış. Yaş fazlaştıkça bazı yerlerde gerçekten sancılar mancılar belirti veriyor. Çok da dikkat ederim ya yeme içmemize; ama ne kadar dikkat edersen et yaş fazlaştıkça durum değişiyor.” (DG 133, S, E, 65)

“Dişler gidiyor, gözler gidiyor, saçlar beyazlıyor, sindirim yavaşlıyor, böbrekler zorlanıyor. Yani bunlar çok önemli.” (DG 112, S, E, 70)

“Yaşlanınca ne değişmedi ki, her şey değişti. Yani gencinen yaşlı arasında ne olur? Yaşlılık aynı küflenmiş ağaca benzer. Hiç bir yerin çalışmaz. Böbrek çalışmaz, ayak çalışmaz, el çalışmaz. Hiç bi işe yaramazsın. Tam konservelik işte.” (DG 111, S, E, 81)

“Zorlanmaya başladım biraz yaşlanınca. Zaman geçtikçe zorlanmaya başladım. Yürüyüşlerde mürüyüşlerde çünkü ben ameliyat oldum kalp ameliyatı oldum onun etkisiyle şey yaptı bana yani farklılıklar yaptı bana. Zorlanıyorum yürürken şey yaparken yokuş çıkarken hiç çıkamıyorum bacaklarımdaki derman kesiliyor mesela ama düz yolda yürüyebiliyorum yani düz yoldan hiç bir şikayetim yok ama yokuş çıkamıyorum. Bundan 5 sene evvel ameliyat oldum yani 10 sene evvel hiç öyle bir sorunum yoktu.” (DG 126, S, E, 65)

“Şimdi şöyle tabi eski enerjisi kalmıyor insanın. Yani bir de çok garip bir şey enerjim de var da yapamayacağını tam olarak kavrayamıyorsun bazen bazı şeyleri. Yavaşlamak lazım biraz yaş aldığın için veya yaşlandığın için koşturmaya çalışıyorsun falan... Yani insanın zihniyle, akıyla değil de, zihniyle aynı çok kordine değil. Yani siz kendinizi hala... Mesela ben 70 yaşına giriyorum... Kendimi 50 yaşında gibi görüyorum... Yapabilirim gibi... Onun zaman zaman şeyini hissediyorsunuz, bi bakıyorsunuz, hayır yapamazsınız...” (DG 214, S, K, 69)

“Ben de yapmak istiyorum bazan... Ama yine de korkuyorum; şöyle ki sağlık el vermeyecek... Bir şeye başlıyım ama sağlığım el vermeyecek... Götürebilir miyim diye, tarihi çok seviyorum hatta Boğaziçi'nde dediler; Harvard'ın bazı kursları varmış; sertifika falan veriyorlarmış... Akıldan geçmedi değil fakat güvenemiyorum. Yani bir günüm iyi, bir günüm kötü oluyorum. Gözlerim artık iyi değil, baya kötü. Yani böyle şeyler mani oluyor tabi ama onun dışında o istek hep var... Bir şeyler var... Neyle geçmişse hayatımız... Biz öğrenmeyi çok sevdik, hep bir şeyler öğreneyim, okuyalım... Öyle bir şeyler yapmak istiyorum ama açıkçası kendime de güvenemiyorum... Yarı yolda bırakırım işte böyle.” (DG 215, S, K, 77)

“Mesela bi yere inip çıkarken daha da yavaşlıyorsun gençlik zamanındaki gibi yapmaya çalışıyorsun ama olmuyor. Yani zamanın daha çok yaptığın günlük işlere harcaman gerekiyor. Bazı şeyleri net algılamıyorsun, iki kere söylemek zorunda kalıyorsun. Eskisi gibi gideceğin şeylere sosyal şeylere katılamıyorsun... Seni durduruyor çünkü dizim ağrıyor diyosun, ay bi yastık altyım... Alışverişe gittin geldin sonra çıkamıyorsun başka yere... Zamanını daha çok dinlenmeye harcıyorsun, sağlık sorunlarınız çıkıyor onlarla ilgileniyorsun.” (DG 129, S, K, 66)

Şişli’de yaşayan, aktif ve akıllı bir yaş alma süreci geçirmeyen orta ve alt sosyo-ekonomik statüden iki katılımcı yaşlanma ve yaşla birlikte yaşamlarında ortaya çıkan değişiklikleri anlatmakta zorlanmış ve bu değişiklikleri birer şiirle dile getirmişlerdir.

“Yaşlılıkta öyle değil. Nerede o günler? Boşa o heyecan. Ama gençlikte öyle değil. Eh Şimdi öyle değil. Yaşlılığın verdiği bir durum bu. Veysel’in bir de bir şiiri var.

*Veysel, günler geçti, yaşanmış oldu.
Yaprağım döküldü, güllerim soldu.
Gemi yüküm aldı, kabil et oldu.
Harekete kimse mani olamaz.*

Şiirler... Yani belli bir yaş geçtikten sonra –Mesela 65-75’i geçtikten sonra- bu heyecan, enerji, zevk, şevk azalıyor.” (DG 226, Ş, E, 77)

“Yaşlanma? Yaşlanma lafi... (Hafifçe yerinden doğruluyor) Konuşmaktan hiç hoşlanmıyorum efendim. Yaşlılık hakkında şuraya bir şey yazmıştım onun için bakayım yakınlardaysa...(Masanın üzerinde duran içinde küçük kâğıtlara yazılmış notlar bulunan defterini eline alır ve sayfaları karıştırır. Soruya cevap olarak daha önce yazdığı şiirini okur). Tam üstüne efendim... Bu basit şekilde burada (Feriköy Emekliler Evi) otururken yazılmış.

*Olmuyor işte, olmuyor.
Bağlarım yavaş yavaş dünyayla kopuyor.
Ben kendimi iyi hissediyorum ammaaaa
Başkaları böyle düşünmüyor.
İhtiyar, yaşlılık... Bu kelimeleri hiç sevmiyorum
Aynayı bakıyorum kendimi beğeniyorum.
Sokakta gayet rahat yürüyorum
Sağlık durumumda da bir bozukluk yok öyleyse ben gencim.
Evet efendim.” (DG 231, Ş, K, 83)*

Araştırmaya başlamadan önce orta ve üst sosyo-ekonomik statüden kadın katılımcıların yaşlanmanın yarattığı cildin kırışması, saçların beyazlaması gibi fiziksel değişikliklerle en çok ilgilenen sosyal grup olabileceği düşünülmüştü. Ancak görüşülen orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki kadınların hiçbiri bu konuda üzülmediklerini, fiziksel görüntülerindeki farklılıkları önemsemediklerini

belirtmişlerdir. Söz konusu katılımcılardan biri her ne kadar kendi önemsemese de yaşadığı değişim nedeniyle çevresindeki kendine göre daha genç yaşta olan kişilerin kendine karşı tavrının değiştiğini belirterek, bu durumun onu üzdüğünü dile getirmiştir.

“Bedenim de haliyle... Tabii ki sarkmalar olacak, bir şeyler olacak. Yani normal bir insanda yaşlanma neyse olur. Ben öyle estetiğe mestetiğe çok karşıyım; yoksa istesem yaptırırım. Yani hiç beni yaşlılık hiç ama hiç hiç ilgilendirmiyor. Ben Şişli’den çıkarım, Eminönü’ne kadar yürürüm. Hani gençliğimi biraz da ona borçluyum. Gençliğimi demeyeyim de, sağlığımı diyim, sağlığımı ona borçluyum. Çıkarım yürürüm. Mesela Bodrum’da oturduğum yerden –Gündoğan’da oturuyorum- her gün Gündoğan’a bir saatlik yoldayım yürüyüş olarak. Her gün o yürüyüşü yaparım ve de en tepeye tırmanır çıkarım. Herkes şaşırır. O işte sağlıklı olduğum için, başka türlü olmaz.” (DG 222, Ş, K, 77)

“İnsanın gerçekten, ruhu, sadece söz olarak değil, ruhu hep genç oluyor. Daha ancak birisi hatırlattığı zaman yaşlandığımı düşünüyorum.... Teyze falan, annecim teyzecim falan... Ancak o zaman yaşlı olduğumu fark ediyorum. Onun dışında hiç yani... Ruhun hala kendimi 35-36 yaşında hissediyorum. Onun için çok fazla bir şey ifade etmiyor yaşlanma.” (DG 221, Ş, K, 65)

4.2.1.1.2.2. Yakınların Kayıpları

Katılımcıların çok büyük bir kısmı yaş aldıkça yaşamlarında meydana gelen değişiklik sorusuna, yakınlarının kayıpları olarak cevap vermişlerdir. Bu bulgu sosyo-ekonomik statü, yaşadığı ilçe, cinsiyet, eğitim durumu gibi değişkenlerden bağımsız, yakınlarını kaybetmiş tüm katılımcıların spontan olarak dile getirdiği bir durumdur. Söz konusu değişiklik, özellikle katılımcı eşini ya da aynı evde yaşadığı birinci dereceden yakınını kaybetmişse, yalnızlaşma ve toplumla bağların kopuşu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kopuş ve yalnızlaşma Şişli’de yaşayan alt ve orta sosyo-ekonomik statüdeki kişilerde daha belirgindir.

“Yaşla beraber hayatımda... Evde tek başıma yaşamaya başladım 75 senesinden beri. Annemi kaybettik, babamı kaybettik, kardeşim evlendi. Ben tek başıma kaldım. 75 senesinden beri kaç sene yapar? 40 seneden beri tek başıma yaşıyorum.” (DG 228, Ş, K, 85)

“Ben anladım soruyu... Tabi ki sevdiklerin... Yani yaş ilerledikçe... Bazı sevdiklerimi erken kaybettim. Mesela babamı 8 sene önce kaybettim. Eeeee kardeşimi dört yıl önce kaybettim. Annem evlat acısına dayanamadı, 87 yaşında vefat etti. Ailesini, insanın özellikle kardeşini kaybetmesi (yutkunuyor) çok daha farklı bir olay. İnsanı çok etkileyen... Ölümünden ders aldığıma inanıyorum, insanlık bakımından. Yanibakış açım değişti. Belki de...Gerçi... Hep böyleydim ama daha farklı bakıyorum şimdi...”
(DG 223, Ş, K, 65)

“Yaşlandıkça kayıplar oluyor tabi... Bir de biraz yalnız hissediyorum kendimi, eşimi kaybettikten sonra daha çok yalnızım... Burda bilhassa. Etrafımda eşim dostum yok... Haliyle bunlar (yan odadaki çocuklarını işaret ediyor) çalışıyorlar zaman zaman sinir sistemim bozuluyor. Çünkü burası yabancı muhit... Samsun’da öyle bir şey ki çevremde insan dolu, her türlü her yaştan arkadaşım var.... Okul arkadaşlarım bile var hala. Kalanlar tabi, ölenler öldü.”
(DG 117, S, K, 83)

“Kayıp olarak şöyle... Ne mutlu yaşında gidene.. Gencin ölümü zor.. Şimdi... 35’ten evvel kalp krizi geçiren yaşayamaz. Ama bu yaştan sonra kalp krizi geçiren kendini kurtarıyor. Bu bu... Kayıp tabi çok örnekleri var, bilgileri var... Büyükler olmadı mı, ufaklar napacak? Büyüklerin değeri çok önemli... Çok saygı duyarım... Fikirleri çok önemli... Büyüklerin fikrini alırım, konuşurum... Zaman geçirmiş neler geçirmiş neler olmuş”
(DG 114, S, E, 67)

4.2.1.1.2.3. İş Kaybı (Emeklilik)

Araştırmaya katılanların % 45’ini emekliler oluşturmaktadır. Çalışma durumlarına bakıldığında ise Şişli’de 6 kişi, Sancaktepe’de ise 3 kişi olmak üzere, toplam katılımcıların % 20’sinin ücretli bir işte çalışmaktadır. Geri kalan kısmı ise hayatları boyunca hiçbir işte çalışmayanlar ve ev hanımları oluşturmaktadır. Ücretli ya da ücretsiz bir işte çalışmak, yaşlılar için hem kamusal yaşama dahil olmak hem de bir şeyler üretmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle çalışmak yaşlılık sürecini daha nitelikli geçirmeleri adına yaşamsal öneme sahiptir.

Birçok toplumda emeklilik yaşı, Dünya Sağlık Örgütü’nün yaşlı tanımı ile paralellik göstererek 65 olarak belirlenmiştir. “Yaş-bariyeri emekliliği” olarak bilinen bu

kısıtlama, istihdam, sosyal güvence, ekonomik yetersizliklerin neden olduğu daha geniş sosyal sorunlara neden olmaktadır (Bytheway, 1995; McEwan, 1990). Yaş-bariyeri emekliliği (*age-barrier retirement*), yaşlılığın kronolojik yaş olarak düşünülmesi ve yaşlılığı yaşanan yıl sayısı ile ölçmek suretiyle yapılmıştır. Oysaki yaşlanma ve yaşlılık sadece kronolojik değil, sosyal ve psikolojik boyutları olan bir süreçtir. Bu nedenle evrensel bir emeklilik yaşı belirlemek bireysel olarak yaşlılar, küresel olarak da toplumlar için problemlidir. Çalışma hayatına alışmış birey, emeklilik sonrası kamusal yaşamdan kopmamak için çeşitli hobiler ve uğraşlar edinmektedirler. Ancak bu durum emeklilik ile beraber yaşanan ekonomik kayıpların yanı sıra, eş kaybı, çocukların evlenerek evden ayrılması ile beraber düşünüldüğünde yaşlılar için tamiri oldukça zor sonuçlar doğurabilmektedir. İlişki Kesme Kuramı, emekliliğin neden olduğu bu sonuçlar ile ilgili detaylı içgörü sunmaktadır. Bu kurama göre, emeklilikle birlikte yaşlı birey resmi iş yaşamından ve toplumun işleyiş düzeninden kopmaktadır (Moody, 2006). Modernite Kuramı da İlişki Kesme Kuramı'na paralel olarak toplumun modernite seviyesi arttıkça yaşlı bireyin işlevsiz hale gelerek toplumdaki rolünü yitirmekte olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu kopuş bir toplumdan genel bir dışlanmaya götüren rolsüzlük haline gelebilmektedir (Morris ve Shearer, 2010:138). Söz konusu rolsüzlük rolünün en önemli nedeni arasında sayılan yaş-bariyeri yaş ayrımcılığının önemli bir nedeni olmakla birlikte tek nedeni değildir; ancak yine de 65 yaşın aşan bireye toplumsal ve ekonomik kısıtlamalar getirmektedir.

Emeklilik, kadın ve erkekler için farklı anlam taşımaktadır. Yaşlılık, emeklilik ve cinsiyet bir arada düşünüldüğünde ortaya ilginç bulgular çıkmaktadır. Kadınlar ev içindeki işleri ve sorumluluklarından dolayı, ücretli bir işten emekli olsalar dahi aslında tamamen emekli olmuş sayılmazlar (Laczko ve Phillipson, 1991). Ancak erkekler için emeklilik, düzenli olarak alınan maaşın kesilmesi ya da azalması, sahip oldukları iş dolayısıyla elde ettikleri kazanılmış statünün kaybı, kısacası iktidarın ellerinden alınmasıdır.

Öyle ki erkek katılımcıların çoğunluğu yaşlılıkla beraber yaşamlarında meydana gelen değişiklikler sorulduğunda, çalışmayı bırakıp “emekli olmak” cevabını vermişlerdir. İş yaşamından kopmak özellikle erkekler için kamusal alandan kopmak anlamına gelmektedir. Kamusal alanda olmanın erkek katılımcılar için yaşamsal bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum neredeyse sosyo-ekonomik statü ve eğitim

durumundan bağımsız, tüm erkek katılımcılar için geçerlidir. Burada kuşkusuz ataerkil toplumda yaygın olan, kamusal alanın erkek, özel alanın kadına ve çocuğa ait olma fikri yatmaktadır. Muhafazakâr erkekler bu durumu camiye gitmek, camide insanlarla sohbetlere katılmak; alt sosyo-ekonomik statüdeki erkekler kahveye gitmek gibi aktivitelerle ört bas etmeye çalışsalar da emeklilik faktörü yaş aldıkça hayatlarında sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda farklılaşmaya neden olmaktadır. Emeklilikle beraber erkekler günlerinin büyük kısmını geçirdikleri iş yerlerinden uzaklaşarak kendilerini “işlevsiz” hissetmektedirler. Burada “erkeğin ‘eve ekmek getiren’ ya da ‘evin geçimini sağlayan’ ferdi” olduğu düşüncesinin payı büyüktür. Emeklilik ile birlikte ekonomik durumun da zayıflamasıyla erkek katılımcılar, ailede ve toplumda sahip oldukları iktidarın giderek ellerinden kaydığını hissine kapılıp dışlandıklarını düşünmektedirler.

“Valla yaşım ilerledi benim kendi şeyim nasıl söyliyim... Bu yaşta çalışmak istiyorum, ama yaş kriteri olduğu için, çalışmadığım için mutsuz hissediyorum. Herkes bana farklı bakıyo gibi. Sanki yokmuşum gibi. Ya da gereksizmişim gibi. Çalışsam mutlu olurum ama mecburen emekliyim. Kimse bu yaşta adamı çalıştırmak istemez. Sen ister misin?”
(DG 213, Ş, E, 80)

“Yaşamda ne değişti? Para eksildi valla maddi olarak. Bugün emekliyim ben. Emekliliğin parası ne kadardır? 1200 lira neye yarar? Hiç bir şeye yaramıyor evin kirası zaten 1500.” **(DG 235, Ş, E, 65)**

“Emekli oldum işte en ortada olanı. Eeee şey çevreden kopma başlıyor çalışırken çok daha yoğun bir çevren oluyor ama emekli olunca yavaş yavaş kopuyorsun o çevreden, kötü bir olay yani... Mesela ben uzun zamandır evin çevresinden ayrılamıyorum ve İstanbul’un belli semtlerine eskiden yoğun gittiğim zaman şimdi gidemiyorum....O çalışmanın getirdiği bir dinamizm var, o çalışma insanı hareketlendiriyor. Mesela benim görev yaptığım zaman, aktif görevde, görev gereği çok yerlere gidiyordum, çıkıyorsunuz, dolaşıyorsunuz falan. Ya da o insanların sizden talepleri oluyor, sizin onlardan... Şimdi o talepler kesildi. Sonra bitiyor emeklilikle tüm bunlar. İnsanlarla konuşuyordunuz falan. İşten kopunca çember daralıyor ister istemez. Dar bir çemberde kalıyorsunuz.” **(DG 224, Ş, E, 65)**

Sancaktepe’de görüşülen 81 yaşındaki bir erkek katılımcı, emekliliğin onun için ölüm ile eşdeğer olduğunu şu sözlerde ifade etmiştir:

“Çorum’da doğdum 1935’te, Erzincan’da büyüdüm, Kırşehir’de öldüm niye?...Anlamadın değil mi? Emekli oldum orda. Kırşehir’de emekli oldum.” (DG 111, S, E, 81)

Hali hazırda çalışan iki erkek katılımcı yaşlılığa atfettikleri olumsuz özelliklerden bir işe sahip oldukları ve aktif olarak çalıştıkları için uzak durabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar yaşlılığı hastalık ile ilişkilendirse de faal oldukları için ömürlerinin uzadığını ve hastalıklardan uzak durduklarını belirtmişlerdir.

“...Bence ben yaşlı değilim. Bak çalışıyorum, sabahan akşama kadar... Çünkü bi spordur bu yani nasıl spor yaparsanız benimki de bi spor... Bu spor yani benim için yani para kazanmak değil de oyalanmak... Bak şimdi geldiniz sohbet ediyoruz böyle yani bizdeki bu... (DG 232, Ş, E, 67)

“Ben yaşlanmıyorum. Kabul etmiyorum. Boş ver sen saçı başı. Niye biliyor musun? Ben çalışıyorum kızım. Aha bak burdayım. Eve ekmek götürüyorum. Hamdolsun. Dersen ki ne zamana kadar çalışacan onu Rabbim bilir ama ben çalışmak istiyorum. Evde otursam çürürüm ben.” (DG 136, S, E, 75)

4.2.1.1.3. Yaşla Beraber Ortaya Çıkan Hastalıklar

Öte yandan yaşla beraber ortaya çıkan değişiklikler sorulduğunda pek çok katılımcı kronik hastalıkların baş göstermesini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu diyabet, kronik kalp hastalığı, tansiyon, nefes darlığı gibi hastalıklardan şikayet etmektedirler. Özellikle Sancaktepe’de yaşayan alt sosyo-ekonomik statüden katılımcılar bu hastalıkları, hastalıklar nedeniyle oldukları tedavileri ve geçirdikleri ameliyatları detaylarıyla anlatmakta, Şişli’de yaşayan orta ve üst sosyo-ekonomik statüden özellikle eğitim durumu yüksek olan katılımcılar ise bu hastalıkları önemsemediklerini ifade etmektedirler.

“Hastalığım işte boynum fitik, bel fitik... Parkinsonum var nicedir. Kollarım çok ağrıyor. Diz kapaklarım... Diz kapaklarım ağrıyor. Her yerimden yani... Şekerim var. Her yerden rahatsızım...Gözlerim bir de... Amma şöyle...Yakını göremiyom, iğneyi saplayamayum; ama uzağı bir sıkıntı yok.” (DG 135, S, K, 70)

“Şeker var, tansiyon bazen çıkıyı, öyle hastalığım var işte. Başka da bir şey yok, yaaa...Biraz da dizlerim ağrıyı yaşlılık sebebiyle... Ağrı kesici verdirdiler, kireçlenme falan dedirdiler... İşte ameliyat ben kendim de istemedim. Onlar da kaldıramazsın zaten dedirdiler... Ağrı kesici verdiler, krem falan sürüyom öyle idare ediyom... Tansiyon hapıyla şeker hapi kullanıyom ya kızım. Kullana kullana idare ediyon, bir sıkıntım yok.”
(DG 127, S, K, 90)

“Bende de kalp var... Kalp var, şeker var....Anjio oldum, balonla açtılar. Bir sürü yağ bağlamış damarlar falan tıkalı. Damarlar tıkalı, üstü yağ bağlamış onu açtıldır... Bir damarım tıkalıymış. Onun üstünden... Kurşunların baretleri olurdu onlar gibi.... Bin kere şükür oldum... 99’da böyle ameliyat oldum.”
(DG 134, S, E, 81)

“Kışın Kartal’da hastanede yattım... Bronşit, kalp yetersizliği şeker, hepsi... Üzerine sağlık yaaaa.... Bu emaneti böylece taşıyabilirsek ne mutlu bize. Kıymatı büyük Allah’ım çoluğa çocuğa da yük etmesin..”
(DG 132, S, K, 70)

“Hiç hastalığım yok! Hiç! Hastalık falan önemsiz şeyler. Önemsemiyorum ben...”
(DG 222, S, K, 77)

“Mesela ben baypas oldum onun dışında... 7 sene oldu... Onun dışında fazla bir sağlık sorunu olmadı yani. Olsa da önemsemiyorum.”
(DG 227, S, E, 74)

“Yoo benim hiç hastalığım yok (kahkaha atarak)”
(DG 128, S, K, 86)

4.2.1.1.4. Yaş İlerledikçe Kazanç ve Kayıp Olarak Nitelendirilebilecek Durumlar

Şişli’de yaşayan, orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki, eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılar yaş ile beraber kazanç olarak nitelendirebilecekleri neler var sorusuna spontan olarak hoşgörü cevabını vermişlerdir. Yaş almayla beraber, ilerleyen yıllarda kazanılan tecrübe ile birlikte gerek aile içinde gerekse toplumun diğer fertlerine karşı hoşgörü seviyelerinin yükseldiğini belirterek bundan da belli belirsiz bir gurur ve haz duymaktadırlar. Bu durum görüşmeler sırasında yüz ifadelerine, jest ve mimiklerine yansımıştır.

“Hep böyle ileriye dönük bir şey yaparım bir şey yazarım ama zaman içerisinde gün geçtikçe ve enerji azaldıkça ve ileriye bakış açısı yani insan kötüyü görüyor. Az bir

zaman kaldı ve o zaman zarfında neler yapabilirim böyle bir düşünce hakim oluyor halbuki, his yok oldu tabi zamanım kısıtlandı. Fizik olarak ta bir takım sıkıntılar filan olunca... Ama onun yanında da bu yaşın getirdiği bir olgunluk oluyor, yani eskisi kadar insanların yaptığı bazı şeyler... Ne bilim eskiden çok üzüldüğüm insanların davranışlarını o kadar önemsemiyorum... Hayat bu, insanlar böyle... Eskiden tabi beni sarsardı, iyi niyetimi suistimal etmeleri falan çok sarsardı. Eskisi kadar artık önemsemiyorum...Bence yaşlılığın getirdiği en büyük olanaklardan biri bu... Bir takım şeyleri mazur görüyoruz, onlar bizi artık eskisi kadar üzmüyor. Ama tabi ki, bu eski şevk kalmıyor.” (DG 215, Ş, K, 77)

“Mesela yaş ilerledikçe kazandırdığı şeyleri anlatıyım sana sırayla. Mesela yaş ilerledikçe tabi ki olgunlaşma... Daha sevecen, daha saygılı... Örf, adetlerimizi daha iyi öğrenmek, gençlerimize aktarmak, gençleri bilgilendirmek... Ondan sonra ibadetini yapmak, kazanmak, çalışmak... Bunlar insanı evre evre daha çok olgunlaştırır. İnsanı yeni şeylere götürür. Manevi şeylere... Evet evet manevi şeyleri yapıyor, yaş ilerledikçe bunların bilincinde oluyosun. Farkında oluyosun. Gençlikte hoy hoy zamanın bilmem ne... Pek şey değil ama yaş ilerledikçe insan bunları hissediyor.” (DG 225, Ş, E, 68)

“Kazanç olarak nitelendirebileceğim neler var? Deneyimlerim çok fazla... Merhamet, hoşgörü, yardımseverlik bunlar hep sende kalıyor... Darbe de alsan bu konuda o sende alışkanlıktır artık yani bir insandan darbe yediğin zaman o sana ders oluyor. Ama yine de insanlardan uzaklaşmıyorsun, yine insanlarla birlikte oluyorsun. Buna zorunlusun. Artık kimseden nefret edemiyorum... O an napıyorum? Mümkün olduğu kadar düşman görmemeye çalışıyorum... Akrabam olsa, kardeşim dahi olsa bana kötülük yaptığı zaman önemsememeye çalışıyorum. Hatırlamamaya çalışıyorum, affedici oluyorum. Ah etmediğin sürece bana kalıyor o zamanda ya hastalanıcam ya üzülcem... O yüzden pek şey yapmıyorum önemsemiyorum.” (DG 129, S, K, 66)

“Hoşgörü oluyor. İhtiyarlayınca insanlarda oluyor. Mesela, derler ki eskiden çok ateşliydim... Ateşin sönüyor zaten. Tahammül ikinci akıl derler. Sabır... Mümkün mertebe herhangi bir tartışmada, konuşmada, herhangi bir olayda şey yapıyorum, sakın davranmaya çalışıyorum. Kendimi frenlemeye çalışıyorum. Eskisi gibi ani tepkiler yok artık. Sükunet var.” (DG 226, Ş, E, 77)

“Ya tabi yaşlandıkça sonuçta daha tecrübe sahibi oluyorsun. Geçirdiğimiz yaşımızdan pratikten bizde nasibimizi alıyoruz ona göre davranıyoruz. Yani yaşlandıkça tabi bir deneyim sahibi oluyoruz.” (DG 227, Ş, E, 74)

“Tecrübeler... Yaş aldıkça en büyük kazanç tecrübeler bence... Tabii oooo. Şeyler artık karşılaştırmalar oluyor...Gençlikte yapılan hatalar... Hep karşınıza çıkıyor zaten. ‘Ben ne yapmışım?’ falan diyorsunuz; ama insan bir değişim halinde. Bunu kabul etmek lazım. Kendinizi beğenmiyorsunuz bi kere, her şeyden önce.” (DG 221, Ş, K, 65)

“Yani yaşlanma sözcüğü aslında şey, daha doğru kararlar verebileceğin bir yaş olduğunu düşünüyorum... Daha zaman kazanıyorum ve her şeyi daha iyi değerlendiriyorum yani kritik yapacağım bir yaş, her şeyi kritize edebiliyorum. O tabii yeterli olmayabilir.” (DG 224, Ş, E, 65)

Orta ve üst sosyo-ekonomik statüden olan ve eğitim düzeyi yüksek katılımcılar yaş ilerledikçe kazanç olarak gördüklerini hoşgörü, tecrübe gibi manevi kazançları örnek gösterirken alt sosyo-ekonomik statüde, eğitim durumu düşük olan katılımcıların “kazanç” sözcüğünü duyduklarında akıllarına ilk olarak maddi kazanç gelmiştir ve büyük çoğunluğu pek kazançlarının olmadığını belirterek maaşlarından ve geçim derdinden söz etmişlerdir. Deşme sorularıyla maddi kazancın dışında manevi kazanç durumu açıklanmaya çalışıldıktan sonra pek azı orta ve üst sosyo-ekonomik statüdekiler gibi tecrübe ve hoşgörüden bahsetmiş, büyük kısmı da çocuk ve torun sahibi olmayı kazanç olarak nitelendirmişlerdir. Bu durumun yaşanılan yerden bağımsız oluşu ilginçtir.

“Eeee torunlarımın güzellikleri işte... Onların doğumları... Onların yürümesi, konuşması... Gelecek diyorlar bir panik... Hazırlanıyorum. Gidiyorlar, arkalarından bir şey... Şurada oturuyorlar. E Gönül (kızı) yanımda oturuyordu, alışmıştım. Oğlan kucacımda büyüdü, koynumda büyüdü. Gittiler, bir sene ağladım, belli etmedim. İşte analık bu... Tabii inşallah sen de tadarsın.” (DG 212, Ş, K, 66)

“Çoluğumu çocuğumu meydana getirdim. Başka bir şey yok. Mücadeleye devam...Mücadeleyle, çalışmayla, hayvancılıkla... Bundan sonra işte herkes kendi ekmeğini aldı... Onlar da şimdi bana bakıyorlar. Ben onları kör etmedim, topal etmedim, meydana getirdim. Şimdi bana bunlar bakıyorlar.” (DG 123, S, E, 78)

“Çocuklarım var, torunlarım var... Çok mutlu evleri var, barkları var... Kocaları memur, kimisi emekli oldu, oturuyorlar çok şükür... Torunlarımı evlendirdim... Başka bir şeyim yok Allah’a şükür” (DG 127, S, K, 90)

“Hayatta ne kazandım işte... Hayatta işte geçim... Geçimin güzel olursa her şey güzel oluyor, geçim rahat olursa... Geçim zorlaştı mı her şey zoruna gidiyor. Valla, gençliğimizde çalışmışık. Gençliğimizde iyi ki çalışmışım dedim. Çalışmışım yani gençliğimde çalıştım. İyi ki çalışmışım yani... Şu anda çalışmamam, aklım kesmiyor yapacağımı.” (DG 126, S, E, 65)

“Yaşlandıkça, kızım, tecrübeler görürsin. Dedeler, babalar yahut insanlar umumi olarak kim ne yapmış? Nereden nereye gelmiş? Nasıl çalışmış? Buni göz önüne alırsın, tecrübe oliysin. Bazı insan var, görüşü az olur, tecrübeyi alamaz. Yani, kötülükten bir şey, her gelmez. Yani insanı kötü. İyilik iyilik... İnsanlık insanlık...” (DG 121, S, E, 97)

Yaş ilerledikçe kayıp olarak nitelendirilen sorusuna eğitim durumu, sosyo-ekonomik statü, cinsiyet, meslek gibi değişkenlerde farklılık göstermeksizin eşini kaybedenlerin hemen hepsi eşlerinin adını vermişlerdir. Tüm yaş grupları için zor bir durum olan eş kaybı 65 yaş üstü kişiler için farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Eşlerini kaybeden yaşlıların bu durumla baş etmekte zorlanmalarının pek çok nedeni vardır. Uzun yıllar evli kalan yaşlı çiftlerin aralarında iç içe geçmiş roller, gelenekler ve görevlerden oluşan karşılıklı dayanışma bağı vardır (Moss ve ark., 2001). Kadın erkek rolleri bir süre sonra yol arkadaşlığına bırakmıştır. Bu nedenle yaşlı çiftler birbirinin refakatine ihtiyaç duymaktadır. Bu rekabet eğer çiftlerden biri hastaysa günlük ihtiyaçlarında destek gibi maddi ya da sadece yalnızlıktan kurtulmak için varlığını hissetmek adına manevi rekabet de olabilir. Eşlerden birinin ölümü, diğer eşin yaşam rollerindeki kopuşa neden olabilmektedir (Raphael, 1983). Öte yandan, yaşlı kişilerin sosyal çevresi, bozulan sağlıkları ve akranlarının hayatlarını kaybetmesi nedeniyle gittikçe daralmaktadır. Buna ek olarak kişiler arkadaş seçiminde yaşlandıkça daha seçici olabilmektedirler. İstanbul gibi megakentlerde yaşlılar çoğu zaman sosyal destek alabilecekleri yakınlarından ya da çocuklarından uzak yaşamaktadırlar.

Öte yandan alt sosyo-ekonomik statü ve eğitim düzeyi düşük katılımcıların çoğu emeklilikle birlikte meydana gelen maddi kayıpları spontan olarak belirtmiştir, orta ve üst sosyo-ekonomik statüde, eğitim durumu orta ve yüksek olanlar ise kuvvet kaybı, hayata karşı isteksizlik gibi durumları örnek vermişlerdir.

Araştırmaya başlamadan önce yapılan literatür taramasında uzuvların fiziksel ya da fonksiyonel olarak kayıpları 65 yaş üstü bireyleri en çok üzen ve yaşam kalitelerini bozan durum olarak nitelendirildiği görülmüştür. Ancak bu araştırmada her ne kadar bir kısım katılımcının fiziksel ya da fonksiyonel olarak uzuv kayıpları yaşadığı gözlemlense dahi, baston, gözlük, kalp pili vb. gibi durumlar buna örnektir, bu durumdan katılımcılar hiç bahsetmemişlerdir.

Kayıplar konusunda literatürde ortaya çıkan bir diğer başlık estetik kayıplardır (Jakubietz ve ark., 2008, Brooks, 2010). Özellikle eğitim durumu yüksek, Orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki kadınların estetik kayıpları önemsedikleri, bunun için estetik ameliyatlar dahil pek çok önlem aldıkları ve tedavi oldukları bilinmektedir. Söz konusu katılımcılara bu durum sorulduğunda hiçbiri estetik kayıpları önemsemediklerini söylemişlerdir. Ancak yapılan görüşmelerde özellikle Şişli’de yaşayan üst sosyo-ekonomik statüdeki kadınların yüz gerdirme gibi estetik ameliyat oldukları gözden kaçmamıştır.

4.2.1.2. Kendini Yaşlı Olarak Tanımlama

Yaşlanma ve yaşlılık algısı hakkında fikirlerini öğrenmek amacıyla pek çok deşme sorusu sorulmuştur. Bu soruların sonuncusu “kendinizi yaşlı olarak tanımlıyor musunuz” sorusudur. Bu soruyla spontan verdikleri cevapların test edilmesi amaçlanmıştır. Bu soruya verilen cevapların yukarıdaki “yaşlılık sizin için ne ifade ediyor, neleri çağrıştırıyor” sorusuna verilen cevaplarla paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Aktif ve akıllı yaşlanma süreci geçiren, çoğu Şişli’de yaşayan eğitim düzeyi yüksek, orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki kadın ve erkekler bu soruya ya kendilerini yaşlı olarak tanımlamadıkları cevabını vermişler ya da fiziksel olarak yaşlı olduklarını düşündüklerini, ancak gönüllerinin ve akıllarının yaşlanmadığını belirtmişlerdir. Görüşme çerçevesinin son bölümünü oluşturan “Hayata Dair” kısmında “bugünden sonra yapmak istediğiniz şeyler neler?” sorusuna bu katılımcılar eğitim gerektiren gitar çalmak, dil öğrenmek gibi ya da zaman gerektiren dünyayı gezmek gibi renkli cevaplar vermişlerdir. Söz konusu “Hayata Dair” kısmına ait bulgular, bu bölümün ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır.

4.2.2. Bir Güne Ait Bulgular

4.2.2.1. Ortalama Bir Günde Yapılanlar

Bu konuda görüşülen kişinin cinsiyeti, yaş grubu, hangi mezhebe ait olduğu (Alevi, Sünni vb), çalışıp çalışmadığı gibi değişkenler göz önüne alındığında farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kişinin yaşadığı yer, sosyo-ekonomik statüsü, yaş grubu ve eğitim durumu da bu konuda belirleyicidir. Sancaktepe’de yaşayan alt ve orta sosyo-ekonomik statüde, eğitim durumu düşük, okuma yazma bilmeyen ya da ilköğretim mezunu olan kadın katılımcılar günlerinin çoğunu hane içinde ev işi yaparak, ibadet ederek ya da akrabalarıyla ve mahalledeki diğer kadınlarla birlikte geçirmektedirler.

“Bir şeylerle geçiyor. Şimdi burada öyle değil. Şimdi mesela çamaşır varsa onu atıyorum makineye, bulaşık varsa onu atıyorum makineye. E asiyom, aliyom, çıkarıyorum. Evimi temizliyorum. Yimeğemi, çayımı demliyorum. Namazımı kılarım, hiç bırakmam. Onun sayesinde geziyorum inşallah. Namazımı bırakmam. Namazımı çokooktaaan...”
(DG 131, S, K, 77)

“Hiç bir şey geçmiyor, sabah kalkıyorum namaz kılıyorum salona geliyorum gidiyorum yine geliyorum yattığım yerleri kaldırıyorum televizyon falan izliyorum. Yemek yoksa yemek yapıyorum, varsa oh ne iyi gene oturuyorum.” **(DG 132, S, K, 70)**

“Sabah kalkınca köyde olunca her sabah ekme yapardım. Köy yerinde akşama da yiyeceğimizi yapardık. Burda eyle değil. Şimdi her eve geliyor, kapıya kadar geliyi... Kahvaltını hazıyorsun, ekmeği de alıp yiyon sonra yemek için de Allah ne verdiyse alıp yiyon yaaaa. Gelin geliyi, torun geliyi, konu komşu geliyi oturuyon. İşte kendim yapabiliyordum bin şükür.” **(DG 127, S, K, 90)**

“Sabah kalktım, elektrik süpürgesi tutuyorum... Yimeğim yoksa yemek yapıyom. Bulaşığımı yıkıyorum. Yani ama deyim sana fazla temizlik yapamıyorum... Temizliğe giderdim genç iken. Ayıp değil ya... 25 sene Üsküdar’da oturdum bütün halıları dışarı çıkarıp da yerleri silmezsem içim rahat etmezdi. Halıları dışarı çıkarıp çırpardım sonra silerdim...Sonra aşağıki komşu geliyse geliyi zaten akşam oliyi” **(DG 135, S, K, 70)**

Şişli’deki kadınlar için de benzer bir durum söz konusudur. Alt ve orta sosyo-ekonomik statüdeki, eğitim düzeyi düşük olan kadın katılımcılar günlerinin büyük kısmını hane içinde, televizyon izleyerek ya da ev işi yaparak geçirmektedirler. Buradaki fark, Sancaktepe’deki katılımcıların ifade ettiği komşuluk ilişkilerinin yerini

Şişli’de bireyselliğe ve beraberinde gelen yalnızlığa bırakmış olmasındadır. Bu da kentleşme seviyesinin Sancaktepe’ye göre daha yüksek olduğu Şişli’de 65 yaş üstü kadınlar için sorun teşkil etmektedir. Yalnızlık, toplumsal dışlanma ve kişinin kendini toplumdan soyutlamasını beraberinde getirmektedir. Yalnızlaşan kişi bir süre sonra kendi başına yetebilme duygusunun etkisiyle topluma katılmaktan geri durabilmektedir.

“Görümcem sabah kalkar gider, ben ortalığa düşerim. Alışverişi yapmam... O gitsin... Takılsın. Alışveriş yapar. Bankaya uğrar, yatırım yapar. Ondan sonra alır verir işte kartını. Ben abisinin kahvaltısını yaptırırım. Mutfak yemeğimi yaparım. O gelir, ben daha 3-4’e kadar mutfaktayım. Yemeğimizi yeriz. Gene rutin, hep aynı şeyler. Mutfağı bitir, gel otur 1-2 saat televizyona bak... Çaylık yoktur, çaylık yap. Benim evde işim. Komşu momşu da yok, kalmadı. Yok yok. Benim... İşte kızım da uzağa gitti...” (DG 212, Ş, K, 66)

“Ben şimdi sabah 6’da... Yalnız en büyük şikayetim uykumun düzenli olmaması. Mesela bazen oturduğum yerde uyuyorum. Evet efendim bazen oluyor yani, hoşuma gidiyor. İstedğim programı seyrediyorum. Ben şimdi artık, mesela ben sosyal çevremi seviyorum. Siyaset seyredirim. Bir de yarışmaları akşamları, televizyonda....Gündüz... İşim olursa misal. Erken kalkarım, 5’ten itibaren ayaktayım ama 9’dan önce kahvaltı etmem çünkü biz talabeyken çok erken kalkardık ama 9’a kadar beklerim kahvaltı için. İşte bir kahve içerim başka bir şey yok. Hiç artık böyle komşuluk ve böyle sosyal münasabetler bitti. Onlar eskidendi. Sonra buraya (Şişli Emekliler Evi) gelirim. Kavga olur döğüş olur, hoşbeş de olur tabi (kahkaha atıyor). Geçinip gidiyoruz işte.” (DG 231, Ş, K, 83)

“Sabah kalkıyoruz, kahvaltıdan sonra... Alışveriş... Her gün tabii uzun olmuyor. Bazen uzun oluyor, bazen kısa oluyor. Banka işleri. Ayda bir-iki defa... Sirkeci’ye giderim iki ayda bir. Eve aynı bildiğin...Komşu desen yok. Komşularla, eskiden daha iyiydi, çok iyiydi. Şimdi komşu kalmadı ki. Vefat edenler... Gençler de malum çalışıyorlar, vakitleri yok. Giriş katında teyzemiz vardı, beraber aldık. Senelerce akraba gibiydik. En üstte Etfal Hastanesi’nin cerrah hocası vardı. Onlarla akraba gibiydik. Yani eski komşuluk böyleydi. Her şeyimize... Ölümüze, hastalığımıza, güzel günlerimize... Günümüz vardı. En aşağıda –eskiden, siz bilmezsiniz- Nişantaşı’nda sağlık ocağı vardı. Osmanbey’e giderdik, özel. Orada çalışırdı kocası Emel’in. O vardı. Bir oğlu vardı, o gelir giderdi. Cıvıl cıvıldı apartmanımız. Şimdi merhaba merhaba... O kadar...Kimi sattı, kimi öldü, kiraya verdiler. Öyle...” (DG 211, Ş, K, 74)

“Bu apartman çalışan insanların apartmanı, hiç kimse yok, herkes işte. Bir tek benim üstümde Musevi bir adam var. Bir o, bir ben... Tüm gün o da evde ben de ama karşılaşmayız. O yalnız, ben yalnız.” (DG 228, Ş, K, 85)

Bununla beraber, Şişli’deki kadınlar yalnızlık sorunu ile baş etmek adına ilçedeki derneklere ve koro, el işi gibi hobi kurslarına üye olduklarını, haftanın birkaç gününü bu mekânlarda yaşlıları ya da gençlerle geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu kurumlara üye olmak onlar için diğer insanlarla etkileşim kurma aracı olmaktadır.

“Şu İstanbul’da benim pek fazla tanıdığım yok. Burayı (Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Şişli Şubesi) buldum ya, dernek benim için olağanüstü bir şey. Geliyorum burada, iki hal hatır... Geçen kermes kurduk. Elişi yaptım, çocukların bursuna da katkı oldu. Ne mutlu bana.” (DG 233, Ş, K, 75)

“Buraya (Şişli Emekliler Evi) mümkün olursa her gün geliyorum, bazen mesela sinemayı filan çok severim ama gidemiyorum çünkü şeyim madden biraz...” (DG 231, Ş, K, 83)

“Biz bu koroyu tutmamızın amacı, insanlar bireyselleşmiyor böylece. Biz bunu geçen gün Cemal Reşit Rey’e gittik, çok sesli koro vardı. Onu seyretmeye gittik bir arkadaşla birlikte. Orda hocamız da bizim çıkacaktı, kendisi söylemişti. Orda bunu vurguladılar. Yani korolar insanların bir araya geleceği yerler, toplumda sosyalleşeceği yerler... Ondan sonra birtakım derneklere üyeyim. Yani bu yerler bana bir şey kattı... Olumlu bir şekilde.” (DG 222, Ş, K, 72)

Erkek katılımcıların ortalama bir gün konusunda cevapları kadın katılımcılardan farklılık göstermektedir. Şişli’de de, Sancaktepe’de de erkek katılımcılar günlerini genel olarak çoğu kadın katılımcının aksine kamusal alanda geçirmektedirler. Bu bulgu daha önce yapılan çalışmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir (Şentürk ve Ceylan, 2015, s. 251). Şişli’deki alt ve orta sosyo-ekonomik statüdeki, eğitim düzeyi orta olan ve çalışmayan erkeklerin çoğu, günlerini Şişli Emekliler Evi’nde ya da kahvelerde geçirdiklerini belirtmişlerdir.

“Bir günümüz işte burada kahvede okey oynuyoruz, kâğıt oynuyoruz, arkadaşlarla oturup konuşuyoruz. Başka nasıl geçecek? Biraz daha oturup aha gideriz eve. Eve gidiyorum bakarsın. Televizyon bakarsın... Ne biliyim öyle.” (DG 234, Ş, E, 80)

“Sabah kalkıp kahvaltımı yapıyorum, haplarımı yutuyorum, onları alıyorum, ondan sonra üstümü başımı giyiniyorum. Hayvanım var benim, köpeğim var benim. Onu alıyorum dışarı çıkıyorum, onu gezdiriyorum yarım saat sonra falan geliyorum zaten. Ondan sonra eve bırakıyorum hayvanı sonra da buraya (Şişli Emeklilerevi) geliyorum zaten. (DG 235, Ş, E, 65)

Şişli’de yaşayan ve çalışan erkekler ise gündüzleri çalıştığı mekânlarda, akşamları ise evlerinde geçirmektedirler.

“Bir günümün yüzde doksanı dükkânda geçiyor... Yani sabah dokuz buçukta gelirim buraya akşam yedi buçukta giderim, evimde yemeğimi yerim 11’de de yatarım. Sabah yine yedi buçukta kalkarım. 8 buçuğa kadar hatta 9’a kadar kahvaltımı yaparım, evde haberleri maberleri dinlerim, sonra sokağa çıkar dükkâna gelirim.” (DG 232, Ş, E, 67)

“Yani ortalama bir günüm... Sabahleyin kalkıyorum, kahvaltı yapıyoruz. İşte oradan işe gidiyorum. İş yeri, böyle kendi ofisim var. Orada oturuyorum. Orada mesela gazete okuyorum. Çok fazla işim yoğun değil. Bazen arkadaşlarım falan geliyor, onlarla sohbet ediyorum. Günü orda tamamlıyoruz. İşte, gazete okuyorum, bilgisayarda oyun oynuyorum. Ondan sonra akşama da eve geliyorum. Böyle, rutin... Onun haricinde başka... Mesela, tatillerde işte boş olduğum zamanlarda ya sinemaya giderim – sinemaya çok giderim-. İyi filmleri araştırırım yani. Yani sinema değeri yüksek olan filmleri araştırırım, buldukça giderim. Ersin Hanımla beraber gideriz. Öyle...(DG 225, Ş, E, 68)

Şişli’de görüşülen dini azınlık üyeleri her gün olmasa da haftada birkaç kez kiliseye gittiklerini, oradaki akranları ve arkadaşlarıyla görüştiklerini belirtmişlerdir. Yaşadıkları mahallede kilisenin varlığı onlar için ibadet merkezi olmaktan çok, ortak değerleri olan insanlara kaynaştıkları ve kendilerini güvende hissettikleri bir mekân olma özelliğindedir.

“Kiliseye giderim. Her gün olmasa da her hafta muhakkak giderim. Kiliselerin günleri var, kiliseye giderim, her kilisenin bir günü var. Bunu da neden yaptılar biliyor musun? Sen gençsin, anlayamazsın. Halk gelsin diye. Oraya giden halk da seksen yaşında, benim gibi... Erkekler, kadınlar yani bir genç nolur buraya gelsin, gerçi çalışıyorlar pazar günleri de gelmiyorlar yani. 50 kişiden yani en çok 50 kişi oluyor Pazar günü o da olursa... En fazla bir iki genç, ya görürsün ya görmezsin.” (DG 213, Ş, E, 80)

“İşte muhit... Arkadaşlar var. Burada yan yanayız. Kilisemiz var... Bilmem nemiz var. Ne kadar dışarı çıkmadan, ne kadar az arkadaşın olursa yine de bir şey var yani. Her gün olmasa da giderim kiliseye. Eskiden daha sık giderdim. Demek istediğim, zorluklar...” (DG 226, Ş, E, 77)

Sancaktepe’deki çalışmayan erkekler de Şişli’dekiler gibi günün büyük bir bölümünü akranlarıyla ev dışındaki ortamlarda geçirmektedirler. Bu katılımcıların Sünni olanlarının büyük kısmı camide kendi yaş grubu, akrabaları ve hemşerileriyle buluşup ibadet ederek, dini sohbetlere katılarak vakit geçirmekte, Alevi olanlar ise vakitlerinin çoğunu Cemevinde yine akranları, akrabaları ve hemşerileriyle geçirmektedirler.

“Çok şükür ediyirim Rabbime. Elim ayağım tutiye, namet var, camiye gidiyorum. Daha bundan zenginlik ne olacak?” (DG 121, S, E, 97)

“Günüm iyi geçiyor işte. Burada cemevinde eğleniyoruz, tanıdık arkadaşlarla konuşuyoruz. İşte ondan sonra çekilip eve geliyoruz.” (DG 113, S, E, 73)

“Ortama bir günüüüüüümm. Buraya geliyoruz kızım... Parkta oturuyoruz hava güzelse... Değilse de içeri geçeriz (Sarıgazi Cem Evi’nin içindeki salondan bahsediyor)...” (DG 112, S, E, 70)

“Bir günüm nasıl geçiyor? Valla arkadaşlarımla... Aha yanda kahve var ha orda, oraya giderim. Şimdi de gidecem... Arkadaş da var, hamdolsun. Bir adama bir masada iki kişi, üç kişi çalışırsın konuşursun. Hükümetten konuşursun, teröristten konuşursun. Camiye gider, namazını kılarırsın... Günün geçer...” (DG 138, S, E, 80)

4.2.2.1.1. Ev İçinde Yapmaktan Keyif Aldıkları ya da Hoşlanmadıkları Şeyler

Hane içinde geçirilen zamanda yapılan aktiviteler konusunda katılımcıların nerde yaşadığının, cinsiyetinin, eğitim düzeyinin, sosyo-ekonomik durumunun etkili olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre Şişli’de yaşayan üniversite mezunu, orta ve üst sosyoekonomik statüden kadın ve erkek katılımcılar ‘ev içinde neler yapmaktan hoşlanıyorsunuz sorusuna’ kitap okumaktan ve film izlemekten keyif aldıkları cevabını vermişlerdir.

“Evde boş vakitte güzel kitap okumayı ve birlikte DVD filan izlemeyi çok seviyoruz....” (DG 224, Ş, E, 65)

“Evde kitap okuyorum, çok severim. Konserleri seviyorum ama konserler gece oluyor, gidemiyorum.” (DG 213, Ş, E, 80)

“Bir kere evde temizlik falan yapmıyorum, işte kadın yapıyor- haftada bir geliyor-. Kitap okumayı seviyorum en çok. Oturup gazete, kitap okumayı. Pek... Yemek yapmayı çok sevmiyorum. Yani sevmiyorum değil, dokunuyor bana. Her yemeği yiyemiyorum, midem hassas olduğu için. Kendime göre yiyorum yemek; ama evde yapıyorum yani. Dışarıdan hazır bir şey alıp yemiyorum. Öyle bir âdetim yok yani.” (DG 228, Ş, K, 85)

Her iki ilçede de sosyo-ekonomik statü ve eğitim düzeyi fark etmeksizin erkekler evde ev işleri yapmaktan hoşlanmadıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar ise ev işleri yapmayı sevmedikleri halde mecburen yaptıklarını dile getirdiler. Üst sosyo-ekonomik statüdeki kadınlar ve alt, orta ve üst statüdeki erkekler ev işlerini kendileri yapmadığını ve ev içinde en çok ev işi yapmaktan nefret ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda üst sosyo-ekonomik statüdeki kadınlar ev işleri için ya temizlikçileri olduğunu belirtmişlerdir.

“Yok, hanım yapar. Yavaş yavaş yapar. Bize getirir.. Ben yardım ediyorum, sofrayı getiriyorum. Bir şeyler getiriyorum, masaya koyup yiyoruz. Ondan sonra dışarıda ekmekleri götürüyorum. Suyum bitti mi gidip bakkaldan su alıyorum. O içişleri bakını, ben dışışleri bakanyım.” (DG 113, S, E, 72)

“Ya şimdi hanım herhangi bir işinde yardıma çağırınca beni, yapabilirsem mutlaka yardımcı oluyorum. Yemek memek yapmıyorum. Yok yapamıyorum. Hoşlanmıyorum. Ancak şunu yapıyorum... Hanım evde olmadığı zaman yemek yer isem genelde o tabakları, kaşıkları temizleyerek yerine koyuyorum.” (DG 226, Ş, E, 77)

“Ev içinde bu yaştan sonra sofrayı kurarım, sofrayı kaldırıyorum başka bir şey yapmam bu saatten sonra. Hanım yapıyor sağ olsun.. Gençliğimde yapardım, bu yaştan sonra yapmam.” (DG 232, Ş, E, 67)

“Merdiveni dizlerimde ağrı oluyor bazen. Ev işi de yapmadığım için o da zor gelmiyor. Zaten yapmıyorum.” (DG 229, Ş, E, 71)

“Hayır ev işlerinin hepsini eşim zevkle yapıyor. Zaten öyle bir istek olsa yapardım... Zaten elimden de gelir yani problem değil benim için. Hayır, 15 sene yatılı okudum ben. Bunun için problem değil yani. Evle ilgili ihtiyaçlarımı gideririm yani. Tek başıma yaşayabilirim yani (gülüyor).” (DG 224, Ş, E, 64)

“Bir kere evde temizlik falan yapmıyorum, işte kadın yapıyor- haftada bir geliyor-. Pek... Yemek yapmayı çok sevmiyorum. Yani sevmiyorum değil, dokunuyor bana.... Dışarıdan hazır bir şey alıp yemiyorum. Öyle bir âdetim yok yani. Eve gene kız yapıyor yemeği de.” (DG 226, Ş, E, 77)

“Ev için de ee yani ağır bir iş yapmıyoruz açıkçası hoşlanmıyoruz...Kadınımız var. 15 yıldan fazladır bizledir. O yapar ne gerekirse. Temizdir, yemeği de yenir.” (DG 214, Ş, K, 69)

“İki senedir ev işi yapmıyorum artık kadını var o yapıyor. Allah razı olsun...Gelinler yapıyordu, şimdi onlar da yapmıyor... Eskiden her şeyimi kendim yapardım. Böreklik yuflkını bile hazır almazdım. Ama artık halim yok. Kadın var sağ olsun. Elim ayağım o. Her şeyi o yapıyor. Elinden de geliyor. Öğrettim ona her şeyi. Yapıyor kızım... Ah kızım ahh eskiden ne işler yapıyorduk biz ne işler? Bana bak! 250 tane koyun 100 tane keçi... Ondan sonra bahçemiz vardı... 13 dönüm bahçe, 4-5 tane çoban...Onları doyururdum... Eskidendi hep çok şükür Allahımıza eskidendi onlar. Çok şükür Allahımıza şimdi rahatız... Çok şükür ben hep dua ediyorum Allaha bütün dertleri gençken versin diye. Cefa gençlikte çekiliyor cefa... Ama sefa yaşlılıkta versin Cenab-ı Allah...” (DG 125, S, K, 85)

4.2.3. İlişkiler (Aile, Akraba ve Arkadaşlarla Olan İlişkiler)

4.2.3.1 Birlikte Olmaktan En Çok Hoşlandıkları Kişiler

“Birlikte olmaktan en çok mutlu olduğunuz kişiler kimlerdir” sorusuna katılımcıların çoğu çocukları ve varsa torunlarıyla vakit geçirmekten hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Eğer katılımcının torunu varsa cevap verirken torunlara öncelik verdiği görülmektedir. Çocuklarla birlikte eşini de belirtenlerin sayısı yüksektir.

“Çocuklarımlan hanımım. En çok onu seviyorum. Diyeceksin ki vaktin oluyor mu İsmail Amca? Veyahut onların vakti oluyor mu? Her zaman olmuyo tabi. Ne zaman olursa artıkin. Ama en çok çocuklarla oturmayı seviyom ben. Sıkılıyollar arada ama ne yapayım de mi? Babayım ben. Oturacaklar sohbet edeceğiz.” (DG 136, S, E, 75)

“Ben şöyle bir şeyden hoşlanıyorum... Toplu sohbetleri falan da seviyorum; ama ben insanlara ayrı zaman ayırmayı, ikişerli üçerli sohbet etmekten çok hoşlanıyorum. İnsanlara farklı zaman ayırmak istiyorum, özel zaman ayırmayı istiyorum. Üç kızım var

dediğim gibi. Mesela kısa bir tatile gitme durumumuzda çocukluklarından beri... Hiçbir zaman dört kişi tatile gitmedik. Ben hepsine yetmek istedim, sıraya koydum. İkişerli ikişerli gidiyorduk, üç günlük dört günlük tatillere. Yani birbirimize doymak... O kargaşada, herkesin içinde olduğu bir şey yaşamak istemedik. Hep böyle özel bir şeyler yaşamak istedim.” (DG 221, Ş, K, 65)

“Bizim avantaj ve dezavantajımız 6 kardeşiz ve üçümüz birbirimize çok yakınız dolayısıyla vaktimizin çoğu beraber geçiyor ama bu demek değil ki hiç sosyalleşmiyoruz arkadaşlarımız da var ama hiç yalnız kalmıyoruz diyebilirim yani o yaşlıların bir şeyidir aramadılar sormadılar gelmediler gitmediler öyle bir şey yok bizde. Torunlarımız yanımızda. Hep onlarlayız. Okul arkadaşlarımızla sınıf arkadaşlarımızla oldukça sık görüşüyoruz. Şeyi seviyorum yani, dışarı çıktığımız zamana, bir sanatla ilgili bir şeye... Ne bilim bir serginin açılışına veya yine bir sanatla ilgili bir film olursa onu tercih ediyoruz üç kız kardeş. Biz aynı apartmanda oturuyoruz. Üçümüzde evde de öyle şeyler yani... Bir de üçümüz de edebiyat okuduğumuz için edebiyatı çok seviyoruz... genelde edebiyat kökenli şeyler filmler falan onları seçiyoruz onlara bakıyoruz öyle.” (DG 225, Ş, E, 68)

Çocuk ya da torunu olmayan katılımcılar ise kardeşleri, yeğenleri, kuzenleri gibi yakın akrabaları, yakın komşuları ya da arkadaşları ile vakit geçirmekten keyif aldıklarını belirttiler.

“Yani, kız kardeşim var eksik olmasın... Geliyor kalıyor; en çok onunla sohbeti seviyorum.” (DG 228, Ş, K, 85)

“Mesela arkadaşlarla görüşürüm. Ben sıklıkla yani... Telefonlaşarak... Periyodik olarak, sistematik bir görüşme değil de isteye bağlı görüşmelerimiz oluyor... Sohbet ediyoruz, oyun oynuyoruz, değerlendiriyoruz ortamı.” (DG 227, E, 74)

4.2.3.2. O Kişilerle Ne Sıklıkta Görüştükleri

Sancaktepe’de oturanlar geleneksel aile tipini devam ettirmektedirler. Ya çocuklarıyla ve akrabalarıyla beraber aynı evde yaşıyorlar ya da çok yakın oturuyorlar. Bu nedenle çocuklarıyla sık görüşebilme imkânları var.

“Çocuklarla her an görüşebilirim... Zaten buradalar. Aha biri ileride oturuyor (karşıdaki apartmanı gösteriyor) Kızım Sultanbeyli’de. Onlarla her an görüşebilirim.

Zaten gelir giderler. Uzaktakiler de mesele değil. Telefonla her an ararım... İmkân bulursam evlerine giderim, otururuz muhabbet ederiz.” (DG 122, S, E, 65)

“Her gün hemen hemen görüşüyoruz aynı muhitteyiz...” (DG 124, S, K, 79)

“Eeee tabii...Aynı apartumandayuz. Hemen hemen her gün görüşüyoruz. Ya kahvaltı onlarda, ya öğlen yemeği bizde. İç içeyiz hamdolsun. Torunlar geliyi gediye. Hep beraber yaşayıp gidiyiz işte. Zaten onlarla olmaza ben yapamam.” (DG 138, S, E, 80)

“Yaşlandım... Daha çok şükür elden ayaktan düşmedim... Yaaaa. Köye falan gidiyorum, ekiyorum falan öyle vakitüm geçiyordu. Buralarda çocukların yanında oturuyon, her şey hazır önüme geliyor, namazımı kılıp abdestimle oturuyom. Kendim oturuyom kendim kalkıyom çok şükür.” (DG 127, S, K, 90)

Şişli’de yaşayanlar ise genellikle çocuklarının ya İstanbul’un farklı semtlerinde ya da farklı şehirlerde yaşadıklarını belirttiler. Yine de, çocukları uzakta olsalar dahi sık görüştiklerini ya da istedikleri zaman çocuklarıyla bir araya geldiklerini söyleseler de deşme sorularıyla çocuklarıyla sık görüşemedikleri ortaya çıkmaktadır.

“Oldukça sık görüşüyoruz, tabi çalışıyorlar hafta içi çalıştıkları için... Çok da yoğun çalışıyorlar... Haftasonunda böyle şey... Aslına bakarsan herkesin bir hayatı var. Sürekli sitem eden ihtiyar da olmak istemiyorum ben de... Napalım... Mesela her haftasonu olmasa da torunum geliyor, beraber yatıyoruz...Dün gece beraber yattık onunla, tabi çok büyük bir mutluluk oluyor.” (DG 214, S, K, 69)

“Sık sık. Haftada bir defa iki defa her zaman. No problem!” (DG 213, S, E, 80)

Özellikle Şişli’de yaşayan ve çocuklarıyla vakit geçirmeyi isteyip de bunu yapamayanlar da mevcuttur. Çocukları ve torunlarının işlerini ya da okullarının yoğunluğunu mazeret göstererek katılımcılara vakit ayırmamaları, katılımcıları üzdüğü görülmektedir. Katılımcıların pek çoğu bu konu hakkında konuşmamayı tercih etse de yüz ifadeleri ve vücut diliyle bu durumdan oldukça mutsuz oldukları gözlemlenmiştir. Bu kişiler dernek, emekliler evi gibi mekânlarda akrabaları ya da kendilerinden yaşça genç kişilerle vakit geçirmeyi tercih etmektedirler. Şişli’den iki kadın katılımcı oğluyula yakın oturmasına rağmen sık görüşmediklerini, oğlu ve ailesini “rahatsız etmek istemediği için” ya da “onların hayatlarına karışmak istemediği için” kendisinin de onları sık aramadığını ya da ziyaretlerine gitmediğini belirtmiştir.

“Şiiiiidiiii, yavrum ben biraz şeyim, mesafeliyim. Şöyle ki, mesela oğlum Valikonağı’nda oturuyor. Ben şuradayım hemen. Bizim bu derneğin yakınında oturuyorum. Kazım Orbay’da. Ben burada 7-8 senedir oturuyorum. Ben, 8 defa belki gittim belki gitmedim, 10 defa. Ben oğlumun yerine gitmedim. Neden gitmedim? Şimdi, kızım çalışıyor gelinim, oğlum da yorgun argın geliyor. Bi de ben şimdi ben Ankara’dan buraya geldiğim için –daha doğrusu İzmir’den geldim- eşim vefat edince. Şimdi onlara gideceğim, oğlum beni geri getirecek. Ben tek başına –eşim vefat ettikten sonra biz eski kafayız- yani tek başına çıkıp gelemiyordum buralara. Korkuyordum hani yaşlıyım ama ne olur ne olmaz. İstanbul burası, gözümü korkutuyordu; onun için ben oğluma pek fazla gitmem; ama onlar bana her hafta yemeğe gelirler. Taaabi tabi... İstedikleri zaman. Kızım Ankara’da. Kızımın eşi diplomat. Onlar 3 sene Türkiye’de 3 sene yurtdışındalar. Şimdi Türkiye’deler; ama Allah nasip olursa gidecekler. İnşallah hayırlı bir yere. Kızıma da... (duraksar) Onlar beni çağırır; ama ben pek fazla gitmek istemem ya. Ben evimde o kadar mutluyum ki... Bir de şöyle dua ediyorum. Yarabbi benim şu halimi, emekli halimi Allah herkese nasip etsin. Şu İstanbul’da benim pek fazla tanıdığım yok.” (DG 233, Ş, K, 75)

“İstediğim zaman giderim... Ya çok gidemiyorum. Belki, akşamüstü köpeğini gezdirmeye geliyordu (gülüyor). Buradayken, yakındayken... Bazen ben kalkıyordum şey... Böyle düşünmüyordum hani şimdi emekli bilmem ne... Benim dostlarım çok farklı, onun arkadaşları var. Mümkün olduğu zaman gitmeye çalışırım da... onların da bir hayatı var. Karışmak istemem. Gelinin arkadaşları var... Öyle... Çocuklarım bazen, efendim... Ben yaşadığım hayatta kocamın da çocuğumun, oğlumun da mutlu olmasını istiyorum. Onların hayatlarına gidip de girmeyi istemem. Bakın, bugün daha ne kadar yolun başında, bugünden telefon ettim hatta yalan söyledim, tam bilmiyorum. Dedim, “Çocuğum galiba burada eğlence olacak, yılbaşı programına beni ilave etme. Siz kendiniz ne isterseniz onu yapınız, ben gelemeyeceğim. Dedim münasip bir lisanla Diyana’ya (gelini) bunu izah et dedim. Onların şeyini istemem. Ben çok mutlu geçirdim. Onlar da mutlu olsun isterim.” (DG 231, Ş, K, 83)

4.2.3.3. Daha Sıklıkla Kimleri Ziyaret Ettikleri

Geleneksel geniş aile yapısının devam ettiği Sancaktepe’de ev ziyareti kültürü devam etse de Şişli’de ev ziyaretlerinin sık görülmediği ortaya çıkmıştır Bunda kentleşmenin beraberinde getirdiği bireyselleşme, ilçedeki çoğu apartmandaki dairelerin iş yeri olarak kullanılması, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması gibi nedenler sıralanabilmektedir. Bu durum yukarıda da belirtildiği gibi Şişli’de yaşayan 65 yaş

üstü kişileri yalnızlığa itmektedir. Yalnızlık, toplumsal dışlanma, çaresizlik, depresyon gibi pek çok sonucu beraberinde getirmektedir.

“Komşu komşu da yok, kalmadı. Yok yok. Benim... İşte kızım da uzağa gitti...” (DG 212, Ş, K, 66)

“Aslında çok isterim; ama bizim apartman yaşantısı olduğu için böyle bir şansım olmadı. Zaten apartmanda da aile kalmadı ki komşuluk olsun. Yan daire, üst daire hepsi iş yeri oldu. Eskisi gibi değil ama eskiden öyle değildi herkes herkesi tanır, yardıma koşardı. İyi günde kötü günde. Çat kapı gelirlerdi. Hiç yüksünmezlerdi. Çok özlem duyduğum bir şey...” (DG 221, Ş, K, 67)

“Komşulardan yalnız Bulgarla kaldı. Çoğu öldü. Bulgarlar da yani... Onlar da yaşlı, benden yaşlı. Annem yaşlarında... Benim yaşıtımlarım başka muhite taşındılar. Apartmanda tanıdıklar var tabii komşular. Ama öyle gel git kalmadı. Meraba meraba. Yine sağ olsunlar. Olmasalar daha kötüydü.” (DG 236, Ş, K, 68)

Yine Şişli’de torunların ve akrabalarıyla sık görüştüğünü söyleyen kimi katılımcıların ziyarete torun ve akrabaların geldiğini söylese de deşme sorularında sık görüşmedikleri, en fazla ayda bir telefonla görüştükleri ortaya çıkmıştır.

Yalnızlık özellikle büyükşehirlerde yaşayan yaşlılar için oldukça yaygın ve büyük bir sorundur. Pek çok kişi ileri yaşlarda tek başına yaşadıkları, aileleri ve akrabaları ile yakın ilişkileri olmadığı için yalnızlık ve depresyon ile mücadele etmektedirler. Bu durum onları toplumdan uzaklaştırmakta ve dışlanmışlık hissetmelerine neden olmaktadır. Singh ve Misra (2009) sosyal ve psikolojik faktörlerin yaşlı bireylerin yaşlılık süreçlerini sağlıklı geçirip geçirmemelerinde önemli bir etken olduğunun altını çizmektedir. Buna göre, bireyin dini inancı, sosyal ilişkileri, sağlık durumu, öz-yeterliliği mutlu ve sağlıklı bir yaşlanma süreci geçirmesinde etkilidir.

4.2.3.4. Eski Arkadaşlarla İlişkiler

Gerek Şişli’de gerekse Sancaktepe’de görüşülen hemen hemen hiçbir katılımcı eski arkadaşları ile sık görüşemediğini, görüşenler de telefonla görüşebildiklerini belirtti. Katılımcıların çoğunun eski arkadaşları ve iş arkadaşları ile ilişkisinin emeklilik ile birlikte koptuğu anlaşıldı.

“Vallahi ayda bir, iki ayda bir ancak telefonla ama. Onlar beni ararlar, ben onları ararım. Onu yaparız. Mesela, İzmir’deki komşularım arar. Ankara’daki komşularım arar.” (DG 233, Ş, K, 75)

“Eskiden beri tanıştığımız akranelarımızın büyük bir kısmı vefat etmiş vaziyette. Gençlerle de zaten... Onlar bizimle pek oyun oynamak da istemiyorlar; çünkü oyun meselesinde onların süratına kavuşamıyoruz.” (DG 226, Ş, E, 77)

“Eski arkadaşlarımı, köydeki çoğu arkadaşımı bulamazsın. Birtakım tabi benim emsallerin çoğu ölmüş. E biraz da o yanda bu yanda oturuyor bulamazsan. Bele kimisi Çekmece’de oturuyor, Büyükçekmece. Kimisi nem nerde. E oraya da gidemezsen. O yüzden ne görüşmesi. Eskilerden hiç habarım yok... Heeee.. Burada yeni yeni arkadaşlar işte, hepsi arkadaş. Bunlar, kahvede oturanlar (içerideki insanları gösteriyor). Öyle.” (DG 234, Ş, E, 80)

Bu durumda çoğu katılımcının İstanbul’a uzun yıllar önce göç etmesinin ve eski arkadaşlarının memlekette kalmasının da payı büyüktür. Öte yandan, dini azınlıktan katılımcılar eski arkadaşlarının farklı nedenlerle başka ülkelere göç ettiklerini bu nedenle eski arkadaşlarıyla görüşemediklerini belirtmektedirler.

“Koptu ipler, her şey, görüşmüyorum kimseyle. Avrupa’ya giden de oldu, ölen de oldu...20 tane arkadaştan olsa olsa bugün 3 tane kalmıştır. Kimse kalmadı.” (DG 235, Ş, E, 65)

“Amerika’ya gitti herkes. Göçtüler. Hepsi Amerika’dalar. Kardeşim de orada. Gelin, yeğenler hepsi orada. Tanıdık eş dost herkes gitti. Bi ben kaldım burada.” (DG 236, Ş, K, 68)

4.2.4. İstanbul’da Yaşlı Olmak

4.2.4.1.Yaşlılık Dönemlerini İstanbul’da Geçirmekten Duydukları Memnuniyet

Bu soruya verilen cevaplarda yine göç vurgusu öne çıkmaktadır. Özellikle Sancaktepe’de görüşülen kişilerin uzun yıllar önce İstanbul’a göç ettikleri göz önüne alındığında geldikleri yerle bağlarının koptuğu gözlemlendi. Bu kişilere “kendinizi nereli hissediyorsunuz” sorusu yöneltildiğinde her ne kadar büyük çoğunluğu

memleketlerinin adını verse de, “imkânınız olsa memleketinize döner miydiniz” sorusu yöneltildiğinde büyük çoğunluğu “hayır” cevabını vermiştir. “Hayır” cevabının nedeni olarak da katılımcılar, memleketlerinde iş imkânı olmadığını, eş dost ve akrabaların Sancaktepe’de olduğunu, memlekette tanıdık çok az kişinin kaldığını ve hatta memlekette iklim şartlarına bağlı gıda türlerinin az olduğunu, İstanbul’da istedikleri yiyeceği bulabildiklerini belirtmişlerdir.

“Yani, gönül istediği gıdayı bulabilirsin İstanbul’da. Köyde İstanbul kadar gıda bulunmaz.” (DG 121, S, E, 97)

“Şartlar iyi. Her şeyi... Bakkalı, marketi... Aha bak, sütümü alırım, etimi alırım. Market şurada, Hakmar var oraya gidiyorum. Pazar şuraya kuruluyor oraya gidiyorum.” (DG 135, S, K, 70)

“Şöyle çoluk çocuğum burada olduğu için, onun için burayı seviyorum. Çoluk çocuk burada olduğu için...(Düşünüyor ve tekrar ediyor) Çoluk çocuk burada olduğu için... İşte Rize’ye yapamazlar çünkü kuçuğum burada doğduğu biyüdüğü için Rize’yi zaten bilmiyor doğru durust. O da, onun da arkadaşları hep burada” (DG 139, S, K, 67)

“Şükürler olsun, memnunum ne yapım köyde? Yalnız duramam, şurada bir oğlumun gecekondusu var orada kalırım... Ben dedim gidem köye, ama bu kadar yer varken seni burda koymayız dediler. Soğuk evde yalnız olmaz dediler. Allahıma şükür 15 gün olmadan başka yere gidiyorum, öbür kıza, ya da oğlana... Öyle dolanıyorum.” (DG 127, S, K, 90)

“Olumlu yani, memnunum İstanbul’dan... Yani zaman geçiriyoruz burda. Köyde olsan bir kişi kalmamış... Geliyoruz buraya (cemevinden bahsediyor) arkadaşlarla görüşüyoruz. Eve gidiyoruz, zaman geçiyor...” (DG 112, S, E, 70)

“E köyde olsam iş tutamazdım ki. Kimse yok. Bak bu da memnun İstanbul’dan (yanındaki komşusunu gösteriyor)... Arada kız da geliyor, evin işini de yapıyorlar, temizliğini de yapıyorlar. Yapamam, köyde olsa oyyy... Yapamam köyde olsa...” (DG 131, S, K, 77)

“Eşime dua ediyorum bizi getürdü buraya diye...O vesile oldu yaaaa. Köyde olsam ne yapardım şimdi? Çalışmaz olurum falan ama burda gezmeyle falan geçiyorum

günüümü... Vakit geçiyi...Köyde kalmadı işe yarayan kimse. Oturup da muhabbet edeceğin kimse kalmadı artık yavrum köyde?" (DG 132, S, K, 70)

"E memnun olmayıp da ne yapacağım? Adamın bir tanesi çoban olmuş da babasının yerine şeye getmiş, davara gitmiş. Korkmuş. Demiş ki, 'Ben korksam ki ne fayda korkmasam ki ne fayda?' Benim ki de öyle... Memnun olmayıp ne edeceğim? Memnunuz. İstersen memnun olma. Ne edecen başka? Gidecek yer mi var? Köy desen... Köy mü kaldı? Köyde kim kaldı? Üç kişi, dört kişi. Sıkılırım orda. Burası eyi." (DG 113, S, E, 72)

Öte yandan İstanbul'a uzun yıllar önce göç eden ve İstanbul'a gönülden bağlı olanlar da vardır. İstanbul'da gezip görececek çok yer olduğunu, bu nedenle İstanbul'da yaşamaktan memnuniyetlerini dile getirmektedirler.

"Şöyle... İstanbul sevdalısıyım küçük yaştan beri... Evet... Ulaşım olsun, her şey serbest. Metroyla Marmaray ile her tarafa geziyorsun. Kısa bir zamanda burda birşey açılacak, asansör gibi... Nereye istersen git... Bak kızım, şöyle diyeyim... Bir insan yaşamayı biliyorsa, kendini eeee zamanında bir şey yapmışsa huzurlu yaşayabiliyor... Neden eksiklikler oluyor? Yoksulluktan... Ne biliyim zamanında bir şeye ulaşamamış... Daire sahibi değil, bir şey sahibi değil... Ama yaşlılıkta gençlikteki meyveyi yemeyi düşünen insan için iyidir İstanbul. Yani yaşlılıkta o meyveyi yiyeceksin..." (DG 114, S, E, 67)

"İstanbul'u seviyim. Niye diye sorarsan... İstanbul'da Üsküdar'ı seviyorum bana yetiyi. Sana diyim şimdi... Şimdi ben evden kalkıyordum, Karaköy'den vapura biniyim, gidiyim falan geziyim. Köyde olsa netcen?" (DG 134, S, E, 81)

Sancaktepe'den bir erkek katılımcı, İstanbul'da kendi memleketinde bulamayacağı özgürlüğü bulduğu için ve de kendisi ve çocukları iş sahibi olduğu için memnun olduğunu belirtmiştir.

"İstanbul'u seviyorum. Memnunum. Neden memnunum? Eğer hiç kimse karışmazsa burada kimse kimseye karışmıyor. Eğer hiçbir siyasi suçtan dolayı kurcalanmazsan, kimse kurcalamaz. Evinden camiye, camiden evine gidiyorsun. Komşuluk ilişkilerimiz çok sağlam, çok güzel. Çocuklarla... İş yerlerimiz var. İyi kötü ekmeğini kazanıyorlar. Niye memnun olmayayım?" (DG 137, S, E, 71)

Bu olumlu cevaplara karşın, İstanbul'da yaşlılık dönemini geçirmekten memnun olmadığını belirten katılımcıların sayısı da yüksektir. Bu katılımcıların özellikle üst ve orta sosyo-ekonomik statüden, eğitim düzeyi yüksek kişiler olduklarını belirtmek gerek. Emeklilik dönemlerini yaşayan bu katılımcılar yakın zamanda İstanbul'dan ayrılıp ya memleketlerine ya da kıyı şeritlerde bir yere taşınmak istediklerini belirtmektedirler. Ancak onları İstanbul'a bağlayan faktörler de var. Bunların başında çocuklarının büyükşehir yaşamına alışmış olmaları, işlerini ve düzenlerini İstanbul'da kurmuş olmaları gibi nedenler öne çıkmaktadır.

“Tabii Iğdır'a dönmeyi istiyorum... Hanım da istiyor ama bakalım becerebilecek miyiz? Seni ne tutuyor İstanbul'da diye sorsan oğlum burda, torun burda. Yoksa giderim yani.”

(DG 229, Ş, E, 71)

“İstanbul'u sevmiyorum. Urfa'ya gitmeyi düşünüyorum yani hem orda hem burada iki taraflı yaşamayı düşünüyorum çocuklardan dolayı. İki taraflı yaşamak istiyorum.” **(DG 224, Ş, E, 65)**

“İstanbul'da kalmayı düşünmüyoruz. Yani Rize'den ziyade... Ersin Hanımla birlikte mesela Ege tarafına gitmeyi daha çok istiyoruz yani. Yani böyle bir şey... Eğer kaçmak istiyorsak ya Rize... Yani İstanbul'dan kaçmak istersek Rize'den ziyade Ege tarafına...”

(DG 225, Ş, E, 68)

“Ben İstanbul'da kalmayı çok düşünmüyorum. Buradaki görevimi devredeceğim, onun hazırlıklarını yaptım. Uzun zamandan beri... Ben buradaki yönetim kurulunu, yönetimi hep gençleştirdim. Bunu başardım, çok uğraştım. Hep sizin gibi bursiyerlerden, gençlerden. Şimdiki yönetim kurulumuzun dört tanesi, o. Değiştiriyorum. Benim işte şeyim, düşüncem.. Bir dönem, iki dönem... Bu sistemi tamamen yerleştirdikten sonra – tabii belli olmaz, anneannem... İşte dedim ya Selanik kökenliyiz. Anneannem derdi ki: ‘Kul kurarmış, kader gülermiş’. Belli değildir bu ama ben şey istiyorum... Sarımsaklı, Ayvalık... Oralar yani... Kuşadası falan değil de o taraflara... Biraz daha sakin bir şey istiyorum. Gene gelirim, gene şey yaparım; ama İstanbul'a artık (boğazıma kadar geldi der gibi elini boğazına götürüyor)... Çünkü beni hem yoruyor hem üzüyor görüntüsü; o yüzden gelecekle ilgili çok fazla İstanbul'la ilgili bir şey düşünmüyorum.” **(DG 221, Ş, K, 65)**

Gerek Şişli’de gerekse Sancaktepe’de yaşayan, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik durum ve cinsiyetten bağımsız, doğma büyüme İstanbullu olan tüm katılımcılar İstanbul’da yaşamaktan, yaşlılık dönemlerini İstanbul’da geçirmekten memnun olduklarını belirterek, memleketleri İstanbul olduğu için gidecek başka yerleri olmadığını ifade etmektedirler.

“Benim şuan da memleketim olsa başka bir yerli olsaydım, hanımı alırdım veya tek başıma dahi olsa geçer giderdim yani. Ama doğma büyüme kaç kuşak İstanbulluyuz. Nereye gidelim?” (DG 235, Ş, E, 65)

“Doğma büyüme İstanbulluyuz biz. Çocuklar burda, torunlar burda, hısım akraba burda. Mezarlar bile burda. Başka yerde yapamayız biz.” (DG 214, Ş, K, 69)

“İstanbul iyi kızım... Burası bizim kendi köyümüz kendi insanımız... Her şeyini tanıyoruz... Nereye gitsem? Sarı çizmeli Mehmet Ağa... Ne komşusuna giderim ne biy şey? Burdan bak pencereden... Kaç kişi görsem hepsini tanırım yani. Burda benim hala okul arkadaşlarım var. Yani biz buranın yerlisiyiz artık. Burda doğup büyüme... Başka yerde yapamayız. Bura bize iyi...” (DG 125, S, K, 85)

“Şimdi bak ne var... Şimdi Şişli’de doğdum, Şişli’de büyüdüm. Burası da aşağı yukarı gayrimüslim yeri. Ama Şişli’den sonra ben başka bir muhite gideydim belki zorluk çekerdim. Ümraniye mesela... Anlatabiliyor muyum ne demek istediğimi? Benim bir arkadaşım var, evlidir o. Bankacıydı kendisi ikinci müdüdü. Evlendi zavallı, kocası öldü, iyi de bir kocası vardı, kalakaldı. Neyse tabi bunlar bankacılıkta falan bir kooperatife girdi. Bir apartman katı aldı. Neresi dur bakayım... (Düşünüyor) Yeni muhitler ya... İşte muhit... Arkadaşlar var. Burada yan yanayız. Kilisemiz var... Bilmem nemiz var. Ne kadar dışarı çıkmasan, ne kadar az arkadaşın olursa yine de bir şey var yani. Kızını da evlendirdi zaten. Demek istediğim, zorluklar... Ama buralar da pahalı... Çok pahalı... Buralar da çok pahalı...” (DG 236, Ş, K, 68)

“Doğumum İstanbul... Memleket burası... Sizinle bak sohbet ediyoruz ya da garsonlar geçerken nasılsın bilmem ne diyebiliyorum. Duygumu anlıyorum, hislerimi anlıyorum. Sizden evvel iki tane tezgahtar kızla sohbet ettik. Kocasından boşanmış, damattan şikayetçiyim dedi. Altı sene evli kaldık, sonra boşandık dedi. Evli misin bekar mısın dedim. Şimdi evliyim, iki çocuk var dedi. Beş yaşında, şimdi evcilik oynuyorsun dedim. Velhasıl bu muhitte herkes tanıdık. Kiliseye gideriz tanıdık, pazara gideriz tanıdık, çay

içmeye gideriz tanıdık. İyi bir şey bu. Başka türlü yapamazdım. Yeniden genç olsam, belki yapardım ama bundan sonra olmaz başka yerde...”(DG 213, Ş, E, 80)

“Benim burda bir zorluğum yok. Kapattıyorum burayı alışveriş yapacağım zaman hanımın istediklerini yapa yapa alıp gidiyorum evime. Bir de tabi eş dost herkesler burda. Doğduğumdan beri tanıdığım insanlar. Pazar kiliseye giderim orda eşi dostu görürüm. Düğün olur, cenaze olur. Hep beraberiz. Ama bizim muhitte bu dediğim yanlış anlama. Dışına çıktın mıydı işler değişir...” (DG 232, Ş, E, 67)

4.2.4.2. İstanbul’da Yaşlı Olmanın Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Şişli’de yaşayan ve eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılar İstanbul’da sağlık kuruluşlarının çok olmasından ve çeşitliliğinden memnun olduklarını dile getirmektedirler.

“Sağlık yönünden var. Mesela belediye buraya bir cihaz taktı, evde ani bir rahatsızlığımız olsa o cihazın düğmesine bastığın zaman hemen arabayla geçiyorlar. Diyelim ki banyoda düştüm efendim veyahut da kalp krizi geçiriyorsun... Öyle olduğu zaman hemen irtibat kuruyorlar ambulansı gönderirler. Ancak bu yine uzun kısa imkânı olanlara bu imkânı tanıyorlar. Mesela İstanbul’da kırsal kesimlerde zannetmem ki böyle bir şey olsun. Burası mesela emniyetli. Spor yapacak yerler var. Yürüyüş yapacak yer var. O bakımdan rahatlık veriyor bize. Emniyetli.” (DG 226, Ş, E, 77)

“Var tabi İstanbul’un imkânları çok. Her bakımdan. Olumlu yönleri çok her bakımdan gelişmiş imkânı olan bir şehir tabi. Sağlık açısından... Çok hastane var. İsteddiğine gidebilirsin. Özel de var, devlet de var. Parana göre. Ayrıca her istediğini bulabileceğin... İmkânın varsa tabi. İmkânlı bir şehir... Dostlar için de imkânları olan bir şehir.” (DG 227, Ş, E, 74)

Sancaktepe’de yaşayan ve eğitim düzeyi düşük olan katılımcılar ise toplu taşıma araçlarının sıklığından ve istedikleri yere toplum taşıma araçları ile gidebildiklerinden memnun olduklarını dile getirdiler.

“Tabii avantaj... Hastaneye şuradan biniyon, hastanenin tam merdiveninin önünde iniyon. Minibüs var... Dolmuş minibüsleri var. Aha şuradan biniyon şu yoldan (camdan

dışarıyı gösteriyor), tam hastanenin, yukarıki hastanenin, önünde iniyor. Belediyemiz sağ olsun her şeyi düşünmüş.” (DG 135, S, K, 70)

Katılımcıların bir kısmı da İstanbul’da yaşlılık dönemlerini geçirmekten memnun olmadıklarını belirterek İstanbul’un pahalılığı, kalabalığı ve gürültüsü nedeniyle yaşlılara uygun bir şehir olmadığını dile getirmektedirler.

“Zor. İstanbul’da yaşamak zor. İstanbul’da, Boğaziçi’nde bir fakir olmak... (Orhan Veli’nin “İstanbul’da Boğaziçinde” şiirini okumaya başlıyor)...

*İstanbul'da Boğaziçi'nde
Bir garip Orhan Veli'yim
Veli'nin oğluyum
Tarifsiz kederler içindeyim*

*Urumeli Hisari'na oturmuşum
Oturmuş da bir türkü tutturmuşum*

*İstanbul'un mermer taşları
Başıma da konuyor martı kuşları
Gözlerimden boşanır hicran yaşları
Edalım...
Senin yüzünden bu halim.*

*İstanbul'un orta yeri sinema
Garipliğim, mahzunluğum duyurmayın anama
El konuşurmuş, görüşürmüş bana ne*

Diyor Orhan Veli efendim... (DG 231, Ş, K, 83)

“Hayır, değilim. Burası bir çağdaş metropol değil, köy kenti olduğu için çarpık bir kent. O yüzden de rahatsızlıkları beni rahatsız ediyor. Çarpık kent. Çarpık kent... İnsani ilişkiler boyutu, düzensiz bir kent, trafiğiyle, yaşam standardıyla, pahalılığıyla her şeysiyle çarpık kentin bütün kötülöklere karşıyım. Burası bir çağdaş Paris ya da New York olmadığı için, o nedenle köy kent olmasından dolayı rahatsızım... Burası yaşlılar için yaşanılacak bir kent değil. Zaten trend emeklilerin hepsinin Ege’ye kaymasını

gerektiriyor. Çevremizdeki bütün yaşutlarımız ve akranlarımızın hepsi bu trendden rahatsız ve onların hepsi Ege'ye sahillere, yazlıklara kaymaya çalışıyorlar. Bizim de daha çok kendi memleketimize dönme arzumuz var.” (DG 224, Ş, E, 64)

“İş imkanları falan iyi ama bu imkanlar memleketimde olsa da orda yaşasam...İstanbul artık bitmiş. Kalabalıuk, trafik... Her şey pahalı, yediğin bir sebze, hepsi hormonlu. Memlekette olsam, evimin önünde bahçem var, tarlam var, suyum var... Kendiliğinden oluyor. Kendin organik...” (DG 116, S, E, 65)

“Dedim o gün dolmuşta... Şoförle sohbet ediyoz... Biri dedi ki üçüncü köprü açılırsa İstanbul trafiği rahatlar. Şoför ne dedi biliyor musun? İstanbul'a 3. köprü değil, 5. köprü bile açsan gene yetmez dedi... Anca anca ne olur biliyor musun? Anca ya bir savaş olacak ya bir deprem olacak...İnsanların yarısı gidecek, İstanbul da kalacak... Ancak öyle dedi... Hakkı var... O iki köprüyle üç köprüyle bu iş çözülmez... Çok şükür sağlığım yerinde ama çevrem mutlu değil. Eskiden 10-15 dakikalık yola 1 saatte anca giderdik. İstanbul'da yaşamak kalmadı artık kızım. Diyeceğim İstanbul'dan mutlu değilim ben. Çok var anlatacak çoook. Çooook kızım hangisini sayayım? Çok var. Kalabalığı mı dersin, iti kopuğu mu dersin... Pisliği mi dersin... Her bir şeyi var. Ama biz napıyoruz? Katlanıyoruz... Gidecek yer yok çünkü...” (DG 112, S, E, 70)

“İstanbul yaşlılar için iyi değil. Gençler için iyi. Çalışıyor adam, onda para bol. Çalışana... Emme şimdi benim gibi adama ne? Dışarıda, sokakta bir yere gezemiyom, arabadan, şundan, sestem... Emme köylerde olsa... Gezerim. Tarlalara da giderim, ormanlara da giderim... Açmıyor beni açmıyor. İstanbul beni açmıyor. Bura gençleri açıyor, ihtiyarları açmıyor kızım, yoook... Köyde olsam ormanlara giderim. İki odun keserim, hayvanlara giderim. Köyde öyle... Ben İstanbul'u sevmiyim, bağa yaramıyor. Ben çalışmam, göremem, iş yapmıyom ben... Arabası da kalabalık, insanı da kalabalık... Bağa açmıyor. Bir kahveye gitsem oturaman. Alışıklık... Alışık değilim... Ben kumar bilmem... Allah'a şükürler olsun... Cigara içmesini bilmem. Onun için...” (DG 123, S, E, 78)

“Şimdi İstanbul'da yaşamak şöyle; Kalabalık... Trafikten desen sıkıntılı. Trafik sıkıntılı oluyor... Alışverişe gidiyorsun sıkıntılı oluyor... Bir kahveye oturmaya gidiyorsun, kahve gürlütlü oluyor... Bilmem ne... Bu konular tabii insanı biraz şey yapıyor... Küçük yerler öyle değil! Küçük yerler tabii ki öyle değil. O da büyükşehri hepten konuştuğumuz zaman bu da pek suç değil yani. Şimdi İstanbul'u konuştuğumuz zaman on ülke saysan belki İstanbul on ülkenin nüfusundan çok. Kimi ülke var iki buçuk üç milyon beş milyon.

Bugün İstanbul olmuş 15 milyon, belki 17 milyon da olmuştur. Onun için de fazla yüklenmeyeceğim büyükşehir... (DG 123, S, E, 78)

Özellikle Şişli'deki katılımcılar İstanbul'da yaşayan insanların birbirine olan saygısızlığından şikâyetçi olduklarını söylemişlerdir.

“Sadece kalabalığı, insanların birbirlerine saygısı diye bir şey kalmamış, ondan çok nefret ediyorum. Herkes birbirinin gözünü oycak neredeyse. Koskocaman kadını, beni itiyor, kendisi otobüsün önüne gidiyor. Asansörleri bizim için yapıyorlar, en önde gidip gençler duruyor. Geçenlerde bir hanım dedi ki: ‘Ya çekilin de alırsa, siz binin.’ dedi. Mecbur oldu, utandı geri çekildi. Yani...” (DG 222, Ş, K, 77)

“Ahlak bozuk... Bozuldu artık. Kimse kimseyi takmıyor. İstanbul kötü değil. Ama insanların ahlaki bozuk.” (DG 235, Ş, E, 65)

4.2.4.3. Kente Dair Yaşamı Kolaylaştıracak Beklentiler

Şişli'de yaşayan üst sosyo-ekonomik statüden, eğitim düzeyi yüksek katılımcılar Batı ülkelerindeki olumlu örnekleri hatırlatarak boş zamanlarını değerlendirebilecek parklar, belediyelerin işletebileceği sinemalar, tiyatro salonlarının inşa edilmesini, böylece İstanbul'da yaşayan 65 yaş üstü kişilerin yaşamlarının renkleneceğini belirtmişlerdir.

“Ama yani bazen seyahat ediyoruz görüyoruz Avrupa şehirlerini... Yani özellikle yaşlılar için yaptıkları, sağladıkları rahatlıkları yani öyle bir yerde yaşamak isterdim. Ama tabii kendi çevremle yaşamak istediğim için buraya yine tercih ederim ama herhalde oranın sağladıkları rahatlıklar olsun isterdik burda yani. Parklar olsun, bahçeler olsun. Spor merkezleri, pek çok şey olabilir.” (DG 215, Ş, K, 77)

“Evet kentte kesinlikle her belediyeye düşen görev var, ben de bi belediyede çalışmış uzman bir kişi olarak, bu konuları bilen bir kişi olarak, her ilçede kesinlikle mahalle konseylerinin kurulması gerekir. Bu mahalle konseylerinin bulunduğu bir merkez olması gerekir. Bu merkezde de her türlü sosyal etkinlikler, yani tiyatrosundan, okuma salonlarına kadar, sohbet merkezlerine kadar yapılması gereken hususlar var. Bunlar nispeten belli yaştaki kişileri sosyal hayata katabilir.” (DG 224, Ş, E, 65)

“Bak; yaşlıları bireyselliğe itmeyeceksin; çünkü Alzheimer kapıyı çalıyor o zaman. Yani geri planda olmayacak... Onlar da toplum içine girebilecek, öyle ortamlar olması

lazım...Yani evet, daha rahat ulaşabilecekleri, gidebilecekleri ev toplantıları falan sosyallik olarak algılanmıyor. Zaten öyle bir şey yok. Daha farklı kişilerin bir araya gelmesi sosyallik oluyor. Ben şimdi şiire gidiyorum, çarşamba akşamları. Güzel bir şey yani bilmediğim bir şeyi öğreniyorum. Ya da konserler olabilir, sinema gösterimleri olabilir. Belediyeler bunları yapabilir.” (DG 223, Ş, K, 65)

“Çevre düzenlenmesi mesela İstanbul’da yeşil alan yok, çevre yok. Gezme alanı yok. Genelde yok, yeşil bir alan yok. Bunu gibi daha da şeylerim... Bunun gibi metro gibi sorunlar var. İstediğim tabi ki, sağlık bakımından, ulaşım bakımından, ekonomik bakımından ilerlemesini isteriz. Ayrıca İstanbul kendine göre bir yönetim biçimi olmalı. Yani İstanbul bir dünya devletidir. Kendi kendini yönetmeli. Daha demokratik bir yapıyla İstanbul belki kendi kendini yönetirse belki yeşil alanlar daha halka ulaşabildiği imkânlar bence daha oluşabilir. Evet...” (DG 227, Ş, E, 74)

“Bilmiyorum yani böyle yaşlılar için koruma dernekleri var mıdır? Yaşlıların böyle devamlı gidebilecekleri, vakit geçirebilecekleri böyle hem sağlıklarını engellemeyecek, böyle orada rahatça sağlıklı bir şekilde imkân bulabilecekleri dernekler var mı? Ama öyle olmasını tabii ben de isterim yani. Öyle bir dernek olsa şimdi çok güzel, nezih bir ortam... Açık havada böyle çok güzel bir kahve... Mesela bahçesi falan vardır. Böyle yaşlılar için kurulmuştur. Böyle bir yere ben de gelip gitmek isterim yani.” (DG 225, Ş, E, 68)

Şişli’de yaşayan alt sosyo-ekonomik statüdeki bazı katılımcılar ise İstanbul’un pahalı bir şehir olmasından şikâyet etmektedirler. Bu katılımcılar özellikle emekli maaşlarının azlığından yakılarak 65 yaş üstü kişilerin bir takım indirimlerden faydalanmaları gerektiğini belirtmektedirler.

“Bi de pahalı. Kadir Topbaş dedi ki, ona verdim ilk seçimde... Dedi ki İstanbul’da Kadir abim var dedi, Kadir abinin konserleri 100 lira. Zaten hepsi emekli seksen yaşında... Olsa olsa beş kişi gider. Yahu 100 liralık yeri yaptır on lira yirmi lira.” (DG 213, Ş, E, 80)

“Bu gün görüyorsunuz televizyon da söylüyor mesela diyor ki; bu ayki gelirler diyor 3000 lira olması lazım diyor mesela. Eeee? Ben 1500 lirayla nasıl insan haklarından faydalanabilirim. Nereye gidebilirim ben? Hiç bir şey yapamam yani hangi sanattan faydalanıcam. Aynı yere geliyor maddiyata geliyor yine... Türkiye’de bir yaşlının yaşaması için en azından 1500 lira para alması lazım ancak yaşar. Ama hesap ortada,

düşünecek olursanız hesap ortada yani. Bugün bir kalıp beyaz peynir 30 lira... Zeytin 20 lira kilosu. Zeytini, beyaz peyniri yiyen fakirdir zaten yaşlılardır... Efendim nasıl alıcak bunu? Eskiden bizim çocukluğumuzda zeytin ekmek en büyük şeydi çünkü ucuzdu ama şimdi lüks oldu. Bugün en kötü kuru fasulyeyi almaya gidin 10 lira kilosu (gülüyor). Bunlar hepsi birbirini tamamlayan şeyler işte... Yumurta! (duraksıyor). Bir yumurta 75 kuruş bugün. Yani bir yumurta ile ne olur? Bir litre süt 2 lira 2,5 lira veriyorsun bir litre süte. Yaşlının yiyebileceği yoğurt, süt... Bunların ucuz olması lazım. Ama maalesef bunların hiç biri ucuz değil Türkiye’de. Hiç ucuz değil! İyi bir süt istersen 3 lira. Yani çok sulu istemediğin süt 3 lira. Ama çok sulusunu da istiyorsan 1,5 liraya da alırsın... Ne yapıyor? Suyu dayanıyor. Sütün de hiç bir değeri yok bence boş. Bu şekil işte...”
(DG 232, Ş, E, 67)

Öte yandan Sancaktepe’de yaşayan alt, orta, üst sosyo-ekonomik statüdeki katılımcıların hemen hemen hepsi özellikle yerel yönetimlerin onlara sağladığı olanaklardan çok memnun olduklarını belirttiler. Hasta olduklarında eve doktor ve hemşire geldiğini, ücretsiz ambulans servisi olduğunu, belli dönemlerde kan ve şeker ölçümlerinin belediyeler tarafından ücretsiz yapıldığını ve bu uygulamalardan çok memnun olduklarını belirttiler.

“Ben kendim çok memnunum. Her bir şeyi düşünmüşler. Hastalananda geliiler, aliiler götürüiler. Aha hacı teyze var ya (eşinden bahsediyor) onu çooooo götürmüşük ambulansla hastahanaya. Hepsini belediyemiz yapıyı. Çok dua ederim ona.” **(DG 121, S, E, 97)**

“Belediyeler gücü yettiği kadar yapıyor işte...Her şeyi yaptı çok şükür, okul yaptı çocuklar gidiyor. Çay ocağı da yapıcaklar caminin yanına. Daha ne olsun?” **(DG 134, S, E, 81)**

“Benim hanım felçli. Haftada üç dört sefer geliyorlar. Allah razı olsun. Samsun’dan buraya ambulansla geldik. Doktorlar geliyor, pansumanını hep doktorlar yapıyor, hemşireler yapıyor... Ücret yok. Haftanın üç günü büyükşehirden geliyorlar. Çarşamba, pazartesi, cuma geliyorlar. Bunlar kesinlikle geliyorlar. Arada bir devlet hastanesinden eve hizmet... Allah razı olsun.” **(DG 123, E, 78)**

4.2.5. Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık

4.2.5.1. Genelde İnsanların Yaşlılara Karşı Tutumları

Yaşlılar çoğu zaman toplum içinde, diğer yetişkinlerden farklı şekilde tepkiler alırlar.

Bu tepkiler aşağılanma, dışlanma, alay edilme gibi kötü niyetli tepkiler olabileceği gibi yaşları nedeniyle şakalara maruz kalma, duyamayacağı var sayılarak yüksek sesle konuşulma gibi iyi niyetli tepkiler de olabilir. Binstock (1983, 2010) bu iyi niyetli tepkileri “merhametli yaş ayrımcılığı” (*compassionate ageism*) kavramı ile açıklamaktadır. Yaşlı birey karşı tarafın niyeti olumlu da olsa, davranışından rahatsız ise o davranış yaşlı ayrımcılığı kategorisinde düşünülmektedir.

Yaşlı ayrımcılığı konusundaki araştırmalar çoğunlukla ergenler ve yetişkinler gibi farklı yaş gruplarının yaşlı bireyleri algılayış biçimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar, Butler’ın (1969) izinden giderek yaşlı ayrımcılığının, cinsiyet ve ırk ayrımcılığından bağımsız düşünülmemesi yönündedir (Kite vd., 2005; Arnold-Cathalifaud vd., 2008; Allan ve Johnson, 2009). Nosek vd. (2002) yaşlıların en çok gençler tarafından ayrımcılığa maruz kaldıklarını negatif tutum ve davranışların daha ziyade toplumun genç kesimi tarafından yöneltildiğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın bulguları bu tespiti doğrular niteliktedir.

“Kim bize yanlış davranıyooor? (Camdan dışarı bakarak düşünür) Gençler kızım kim olacak. Akranlar yapmaz. Yapsa yapsa gençler yapar... Hepsi değil ama...” (DG 128, S, K, 86)

“Kim mi? Kim olacak çocuklar! Sokakta orda burda. Hep onlardan iştirim ben bunu. Başka kim olacak?” (DG 121, S, E, 97)

Araştırmaya katılan kadın katılımcılar yaşlılara yönelik ayrımcılık konusunda başta sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Bu durum alan araştırmasına çıkılırken gerekli literatür çalışması ve bireysel deneyimler ve gözlemler sonucunda ayrımcılık konusunun hassas bir konu olduğu bilincinde işe başlanmıştır. Akşit’in 2005’te yayımlanan kitabının başlığının bir bölümü olan “Kızların Sessizliği” tabiri, bu araştırmada da ortaya çıkmıştır. Akşit kız enstitülerini çalıştığı alan çalışmasında, görüştüğü kişilere yöneltilen sorular karşısındaki suskunluklarını “hem kendilerinin sessizlikleri, hem de onlara dair var olan sessizlik” şeklinde açıklamaktadır (Akşit, 2005). Bu durum bu çalışmada da ortaya çıkmaktadır. Her iki ilçede de görüşülen 65 yaş üstü kadınlar, konu ile ilgili sorular yöneltildiğinde özellikle özel alanda, hane içinde, çocuklarının, eşlerinin ya da akrabalarının tutum ve davranışları nedeniyle ortaya çıkabilecek yaşlı ayrımcılığı konusunda ilk etapta sessiz kalmaktadırlar. Ancak

çoğunun çocukları ve daha sonra akrabaları ile sık görüştiklerini ve ilişkilerinin çok iyi olduğunu vurgulamaları manidardır.

“Çok iyi hepsi. Bir torunum var ağzı var dili yok... Hiç cevap vermez yani... Efendi baya ama herkese Karşı öyle, sadece bana karşı değil... Sadece çok sakın sessiz büyüklere karşı saygısı vardır. Benim yeğenlerim falan vardır mesela hepsi gayet saygılılar, hiç saygısızlıklarını görmedim yani aile olarak biz de yok yani büyüklere karşı falan.” (DG 117, S, K, 83)

“Ben hepisinden memnunum. Gelinleri oğlanlardan çok severim ben.” (DG 131, S, K, 77)

“(Çocuklarla) Oldukça sık görüşüyoruz, tabi çalışıyorlar hafta içi çalıştıkları için... Çok da yoğun çalışıyorlar... Hafta sonunda böyle şey... Torunum geliyor, beraber yatıyoruz...Dün gece beraber yattık onunla, tabi çok büyük bir mutluluk oluyor.”(DG 214, Ş, K, 69)

Ancak yöneltilen deşme sorularıyla birlikte konu hakkında görüşlerini ve deneyimlerini anlatmaya başlamışlardır. Örneğin, Şişli’de alt, orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki katılımcılar gençlerin yaşlılara karşı saygısız tutumlarından şikâyet etmektedirler. Gençlerin toplu taşımada onlara yer vermediklerini, uyur numarası yaptıklarını, sokakta yürürken eğer yavaş yürümek zorunda kalmışlarsa gençlerin onlara karşı söylediklerini belirtmektedirler. Yine Şişli’de yaşayan katılımcılar, gençlerin birbirleriyle iletişim biçimlerini ve hitap şekillerini eleştirmekte, küfürlü konuşmaların gençler arasında sıkça rastlandığını ve bundan rahatsız olduklarını ifade etmektedirler.

“Ay geçenlerde bana... Adam suratıma çarpıverdi koca torbayı. Valla beni genç zannetti herhalde. Yolda yürüyorum. Belim ağrıyo yavaşım heralde. Kapişonum da vardı. “Yavrum dikkat etsene...” “Teyze, yanımdaki beni itekledi...” yapıyorlar terbiyesiz insanlar. Ama napıcan?” (DG 233, Ş, K, 75)

“Yürürken... Ben çok yürüdüğüm için... Bir kere çok terbiyesizler. O kadar küfürlü konuşuyorlar ki hepsinin ağzında ağza alınmayacak küfürler yani. Ben yürüdüğüm için ya arkamdan yürüyor, önüme geçiyor, görüyorum. Daha çok öyle... Tabii ki ben onlardan daha ağır yürüdüğüm için... Ama konuşmaları duyuyorum ve bağıra bağıra. Hele o telefonla konuşmaları... Beni bunlar gerçekten rahatsız ediyor.” (DG 222, Ş, K, 77)

“Toplum çok değişti. Toplumdaki kişiler daha ziyade bizim zamanımızdaki gençlerle şimdiki gençler arasındaki saygı mefhumu çok değişti. Artık şimdiki gençleri çok daha saygısız görüyorum. Yani şimdiki gençlerin arasında böyle mesela bir şey olup da ben yaşlıyım... Bana böyle saygılı davranılacağını, beni... Yani hiç düşünmüyorum. şimdiki gençlerin çok saygısız olduklarını düşünüyorum.” (DG 225, ř, E, 68)

“Kötü... Örneğin otobüse biniyorsunuz, gençler oturuyor yaşlılar ayakta yani. Yer vermiyorlar yani.” (DG 229, ř, E, 71)

Özellikle Feriköy’de yaşayan katılımcılar mahallenin yapısının giderek bozulduğunu, mahallede yaşayan gençlerin alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları olduğunu ve güvenliklerinin kalmadığını ifade etmektedirler.

“Ben memnun olmuyorum mesela. O zamanlar çok iyiydik mesela, ben 65 yaşındayım İstanbul’da burda ama sonradan baktık ki burası uuuuuuuu çok kötü değişti. Çocuklar gençler hepsi içkiler, sigaralar hepsi. Çocukların yaaa... Gençler, çocuklar...Hepsinin elinde sigaralar var başka bir şeyler var. İçki var, hap var... Çok kötü oldu... Bunlar para için bizi vurur diyim ben sana. Can güvenliğimiz kalmadı.” (DG 235, ř, E, 65)

Öte yandan Sancaktepe’de yaşayan katılımcılar gençlerin yaşlılara saygılı, sevecen ve kibar davrandıklarını belirtmektedirler. Özellikle aynı mahallede yaşadıkları gençlerin onlara toplu taşımada yer verdiklerini, pazardan gelirken poşetlerini taşımaya yardımcı olduklarını, sokakta karşılaştıklarında birbirlerine selam verip hal hatır sorduklarını dile getirmektedirler.

“Kartımız var, gideceğimiz yere gidiyoruz. Ben biniyorum, yer yoğise oradaki gençlerden birisi kalkıyor, otur diyor bizi. Yer veriyorlar.” (DG 135, S, K, 70)

“Yaşlılık daaaa... Yaşlılık şimdiki ortamlarda pek kıymetli oldu... Bu gençlik böyle bir şey... “Ya yaşlı amaaaannn” diyiler... Öyle bir haller var. şimdi bu gençler o kadar yaşlı hürmet... Bizim zamanımızda biz gençtik, büyüklerin yanına gidip de konuşma bile konuşamazdık. Büyüklerin yanında saygı duyardık onlar a şey yapardık. şimdi onlar da maşallah çok saygılılar. Ama bizim gibi değil, yeri geldiğine fikrini söylüyorlar. Uşak da konuşuyor, büyük de konuşuyor, küçük de konuşuyor.” (DG 138, S, E, 80)

Çok güzel davranıyorlar bana. Münevver Teyze diyi... Ben yere oturunca onlar kalkıyorlar yer veriyiler... Kursta olsun... Biz yerde hatim yapıyoruz. Yere oturunca onlar böyle... Ben şöyle bir yanına affedersin bir minder koymayınca oturamam.

Hemen getirirler, bir yanına şey koyuveriler, hepsi tanışlar sağ olsun... (DG 135, S, K, 70)

Bu konuda Şişli ve Sancaktepe arasında ortaya çıkan belirgin fark, her iki ilçede yaşayan 65 yaş üstü katılımcıların yaşamdan memnuniyet durumlarını da etkilemektedir. Şişli'deki katılımcılar gençlerin onlara karşı saygısız, yok sayan tutumlarından dolayı oldukça rahatsız olduklarını, bu tutumlar nedeniyle gençlerle iletişim kurmaktan kaçındıklarını, kimileri de neredeyse sokağa çıkmak istemediklerini dile getirmişlerdir. Bu bulgular Şişli'de 65 yaş üstü kişilerin toplumdan dışlanma ve buna bağlı yalnızlık sorunu ile karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymaktadır. Buna karşın Sancaktepe'de, her ne kadar ortalama yaşam standardı Şişli'ninkinden düşük olsa da, yaşlıların, gençlerle iletişim kurmada Şişli'dekiler gibi zorluk çekmedikleri, bu nedenle daha mutlu oldukları söylenebilmektedir. Araştırmanın önemli bulgularından biri olan bu fark, geleneksel yaşam tarzını devam ettiren, kuşaklar arası ilişkileri kuvvetli olan yaşlıların, olmayanlara göre yaşamdan memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olması durumunu desteklemektedir. Buna ek olarak, Şişli'de görüşülen dini azınlıktan kişiler, şiveleri, isimlerinden dolayı gençliklerinde de ayrımcılığa maruz kaldıklarını ancak yaşlılık döneminde ayrımcılığın daha da arttığını belirtmişlerdir. Bu bilgiyi verirken gözlemlenen çekingen tavırları, seslerini alçaltarak başlarından geçen olayları anlatmaları, görüşme sırasında dahi çok rahat olmadıklarını ve güvende hissetmediklerini işaret etmektedir. Özellikle hastanelerde kayıt yaptırırken isimlerini tekrar etmelerinin istenmesi, Türk olup olmadıklarının her ortamda defaten sorulmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Sancaktepe'de ise ilçenin demografik yapısına paralel olarak dini azınlık üyeleri neredeyse hiç bulunmadığından, dini azınlıklardan kimseyle görüşme yapılamamıştır. Ancak görüşülen Sünnilerin de bir kısmı, özellikle tanımadıkları gençlerin kendilerine saygısızca davrandığı durumlarla karşılaştıklarını dile getirmişlerdir.

"İşte Ermeni'ye karşı şeyleri var. Olmaması lazım olan şeyler var kızım. Ama oluyor... O bakımdan... Hele bu yaşta daha çok bilirsin? Yaşlı Ermeni kadın nolacak diyorlar belki kim bilir?... Gençler yapar. Arabaya binersin, bir taksiye, şoförden başlar... Hastaneye gidersin, ordaki hemşilere sorar, doktor sorar ama ben üstünde durmam. çok sorulan soru: Nerelisiniz bayan? Şiveyi görüyorlar... Neye benziyorum dedim, 'Kıbrıs?' Göçmen... Göçmen misiniz? Aaa... Bir gün burama geldi, İtalyanım dedim.

Ama bu şey, nerelisiniz meselesi bu son senelerde çoğaldı, yoktu yani böyle bir şey. Hiç kimse sormazdı.” (DG 236, Ş, K, 68)

“Biz Rumuz ya. Ondan dolayı oluyor biliyorsun?... Ya gençken de oluyordu... Kimisi bizi sevmez biliyorsun? İhtiyarlayınca bu daha da arttı (biri duyuyor mu diye etrafa bakıyor). Mesela adını bilmezler, hep sorarlar. Ya adım başka, dinim başka ama ben de Türk vatandaşıyım. Ben de buralıyım. Üstelik ben değil sadece anam, babam yedi sülalem buralı. Onu napacan? Demin sordundu ya hastane... Ben hastaneye pek gitmem ama arada da olsa gidince ya da hanımı götürünce oluyor. Adını anlamıyor. Nerelisin diyor. Turist sanyor bizi. Yani kötü bir şey demiyor ama yine de insan kötü oluyor biliyorsun?” (DG 232, Ş, E, 67)

“Oluyor tabi ki illa. Parasını çalıp kaçıyorlar... Fakirlere de zengine de. Fakirlere daha kötüsünü bile yapıyorlar, pantolonuna bile göz dikiyorlar. Hele biz Ermenilere (duraksıyor)... Aşağı ki taraf daha kötü ama Kurtuluş, orası daha kötü. Akşam 8’den sonra oraya inilmez. Her türlü insan orda var. Zencisi var, Iraklısı var, Suriyelisi var. Bütüüüüün hırsızlar dolandırıcılar esrarkeşler, yankesiciler, ne ararsan hep orda. Ben kimsenin oraya gitmesini tavsiye etmiyorum gitmesin.” (DG 235, Ş, E, 65)

Gerek Şişli’de gerekse Sancaktepe’de katılımcıların hemen hemen hepsinin yaşlıların birileri tarafından istismar edildiklerini söylemelerine rağmen, kendilerinin bu durumla hiç karşılaşmadıklarını ifade etmeleri şaşırtıcıdır. Özellikle Şişli’deki orta ve üst sosyo-ekonomik statüden katılımcılar, gayrimenkul ve banka hesapları ile ilgili bazı yaşlıların kandırıldığını duyduklarını belirtmişlerdir. Bu sorunun hemen ardından yaşlılık ve istismar konusu açılmaya çalışılmıştır, ancak hiçbir katılımcı bu konuda fikir beyan etmek istememiştir.

“Öyle şeyler maalesef oluyor. Duyuyoruz. Parası olan yaşlılar birileri tarafından kullanılıyor. Suiistimal ediliyor. Meselaaa... Evi var, arabası var, bir şekilde elinden alınıyor. Sonra sokağa atılıyor. Bizde yok öyle şeyler ama ne bileyim, duyuyoruz...” (DG 215, Ş, K, 77)

“Bir müşterim vardı, 82 yaşındaydı. Arnavutköy’de çalışıyordum aynı zamanda yalı sahibiydi kendisi. O yalıda hissesi vardı kardeşleriyle birlikte, yarısı onundu. Diğer yarısını da 82 yaşında olmasına rağmen almak istiyordu... 80 yaşına kadar da burada butikleri vardı, çalıştırıyordu. Oturduğu binada –ayrılmıyor, çok seviyor orayı- sonra şeyler geldi... Hatta mali müşavir, kendisi de bu bölgede oturuyor, Şişli’de. O bölgeden

ayrılması mümkün değil, o kadar seviyor evini. Genç mali müşavir, annesi var. Bir gün, mevduatı isteniyor başka bir şubeden. Arkadaşlar, personelim dedi ki: ‘‘Hatice Hanım dolandırılıyor’’ dedi. Bir de İstanbul’un seçkin ailelerinden. Ben neticede onun mevduatının ödenmesine engel oldum. Dedim ki: ‘‘Ablanız bir şekilde bir çetenin eline düşmüş.’’ Ellerindeki malını mülkünü almak için. Ailesi geldi, bu kişiler geldi. En sevdiği şey de sigara içmek. Günde iki paket sigara içer. O kişiler kendilerini vasi tayin ettiler. Elinden bir yazı aldılar. Yazıda da kardeşlerine çok kötü davrandığı, bu insanların kendisine baktığını, çok iyi davrandığını... Noterden vekalet name çıkarttırmıştı. Şube müdürüyüm ya... Neticede onu noterden iptal ettirdiğim kişiyi korumak adına Arnavutköy’de suç duyurusunda bulundum. Ama ben muvaffak olamadım. Sonra onun elinden yazılı yazı aldılar. Mahkemede hakimler bunu vasi tayin ettiler. Hiç tanımadıkları insanlar... Hiç tanımıyorlar. Kardeşleri var vasi tayin edildi. Kardeşleri dahil o insanın evine gidip alamadılar ablalarını. Herhalde uyuşturucu bir şey veriyorlar. Bankadaki bütün parasını aldılar.” (DG 213, Ş, E, 80)

‘‘Mesela Şişli Bölgemizde... Bizim Berna annemizin örneğini vereyim. 4-5 kere evine girildi. Ne kadar önlemi olsa bile, girildi. Onu kandırmak... tabii ki çok iyi niyetli, eskide kalmış bir insan. 85 yaşında. Çok kolay. İnaniyor mesela. Ona göre parası gitti, ona göre evi soyuldu. Diyoruz ki, ‘‘Berna anne öyle bir sistem yapalım ki... Siz bize bir şifre söyleyin telefonda. Biz hemen gelelim.’’ Çünkü aklımız kalıyor, yalnız yaşıyor. Hani benim annem babam öyle. kaç kere telefon... Benim de annem babam 85 yaşında. Biz karakoldan arıyoruz kimliğini düşürmüşsün gibi. Benim bile başıma gelen şeyler... Çok tehlikeli o yüzden. Çok dikkatli olunması lazım.’’ (DG 221, Ş, K, 65)

Şişli’den birkaç kadın katılımcı birkaç kez telefon dolandırıcılığına maruz kaldığını anlatmıştır.

‘‘İşte yapılıyor, ortada. Bir de bir gün biz emniyetten arıyoruz dedi. Buyurun dedim. Olur ya çoluk çocuk bir şey kaybeder bir şey olur. Ondan sonra ama beni dikkatli dinleyin, lütfen kapatmayın telefonu dedi hani. Sizin bankadaki hesabınız şey olmuş, bize bildirildi dedi. Biz bunu hemen şey yapmamız lazım dedi. Aaa dedim kapattım. Sen arkadan bir daha aç... Bir daha kapatma, adresini, telefonunu biliyorum dedi. Evini biliyorum dedi. O kadar net konuşuyor ki, ses tonu falan... Yine kapadım. 3. ’ye sen bana bir bağır çağır. Ben de mahsus o anda elim ayağım titriyor ama (kısık sesle) Süleyman Bey telefonu dinler misiniz? Dedim ama bana ağza alınmayacak küfürler... Bir başladı. Ben dedim ki iade ediyorum seni ailene dedim, kapattım. Şimdi ben öyle mahsus ama. Ama nasıl ellerim titriyor. Nasıl heyecanlanıyorum... Evini biliyorum diyor, apartmanını biliyorum. Şimdi o kadar net söylüyor ki. Ben de mahsus iş yeriymiş gibi...

İşte Allah o anda şey yapıyor. Ama gittim mutfağa hala elim ayağım titriyor. Ama dikkatli olun. Ben hep söylüyorum. Orda uyandım işte. Bir sefer de değil, birkaç kez aradılar” (DG 212, Ş, K, 66)

“Onları duydum..Yalnız, bir iki kere telefon geldi. Bir sabah erken, başucumda bir telefon çaldı, ev telefonu. Sabah 9’da. ‘İşte siz hangi bankayla çalışıyorsunuz?’ dedi. Ben söyledim ama yani. ‘TEB’ dedim. ‘Haa, peki memnun musunuz bankanızdan?’ ‘Tabii tabii memnunum” dedim. ‘Peki, yani sizi tatmin edecek şeyler veriyor mu?’ dedi. ‘Tabii veriyorlar” dedim, ağzımı arıyor ki param var mı gibi. ‘Sen ne yapacaksın çocuğum? Niye bu kadar ilgileniyorsun?’ dedim. ‘Ben sana şu kadar cevap verdim; ama benim bütün banka işlerimle her şeyimle kızım ilgileniyor” dedim. ‘Onun o zaman telefonunu verin.’ ‘Neden bu kadar soruyorsunuz?’ dedim. ‘Banka hesaplarınızdan bazı şeyler çekildi, biz de şimdi dedi karakola...” dedi şeyapıcam ‘Aaa! Tabii tabii” dedim. ‘Beni hemen yanım zaten Emniyet Müdürlüğü çocuğum, gelin oraya. Ben de buradan. Teşekkür ederim yardımlarınız için” dedim, şak telefon kapandı. Hemen bankayı aradım, hemen çevirdiği numarayı aradım. Dıt dıt dıt dıt... Zaten onu şey yapmıyorlar, hemen iptal ediyorlarmış. Yine her ihtimale karşı bankayı aradım. ‘Nurten Hanım merak etmeyin, aradığınız iyi oldu” dedi. Yani öyle bir olay bir kere yaşadım.” (DG 222, Ş, K, 77)

Sancaktepe’de de yaşlıları hedef alan dolandırıcılık vakalarının olduğu ancak Şişli’deki kadar yaygın olmadığı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“Bir profesör vardı 80 yaşında mı ne... O yan kesiciler parayı getir şuraya koy dediler telefonda. Şöyle olucak böyle olucak kandırdılar... Artık onu nasıl yaptılarsa? Polis de onu yakaladı...Hah dur bana da oldu. Birisi benden 50 kağıt almıştı benden. Hanım geldi falan dedi, 88 yılında daha. Parayı aldı, gidiş o gidiş.” (DG 134, S, E, 81)

Katılımcıların çoğu, gerek kendileri bu tür davranışlara maruz kaldıklarında, gerekse bu tür davranışlara şahit olduklarında sessiz kalmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sessizliğe neden olarak da olumsuz davranışta bulunan gençlerin daha ileri gidip onlara hakaret etmesinden çekinmelerini göstermişlerdir. Bir kısmı da fiziksel olarak kendilerinden daha güçlü olan gençlerin tartışmayı ilerletip fiziksel şiddet uygulamasından korktuklarını, bu nedenle kötü davranışlarda bulunan gençleri “muhatap almadıklarını”, bu tür davranışları “görmezden geldiklerini” dile getirmektedirler.

“Hiiiiü tepki vermiyorum biliyon mu? (gülüyor) Hiç tepki vermiyorum a geçen hanımlan. Hanım... Evden çıktık, bi tene genç kızımız yukarıdan indi, hanımın başını nerdeyse duvara toslandı. (Dalga geçerek) “Ay pardon”. Kızım dedim pardonun ne anlamı var? Daha yapacağını yaptın. Pardonun hiç anlamı yok, yani bu pardon da bana ne veriyor acaba ben bunu anlayamadım... Ya nerdeyse duvara toslamışlar ay pardon... En azından pardon diyene kadar “teyzeciğim veyahut halıcım veyahut ablacım müsaade eder misin geçiyim” bunu de... Bu gibi şeylere hiç tepki göstermem. Hayır, hiç tepki göstermem, bırakırım kendi başına gitsin. Şimdi eski şey yok, eski şey olsaaaa çekersin; “evladım yahut yavrım bak şunu yanlış yaptın, bana yaptın, ben hoş görüyorum başkasına yapma” dersin... E bunu desen de dikleniyor sana... “A babam bana karışamıyor sen kimsin?” diyebilir.” (DG 122, S, E, 65)

“O gün biri tersledi beni. Oturma orda dedim, hap kullanıyormuş, geçtim gittim. Allah korusun onlara hiç bulaşılmaz. Tutar fırlatır seni, duvara. Bi yumruk atar feleğin şaşar.” (DG 235, Ş, E, 65)

“Hiçbir şey yapmadım ama mesela şöyle bir şey mesela, bir şey oldu. Diyelim ki toplu bir yerdeyiz, bir şey oldu, ben bir tepki gösterdim. Benim tepkime yaşımdan dolayı bana tepki vermeyecek bir gençlik görmüyorum. Hemen bana tepki vereceklerini düşünüyorum. Bi laf eder cevap veremem veyahut kaldırır ayağını tekma atar... Verecek... Böyle bir toplumun geliştiğini düşünüyorum... Yani, öyle bir toplum görmüyorum. Oradan bir şey var bende, topluma, gençlere karşı bir eziklik var artık.” (DG 225, Ş, E, 68)

“Kötü bir örnek... Mesela... Şöyle diyim... En iyisi mi susmak lazım yani; çünkü tenkit edeceğin kişi en az senin kadar bilgili olması lazım; ama gençler o bilgiyi edemiyorlar. Bilgisiz insana herhangi bir tenkit yapamazsın. Yaptığın zaman tepki görürsün. Ha bu yolda da olur, evde de olur. Ne bileyim her yerde olur.” (DG 112, S, E, 70)

“Vermiyorum... Bana dese ki sen kimsin? Ha böyle bi vursa ne yapacan? ‘Amca yaşına hürmet ediyorum, bak yoksa fena olur...’ der... Al saba bela... Sultanbeyli’de, ya da bizim buralarda... İstanbul çevreleri... Bu Kürtler düştü buralara. Terbiyesizlik çok... Ha bir ara gece karıştı Sultanbeyli burada... Terörist merörist... Polisler geldi akşam sabah. Vallahi sabaha kadar çocukların arabası benim evin önündeydi. Saat 2’ye kadar arabaları kolladım pencereden. Lambaları söndürdüm, gelir yakarlar kırarlar diye. İşte cam kenarından bakıyorum.” (DG 138, S, E, 80)

4.2.6. Yaşlı Hakları

4.2.6.1. Yaşlı Hakları Konusunda Düşünceler

Bu çalışmada yaşlı hakları konusu, insan hakları konusu ile birlikte düşünülmüştür ve görüşülen kişilere de ilgili sorular bu şekilde yöneltilmiştir. Ancak hem Şişli hem Sancaktepe’de görüşülen kişilerin neredeyse tümü, insan hakları konusunda fikir beyan etmekten çekinmişler ve konuyu yaşlı haklarına getirmişlerdir. Her iki ilçede de görüşülen kişiler, bu soruyu iktidar partisi ve onun icraatları ile ilişkilendirmiştir, dolayısıyla soruya verdikleri cevaplar iktidar partisine olan yakınlıklarını ya da bu partiye karşı duruşlarını yansıtmaktadır. Öte yandan, katılımcıların neredeyse hiçbirinin tam olarak yaşlı hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Eğitim düzeyi orta ve yüksek olan katılımcıların konu ile ilgili kısmen doğru, ancak eksik bilgileri vardır. Alt sosyo-ekonomik statüden ve eğitim düzeyi düşük katılımcılar ise yaşlı hakları konusunda bilgi sahibi değildirler. Bu nedenlerden dolayı, görüşmeler bittikten sonra, görüşülen kişilerle yaşlı hakları ile ilgili kısa bilgiler paylaşılmıştır. Sancaktepe’de yaşayan muhafazakâr Sünni, alt sosyo-ekonomik statüden katılımcılar yaşlı hakları konusunda devletin elinden geleni yaptığını, yaşlı haklarına gereken önemin devlet ve yerel yönetimler tarafından verildiğini düşünürken, aynı ilçedeki Aleviler ile orta ve üst sosyo-ekonomik statüye sahip katılımcılar yaşlı hakları konusunda devletin gereken ilgiliyi göstermediğini dile getirmişlerdir.

“Yaşlı hakları... Ben fazla duymadım, bilmiyorum ben. Ya evet yaşlı hakkı vardır da deminki söylediğimiz gibi işte... İnsanların zaten birbirine saygısı sevgisi olduğu zaman yaşlılara yaşlı hakkı da ortaya çıkar diye düşünüyorum ben.” (DG 133, S, E, 65)

“Ben kendim çok memnunum belediyeden de devletimizden de. Her bir şeyi düşünmüşler. Hastalananda geliiler, aliiler götürüiler. Aha hacı teyze var ya (eşinden bahsediyor) onu çooook götürmüşük ambulansla hastahanaya. Hepsini belediyemiz yapıyı. Çok dua ederim ona... Devlet veriyir. Yemek isterse peynir veriyir. Ay başında veriyir. Öyle fakir var ki evine yemek götürüyor. Kimsesi yok kalmı sabah akşam yemek götürüyor. Oğul da yapmaz, ana da yapmaz baba da yapmaz. E devletten ne istisin?” (DG 121, S, E, 97)

“Ya yaşlı haklarına... Para vermeleri çok iyi, böyle hani... Yani yaşlılara bakıyorlar hani... Bakıcıya da para veriyorlar hani yaşlılar için... O çok iyi bir şey.” (DG 127, S, K, 90)

“Yaşlılar... Biz her daim devletimize saygılıyız, dua ediyoruz. Bak ben namaz kılarken devletime anama babama ediyorum, aileme dua. Devletime de ediyorum. Devlete dua edeceksin. Devlet çok önemlidir. Bizi ayakta tutan devlettir. Bize de bakıyor devlet. Hepisinden Allah razı olsun...” (DG 138, S, E, 80)

Şişli’de ise görüşülen kişilerin tamamı devletin ve yerel yönetimlerin yaşlılara gereken ilgiyi göstermediklerinden yakınmıştır. Üst ve orta sosyo-ekonomik statüden, eğitim düzeyi orta ve yüksek kişiler Batıdaki ülkeleri örnek göstererek ülkemizde yaşlı hakları konusunda gereken adımların atılması gerektiğini vurgulamışlardır.

“Ama yani bazen seyahat ediyoruz görüyoruz Avrupa şehirlerini... Yani özellikle yaşlılar için yaptıkları, sağladıkları rahatlıkları yani öyle bir yerde yaşamak isterdim.” (DG 215, Ş, K, 77)

Her iki ilçede de eğitim düzeyi düşük, alt sosyo-ekonomik statüden katılımcılar yaşlı haklarını, devlet tarafından yaşlılara yapılan yardımlar olarak algılamış ve bu konuda devletin daha çok şey yapması gerektiğini belirtmiştir.

“Hem maddi hem manevi, devletten bekliyoruz. Yani şurada emeklinin %70’i mağdur. Asgari ücretle çalışan emekli vardır, adamın aldığı maaş 1000 liradır... Adam ne yapsın ki emekli olunca da bu kadar alsa yetmez yani. Devletten, emeklinin maaşı olsun, emeklinin yemesi içmesi olsun belediyelerin hep bakması lazım... Bu devletten var mı? Yok... Adamın 5 katlı binası var, arabası var hala yiyecek yardımı geliyor, diğer adamın hiç bir şeyi yok ama ona yardım gelmiyor... Kömür de almıyor, bir şey de almıyor... Yazık günah! Kırsalda bak adama ki buraya gelmek zorunda kalsın... Şimdi her ilde, her yere yardım dağıtılıyor ama bunları uzak insanlar yararlanamıyor. Bir askeriye yapsa, bir üniversite yapsa kırsal kesime, ora kalkınır. Ama şimdi bizim ilçemiz küçük, hiç bir şeyi de yok. Ne iş yeri var, ne başka bir şeyi. Bütün millet gurbette ama işte o yerlerde bir şeyler açılrsa bu halkın yarısı gelmez buralara... Orda adamın bir avuçta olsa toprağı vardır, akşam gider bahçesini yapar, kira vermez, bunla da geçinir. Şu halkı toplasan işçileri falan cebinde çay parası olmayan insan var.. Dünya kadar kredi

kartı kullanmayan insan var. Borcu olmayan insan yok! Borcu olmayan da zaten zengin... Diğer herkesin borcu var.” (DG 115, S, E, 67)

“Ben Türkiye’de yaşlı hakları diye bişiy olduğunu düşünmüyorum yani. Yani... Bi yaşlı yaşlandığı zaman her şeyin yarısını ödemesi lazım mesela bir elektriği, bi suyu, bi doğalgazı. Çünkü aldığı maaş belli. Yetmez ona, Türkiye’de yetmez yani. Bugün bi emeklinin aldığı para 1500 lira ki en yükseğini koyuyorum ortaya. Benim zamlan aldığım para şu ay 1500 lira. Siz bugün İstanbul’da 1500 lirayla geçinebilir misiniz soruyorum? Mümkün değil. En kötü evi tuttuğunuzu kabul edin, 750 800 liradır. Ne kaldı geriye? Yani yaşlı yaşayamaz! Bugün en kötü şey doğalgaz faturası 250 lira geliyo bu ay yani kış aylarında ortalama 250-300 lira. Eeee 750-800 lira kira veriyorsanız noldu? 1100! Kaldı geriye 400 lira para. Nereye ayırırsınız? Suya mı? Telefona mı? Yemeğe mi? Yani imkânsız! Onun bu haklar olması lazım. Mesela bir emekli diyelim 250 lira elektrik ödüyorsa, emekli olduğu zaman 125 lira ödeyecek! Bütün dünyada bu geçerlidir. Ya bu tip şeyler var... Her türlü doktora gidebilir. (Üstüne bastırarak) özel doktora bile gidebilir bütün dünya da bu var ama Türkiye’de maalesef bu yok. Şimdi ilacımızı, şeyimizi alıyoruz, doğru. Allah razı olsun onlardan da... Yine de çok açık yaşlılar için... Yapılması gereken çok şey var. 100 liralarla, 50 liralarla maalesef olacak şey değil.” (DG 232, S, E, 67)

“Yaşlı hakları? Bana hak tanımazlar, benim evim var. Bana devlet vergi vermez.” (DG 234, S, E, 80)

“Yaşlı hakları konusunda para, paramız. Para alamıyoruz. 1200 kâğıt. Hiç bir zaman için yetmez. Yani İstanbul’da yaşıyorsan ve emekliysen en aşağı emekli maaşının 2 milyar lira olması lazım. İstanbul’da yaşıyorsan... Ben mesela biraz evvel dışarıda da konuştum, benim Sivas’ta olan arkadaşlarım var emekli... Konuşuyoruz... Böyle ben diyor memnunum. Memnun olur tabi neden? Beyaz peynir orda bir lira, İstanbul’da 5 lira. Kira orda 500 lira burda bir buçuk milyar. 1+1 daire bir buçuk milyar lira ama Sivas’a gidince 3+1 daireyi 300 liraya veriyorlar, memnun olur tabi. İstanbul’da biz emekliler geçinemiyoruz. Çok zor. En aşağı 2 milyar olması lazım maaşın.” (DG 235, S, E, 65)

“Heee yaşlı haklarını diyon. Çok şükür devlet bakıyı. Ne olsa veriyi, işse iş, aşısa aş. Heee” (DG 126, S, E, 65)

4.2.6.2. Huzurevleri Konusundaki Düşünceler

Katılımcıların huzurevleri konusundaki düşünceleri sosyo-ekonomik statülerine, aile yapılarına, yalnız yaşayıp yaşamadıklarına, cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir. Buna göre hem Sancaktepe’de hem de Şişli’de yaşayan alt sosyo-ekonomik statüdeki katılımcılar, huzurevleri konusunda olumsuz fikirlere sahiptirler. Bu katılımcılar huzurevlerinde yaşayan 65 yaş üstü kişilerin kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Bu nedenle de huzurevlerinde yaşamak istemediklerini dile getirmektedirler. Bu ifadelerinde geleneksel aile yapısına sahip olmalarının, çocukları ile ya aynı evde ya da çok yakın yaşamalarının da payı büyüktür. Bu katılımcılar çocuklarının ve/veya torunlarının onları huzurevine göndermeyeceklerini belirtmektedirler.

“Valla huzurevlerini bilmiyorum, gezmemişim, görmemişim. Allah göstermesin... Artık ne şekildir? Televizyonda bazen görüyoruz, bazı kanallar güllük gülistanlık diyor, bazı kanallar bakıyorsunuz huzurevindeki yaşlı dövülür pataklanır dayak atılır... Eeee hangisine inanacaksın? Gözünle görmediğin için ona da pek...” (DG 122, S, E, 65)

“Yok, düşünmüyorum. Çocuklarımla yanında ölürüm... Allah... Düşünmüyorum onu... Allah kimseye nasip etmesin o da iyi bir şey değil...” (DG 113, S, E, 72)

“Gitmem kızım (gülüyor). Dışarı da kalıyor olsam da yine gitmem Allah’a büyük söylemeyeyim tövbe estağfurullah... İstemem. Şimdi bu 5 tane oğlan beni yollarlar mı? 5 oğlan yollamaz. Şimdi benim kızla 20 metre aramız yok. Atarlar mı beni oraya? Atmazlar...” (DG 131, S, K, 77)

“Bir kere bi... Allah en düşmanımı bile düşürmesin oraya... Düşmanımı düşürmesin oraya. Allah oraya düşürmesin, ama eksikliğini de göstermesin. Zor duruma kaldı mı bakan olmazsa, mecbur gideceksin... Ne yapıcın? Emekli maaşını oraya bağlayacan... Sana ne veriyorlarsa artık su mu verirler ekmek mi verirler artık ona razı olucan.” (DG 136, S, E, 75)

“Valla huzurevlerine ne gittim, ne kimseyi ziyaret ettim. Allah düşürmesin. Bilmiyorum huzurevlerini. E buradaki huzurevine bizim yakın biri gitti, dediler çok kötü bakmıyorlar, dövüyormuşlar, bilmem ne yapıyormuşlar.” (DG 234, S, E, 80)

“Valla hiç bilmiyorum. Gitmişliğim de yoktur... İçinde durmuşluğum da. Ne desem yalan ama duyduklarım kadarıyla iyi değil diyorlar. Ben duyduğumu söylüyorum

gitmiş değilim ama iyi değilmiş dövüyorlar ediyorlar huzurevlerinde yaşlıları.” (DG 232, Ş, E, 67)

Buna karşın yine her iki ilçede yaşayan orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki kadın katılımcılar huzurevlerinin gerekli olduğunu belirterek huzurevinde yaşayabileceklerini dile getirmişlerdir. Bu katılımcılar günümüzde huzurevlerinin konforunun arttığını, huzurevlerinde yaşayan tanıdıklarının olduğunu ve onların çok memnun kaldıklarını, dolayısıyla gerekli olduğu takdirde huzurevinde yaşayabileceklerini belirtmişlerdir.

“Tabii olmalı. İnsan bir başkasına... Yük olmak gibi geliyor bana. Bir huzurevi olunca insan kendi hayatını kendisi yaşar diye düşünüyorum. Yani bence sağlam olarak gitmeli, baştan mesela yurt dışında bir yaşa gelince seçiyorlar, beğeniyorlar huzurevini gidiyorlar. Bir yaştan sonra gidiyorlar. Burda da Yaşamkent diye bir yer var, çok güzel yapılmış. Zannediyorum Danimarkalılar yapmış. Göktürk diye bir yer var. Benim bir arkadaşım kaldı, çok güzel bir şehir. Şimdi dedikodu olmasın ama Süleyman Demirel’in kardeşi mi nesi İş Bankası’ndan kredi almış. Sonra da bu işletmenin yönetimini almış. Öyle bir hale geldi ki, İş Bankası borçlarını alabilmek için o yere el koydu. Çok güzel yapılmış bir şeydi... Cafeleri, yüzme havuzları, rehabilitasyon merkezi... Güzel bir yerdi. Etraf çevre hep kocaman bir arazi. Çok memnundu kalanlar vardı. Ama kapandı sanırım...” (DG 228, Ş, K, 85)

“Aslında huzurevi kötü bir yer diye düşünmüyorum. Belki insanların bir arada... Yani hep aynı yaştaki kişilerin... Ama a tek tek odalar olmayınca orda da şeylik çıkıyor sanırım... Uyumsuzluk. E yaşlanınca insanlar, hepimiz evimizi arıyoruz. Mesela benim annem, derdi, beni sakın huzurevine vermeyin derdi. Mesela teyzem de diyor. Aman diyor sakın beni huzurevine vermeyin diyor. Anneannem de istemezdi. 100 yaşına kadar yaşadı, akli başında çok kendini geliştirmiş bir kişiydi o da. Ama yani huzurevine ben kötü bakmıyorum aslında. Kendim bile diyorum hani çok şey yapınca hani kimseye hani eğer sağlığım yerindeyse huzurevinde oturabilirim yani. Hani çocukların da kendi hayatları olacak. Kendi aileleri olacak. Hani ziyaretime gelirler, benim bir hastalığım olur bir şey olur...O ayrı... Allah kimseyi kimseye muhtaç etmesin...” (DG 223, Ş, K, 65)

“Ben tek başına kalıcam, yalnız ölücem... Ölürsem ölücem bunun başka yolu yok. Biri koşacak peşimden...Uzaktaki birileri muhakkak bana bakar... Hiçbi şey olmadı huzurevinde ölürüm çünkü herkesin kendine göre hayatı vardır. Yani ben çocuğumu büyüttüm bana bakacak diye bir düşüncem yoktu. Giderim huzurevine, orda

arkadaşlarım olur, yaşlılarım olur... Gider sorarım, araştırırım, mantığıma uyarsa giderim... Gelecekte ne olacak diye düşünmüyorum. Niye düşünüyüm? Bugünü düşünüyorum ne olcaksa olacak...” (DG 129, S, K, 66)

“Öyle düşünüyorum şimdi mesela benim de yakınım var son zamanlar da onunla ilgilendim... Erkek, eşini de kaybetti falan, çok perişan oldu. Kötü bir şekilde götürüyorlar. Eli ayağı tutuyor ama erkekler öyle... Evine bakamıyor, kendine bakamıyor falan... Onu mesela bir huzurevine koymak istiyorlar, o istemedi şimdiye kadar çok iğrenç deyip durdu. Gerçi yaşlı da değil, 70 filan yaşında. Ama şimdi artık gidip görmüş, karar vermiş bakmış daha temiz, daha düzenli bir hayat falan... Yemeği önünü koyulacak, etrafı temizlenecek... Kabullenmiş. Ben de olumlu bakıyorum. Neden olmasın? Yalnız kalmaktansa...” (DG 215, Ş, K, 77)

Şişli’de yaşayan orta sosyo-ekonomik statüdeki iki erkek katılımcı da eşlerini kaybetmeleri durumunda bakımlarını yapacak kimsenin olmayacağını düşündükleri için huzurevinde yaşamayı kabul edebileceklerini belirtmişlerdir. Bu bulgu daha önce de yapılan çalışmalarda elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Şentürk ve Ceylan (2015) “yaşlıların çocuklarının ya da bakacak kimsenin olmadığı durumlarda son çare olarak huzurevinin tercih edilmesini düşündüğünü belirtmişlerdir (s. 266). Aşağıda belirtildiği üzere bu tez çalışmasının katılımcılarından da benzer fikirde olanlar mevcuttur.

“Huzurevlerine mecbur kalmadığım müddetçe gitmek istemiyorum. Mecbur nasıl kalınır? Hanım vefat eder, yakın akrabalarım ve bilhassa torunlarım benimle ilgilenmedikleri zaman ve onların yanında rahat edemediğim zaman huzurevine gitmeyi isterim. İmkânsızlıklar... Şimdi ben en azından hanımın bana bakacağını, torunlarımın benimle ilgileceğini, yaşlılıkta ise kızımın bilhassa ilgi alakayı göstereceğine şimdilik inanıyorum. Öyle görüyorum; fakat bu düşüncelerim veyahut görüşlerim ortadan kalktığı zaman huzurevine giderim.” (DG 226, Ş, E, 77)

“Huzurevleri olmalı. Huzurevleri elzem; olmalı. Mesela, ben kendi adıma... Eğer öyle bir şey oldu da... Mesela hanımı kaybetsem, Allah göstermesin de... Hani oldu da... Dünya işi kızım... Mesela şimdi bizim kayınpederimiz var. Şu anda yalnız yaşıyor. Ha ben onun yerinde olsam huzurevine giderim. Huzurevleri onun için çok elzem. Huzurevleri mutlaka olmalı yani.” (DG 225, Ş, E, 67)

4.2.7. Hayata Dair

4.2.7.1. Hayatın Öğrettikleri

Sancaktepe’de yaşayan, aktif ve akıllı bir yaş alma süreci geçirmeyen, eğitim düzeyi düşük olan alt sosyo-ekonomik statüdeki katılımcılar, bu soruyu alınan eğitimle bağdaştırmış ve spontan bir şekilde hayatta hiçbir şey öğrenmediklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılarda konu ile ilgili deşme sorularına da yanıt alınamamıştır.

“Hiç bir şey öğrenmedim işten başka ben. Oğlanları büyüttüm, ortaya çıkardım, kızları büyüttüm ortaya çıkardım. Daha ne diyim... Torunları gördük çok şükür. Beyim gitti...”
(DG 132, S, K, 70)

“Ne biliyom da... Şimdi gonaştuk seninle? Bi okuma yazma bilem bilmeyom daha ne diyim saa ben.” **(DG 131, S, K, 77)**

“70 yaşına kadar ne öğretti?... Vallahi ne diyeyim... Bir yandan girdim, bir yandan çıktım hesabı... Hiçbir şey öğretmedi.” **(DG 135, S, K, 70)**

“Yok, hiç bir şey öğrenmedim şu hayatta. Yok. Gelmişim kaç yaşıma... Ne öğreneceğim?”
(DG 111, S, E, 81)

“Ne öğreneceğim başka bir şey öğrendiğim yok. Mektebe gitmedim, talebe olmadım. Yaşlandım... Daha çok şükür elden ayaktan düşmedim... Yaaaa. Köye falan gidiyorum, ekiyorum falan öyle vakitüm geçiyordu. Buralarda çocukların yanında oturuyom, her şey hazır önüme geliyor, namazımı kılıp abdestimle oturuyom. Kendim oturuyom kendim kalkıyom çok şükür.” **(DG 127, S, K, 90)**

Şişli’de yaşayan orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki, eğitim düzeyi yüksek katılımcılar ise hayatın onlara öğrettiği en önemli şeyleri, yaş aldıkça biriktirdikleri tecrübeler, dürüst olmak, önyargılardan arınmak, hoşgörölü olmak, tartışmadan kaçınmak, yapıcı olmak, maddiyata önem vermemek gibi özellikler olduğunu ifade etmişlerdir.

“Tecrübeler... Bir kere yaptığım işten dolayı yaptığım işin karşıdaki kişiye dürüst olarak yansıtılmasını öğrendim. Bunların eğer yansıtılmasa geriye dönüşlerinin iyi olmadığını öğrendim. Hayat bana bunu verdi dersem de ben şeyimden beri de, ben kendimi hep gençliğimden beri hep dürüst olarak gördüm. Yani hep dürüst yaşadım. Hiç şey olmadım. Yani ben hep söylerim... Hiç olmadım. Hiç kurnaz olmadım. Hiç

kimseye kalleşlik yapmadım. Yani, mesela benim şimdi her zaman söylerim... Ben hayatta hiç kalleş olmadım. Yani herkese karşı öyle dedim. Hep böyle her konuda dürüst oldum, her şeye dürüst oldum. Onu diyebilirim yani başka... Hani bu bir artıysa bu zaten bu benim geçmiş genlerimde de vardır, belki anamdan babamdan gelmiş olan bir şeydir belki. Öyledir yani. Gençliğimde de böyleydim, şimdi de böyle. Bundan sonra da zaten bizim şeyimizde bir değişiklik olmaz, yaşantımız böyle. Ne zaman sona erer bilmiyoruz.” (DG 225, Ş, E, 68)

“Önyargılardan kurtulmak, hayat bana bunu öğretti. Her şeye olumlu bakmak. İlk düşündüğünde olumsuz şeyini düşünmemek, bu. Ve karşıdaki insana, kim olursa olsun, canlıya saygı duymak. Vaaaay bir de felsefe yaparmışım.” (DG 221, Ş, K, 65)

“Vallahi ben kendi kendime kimseye bulaşmamak... Benim bütün şeyim o. Ben böyle münakaşayı hiç sevmem. Ben dairede de öyleydim. Hemmen çekilirim kenara. Yapamıyorum çünkü. Kendimi müdafaa etme kabiliyetim yok benim; onun için ben kendi karakterimi biliyorum. Yapıcı olmak bana öğrettiği bu. Belki buna cesaretsizlik derler... Kendine güvensizlik derler... Ben yapamıyorum. Ben öyle şeyleri sevmiyorum. Mesela evde birisi şey olsa, münakaşa edecek olsa ben hemen kaçırım. Tahammülüm yok çünkü, sevmediğim bir şey bu benim. Hiç sevmediğim bir şey.” (DG 233, Ş, K, 75)

“Hoşgörülü olmayı, her olaya farklı bakmayı, hemen kişileri hemen suçlamamayı... Bunların hepsini hayat öğretti bana yani. Onu söyliyim sana.” (DG 223, Ş, K, 65)

“Ha yok... Şunu öğretti, şu yaşımda ee çok fazla ee maddi... Maddiyata çok fazla sarılmışız gençliğimize akümüle etmişiz, çok fazla biriktirmişiz onları. Hâlbuki yaşlılıkta daha yalın olmanın, insanı daha hür yapacağını inanıyorum şimdi ben.” (DG 215, Ş, K, 77)

4.2.7.2. Bundan Sonra Yapmak İstedikleri

Sancaktepe’de yaşayan, geleneksel aile yaşantısı ile öne çıkan, dindar, orta ve alt sosyo-ekonomik statüdeki kadın ve erkek katılımcılar, ileride yapmak istedikleri bir şey kalmadığını, “Allah’tan hayırlı bir ölüm” istediklerini belirttiler.

“Yapmak istediğim hiç bir şey yok... Sadece hayırlı bir ölüm istiyorum Allah’tan... Hayırlı bir ölüm istiyorum o kadar.” (DG 136, S, E, 75)

“Hayatta Allah verdi hep yaptık. Ticaret yaptık, gezdik. Daha bundan sonra ne olur? Bundan sonra Allah ele ayağa düşürmesin, ferimizi kesmesin, ayağımız tutana kadar Allah bizi ihtiyaç ettirmesin. Hah. Bir de hayırlı ölüm nasip etsin kızım. Daha başka

bir şey yok.” (DG 121, S, E, 97)

“Valla yapmak istediğim bundan sonra ne olur? Bundan sonra çoluk çocuğum için huzur isteriz. Bir de hayırlı bir ölüm.” (DG 137, S, E, 71)

Bunun yanı sıra, aynı sosyal gruptan şimdiye kadar maddi kazancı yetersiz olduğu için ev ve araba alamadığını, bu nedenle ev ve araba almak istediğini belirten katılımcılar ile Kuran okumayı bilmediğini belirten ve Kuran okumayı öğrenmek istediğini söyleyen katılımcılar da var.

“Oo o çok var işte. Arabam olmadı, evim olmadı... Bunları isterdim... Çoban gibi ömrümüz geldi geçti.” (DG 115, S, E, 67)

“Kuran bilmiyim ben. Okuyamıyorum... Namazımı kıyıyorum da.. Kuran’ı okuyamıyorum. Onu isterdim...” (DG 134, S, E, 81)

“Bugünden sonra yapmak istediğim bir şey yok. Kuran’ı öğrensem idi, dini bilgileri daha iyi bilsem idi, onu isterim. Bundan sonra ne yapacağım ben hayatta? Onu da uğraşır... Uğraşıyorum yapamıyorum... Yani öğreteceğiz diyor, şey diyorlar hocalar...” (DG 135, S, K, 70)

Şişli’de yaşayan orta ve alt sosyo-ekonomik statüdeki katılımcıların bugünden sonra yapmak istedikleri ise Sancaktepe’dekilerden çok farklıdır. Örneğin yalnız yaşayan bir kadın katılımcı mutlu bir yuva kurmak istediğini belirtmişlerdir. Bir diğer erkek katılımcı ise gezmek ve yeni şeyler öğrenmek istediğini ifade etmiştir Bir başka erkek katılımcı dil, diğeri gitar çalmayı öğrenmek istediğini söylemiştir.

“Şu anda hayatımın sonuna kadar beğendiğim, istediğim bir erkekle beraber olmak isterim. Sevgi isterim. Çünkü yalnızlık dünyanın en kötü şeyi. Benim mesela iyi bir çocukluk geçirdim. Ama mutlu bir yaşlılık da isterim, o da sevgi ile olur.” (DG 231, Ş, K, 83)

“Öğrenmek her zaman faydalı bir şey... Ben her zaman öğrenmek isterim yeni bir şeyler. Hayatta, gezerek görerek veyahut bana birinin öğretmesiyle isterim yani öğrenmek.” (DG 232, Ş, E, 67)

“Yok, param olsun geziyim, başka bir şey istemem.” (DG 213, Ş, E, 80)

“Ee tabi öğrenmek bir insan için sonsuz bir istektir. Çok şey öğrenmek istiyorum mesela ben dil öğrenmek istiyordum ama bu yaştan sonra çok zor. O eksikliğimiz oldu işte.”

(DG 227, Ş, E, 74)

“Mesela bak şu aralar çok şey düşünüyorum mesela... Bir ara... Bak şimdi mesela. Mesela, bir ara birkaç sene önce Fransızca öğrenmek istedim. Bir tane öğretmen, şey de tuttum bir tane...Şey yaptım, ofise getirdim. Şeyden... Genç bir çocuk, Fransız buldum. Hatta İnternet’ten buldum, getirdim. Parayı... Haftada üç gün geldi, bana Fransızca ders verdi, parayı da verdim, şey ettim. Şimdi, güzel gidiyor. Dersleri öğreniyorum; o derste öğreniyorum ama ondan sonra bir sonra verdiği kelimeleri unuttum... Şimdi mesela, ritim gitar çalmayı düşünüyorum.” (DG 225, Ş, E, 68)

4.2.7.3. Genç Kuşaklara Öneriler

Bu konuda spontan alınan cevaplara bakıldığında Sancaktepe’de yaşayan Kürt ve Alevi katılımcıların bir kısmının, genç kuşaklara önerilerinin vatan bilinci ile birlik ve beraberlik içinde yaşama kültürünün yaygınlaştırılması yönünde olduğu görülmüştür.

“Genç kuşakları ben diyorum ki bu vatan kolay kazanılmamış. Bu vatan öyle bir vatandır ki 78 milyona değil, 150-200 milyona yetecek bir vatandır. Dinini, kültürünü, geçmişini, değerlerinize sahip çıkın. Bölücü olmayın, ayrıştırıcı olmayın... Efendime diyim bu sağcıymış bu solcıymış... Bizim ülkemize önce Alevi, Sunnileri getirdiler. Bilmem neyi getirdiler. Kürt’ü getirdiler... Bunlar hep Siyonistlerin, onun bunun maşası olarak kullanılıyor. Benim gençlere diyeceğim budur. Vatanına, milletine sahip çıksın. Sahip çıksınlar, okusunlar, öz geçmiş tarihini bilsinler.” (DG 122, S, E, 65)

“Genç kuşaklara... Vallahi... Bu memleket güzel, çok güzel bir memleket... Hiç insan ayrımı yapmadan memlekete sahip çıkmalarını öneriyorum. Sevgi saygı bunlar çok önemli. Bak görüyorsun içimiz yanıyor ya... Ben ölümün her türlüsüne karşıyım ben. Ölümün her türlüsüne karşıyım. Hiçbir şey kaba kuvvetle halledilmez. Atatürk ne demiş biliyor musun? ‘Mecbur kalmadıkça savaş bir cinayettir.’ Düşünebiliyor musun? Gerçekten de öyle... A şimdik görüyorsun, Ankara’da 7-8 tane... 8 tane şehide... Diyarbakır’da 36 tane... Dört tane de bugün kaç tane. Bu bir... Bir yiğit, bir can 40 yılda meydana gelir.” (DG 133, S, E, 65)

“Genç kuşaklara, eğitimciler, genç kuşakları insan olarak yetiştirmeleri... Yani herkesin yaşama hakkı, eşit doğar, eşit büyür. Lise kitabında ne diyor? Doğum da aynı. Herkes eşit, doğar eşit ölür. Bütün dinlerin eşit olduğunu... Bu vatan hepimizin gençler sahip çıksın... Mesela din ve ahlak dersi var. Din ve ahlak dersinde o da Allah’a tapıyor,

o da Allah'a tapıyor. Yalnız şekiller farklı. O da insan, o da 9 aydan doğar... Tabi teknik şeylerini bütün insan aynı doğar, şekiller farklı. Fakat bütün insanlar Tanrı'ya inanır. Tanrı diyoruz ya biz. Herkes doğru olursa Allah herkese güzellik verir. Herkes Taksim'e çıkar. Sen Dolapdere'den çıkarsın, ertesi gün düz yoldan çıkarsın ama merkez Atatürk'ün şeyi (heykeli). Bunu öğretirsen hiçbir çocuk kötü olmaz. Tabi yüzde yüz yok ama, yüzde doksan beş ya da yüzde doksan dokuz... Tabi her torbada çürük çıkabilir. Cevizde bile kabuğu açıyorsun bakıyorsun çürük çıkıyor. Bu tabiatın verdiği bir şey. Bunu göreceksin ki kıymetini bilesin.” (DG 112, S, E, 70)

Öte yandan Sancaktepe'de geçim zorluğu çektiğini ifade eden alt sosyo-ekonomik statüdeki katılımcılar gençleri mutlaka okumaları ve çok çalışmaları konusunda uyarılmaktadır.

“Gençlere... Çalışmak çalışmak çalışmak... Çalışmayanın işi yok. Perişan... Her türlü çalışmak lazım. Zanaat var, zanaate çalış, ticarete çalış. Tahsile çalış. Sen ticarete çalışmışsin. Tahsile çalışmışın... Peki, ne yapabilirsin? Çalışmak...” (DG 121, S, E, 97)

“Mutlaka ama mutlaka okusunlar. Bir meslek erbabı olsunlar. Zalime muhtaç olmasınlar. Dürüst olsunlar... Efendime söylüyüm... Hak yemesinler. Kimsenin hakkını yemesinler... Bunu derim ben gençlere... Kızlara da bunu dedim, çok şükür başımı öne eğecek bir şey yapmadı ikisi de...” (DG 115, S, E, 67)

“Gençler okusunlar. Kızlarım, gelinlerim hep okuyor. İşlerini tutuyorlar, okuyorlar, çalışıyorlar. Okusunlar, adam olsunlar....” (DG 131, S, K, 77)

“Gençlere diyorum ki Allah sizlere hayırlı günler gösterecek. Okuyun... Çok çalışın memleketinizi yemeyin içmeyin yardımcı olun... Hükümetine de dairesine de doktoruna da bilmem... Öğretmenine de... Gençlere ben bunu tavsiye ederim. Çocuklarıma da torunlarıma da öyle diyorum. Her daim saygılı olacaksın, akıllı olacaksın. Başka...?” (DG 138, S, E, 80)

“Cesaretli olsunlar, atik olsunlar. Okusunlar ve çok çalışsınlar. Öyle oturarak olmuyor. Bugünkü şartlarda para kazanmak çok zor... Kendilerini iyi yetiştirmeleri lazım (düşünüyor) ve kendilerini işlerine vermeleri lazım. Çok önemli bu! Ne kadar ileriye gidebilirse... Gençler bir yaştan sonra zaten duracaktır. Atakları ne kadar olabilirse o kadar iyidir...” (DG 126, S, E, 65)

Sancaktepe’de ve Şişli’de yaşayan eğitim düzeyi orta ve düşük, üst ve orta sosyo-ekonomik statüdeki kadın katılımcılar ise gençlere öncelikle yaşlılara karşı saygılı olmaları gerektiğini öğütlediler. Bu katılımcıların bir kısmı yaşlılara saygının yanı sıra hoşgörülü olmaları gerektiğini belirterek kuşaklar boyunca aktarılan örf ve adetlerin de gençler tarafından bilinmesi ve uygulanması gerektiğinin altını çizdiler.

“Valla gençler ne yapsın biliyor musun? Gençler yaşlıları görsün yaşlılarda ibret alsınlar. Yarın öbür gün de bizi gördükleri için bizlere hürmet etsinler... Yani bir gün onlar da bizim gibi olacaklar... Onlar da yaşlanınca bizim gibi olacaklar... Onlardan sonra yetişecek kuşaklar da onlara yapmasınlar.” (DG 125, S, K, 85)

“Mesela hürmet, saygı yapsınlar... Bir bayram oldu mu gidip el öpsünler...Kandil oldu mu arasınlar...Ramazan olsun, bir ramazan... Eskiden iftiralara herkes çağrılırdı, şimdi hep kalktı onlar... Bayramda bütün hısımlar akraba gelirdi yemekler yapardık yerdik, şimdi hemen herkes yazlığa, herkes tatile... Kurban keseceğime tatile giderim diyor. Onlar da bizim geleneğimiz neyse yapmaları lazım... Şimdi ki kuşak onları yapacak ki ondan sonra doğanlar, ondan sonra büyüyenler de devam ettirebilsinler.” (DG 124, S, K, 79)

“Tahammüllü olsunlar bizlere karşı, acele etmesinler. Sakin olsunlar. Her şey yavaş yavaş olur. Merdiveni birden pat çıkmasınlar. Allah herkese iyilik, güzellik versin. Herkes için söylüyorum zaten.” (DG 139, S, K, 67)

“Genç kuşaklara diyorum ki, sabredin. Biz yaşlılara karşı sabırlı olun. Karşınızdakine hak vererek, hani babanız mı anneniz mi? Saygılı olun, kırmayın...”(DG 212, S, K, 66)

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Dünya nüfusu yaşlanmakta, bir başka deyişle yaşlı nüfus hızla artmaktadır. Neredeyse tüm ülkelerde 60 yaş üstü kişilerin oluşturduğu yaş grubu, diğer yaş gruplarından daha hızlı büyümektedir. Tıpta yaşanan teknolojik ilerlemeler sonucunda ölüm oranlarının düşüşü ve ortalama yaşam süresinin uzaması, nüfusun kentlerde toplanması ile kentli yaşam tarzının benimsenmesi, geleneksel aile yapısının yerini çekirdek aile yapısına bırakması bu nedenle bireylerin daha az çocuk yapma eğiliminde olmaları dolayısıyla doğurganlık oranlarının azalışı, tüm dünyada nüfusun yaşlanmasının temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Dünya hızla yaşlanırken, gerek bireyler gerekse toplumlar bu hıza ayak uydurabilmekte midir? Bir başka deyişle bireyler ve toplumlar yaşlı nüfusun hızlı artışına hazır mıdır?

Başta Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada olmak üzere, hızla yaşlanan Batılı ülkeleri, bu konuda çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalar, yaşlı bireylerin ekonomik refahı, toplum içindeki konumunun iyileştirilmesi, sağlık ile ilgili özellikle evde bakım, tedavi, rehabilitasyon vb. gibi harcamalarının karşılanması, kültürel faaliyetlere kolay erişim imkanı vb. pek çok konuyu kapsamaktadır. Türkiye’de de bu konuları kapsayan pek çok gelişme sağlandığı gözlemlenmektedir. Örneğin emekli maaşlarında artış, 65 yaş üstü kişilere toplu taşımayı indirimli veya ücretsiz kullanımı, yerel yönetimlerin desteğiyle 65 yaş üstü kişilerin evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesi ve kapsamının genişletilmesi, maddi imkânsızlıkları olanlara ekonomik yardım, hastanelerde öncelik sırasına özellikle dikkat edilmesi, kültürel, eğitim ve sosyal faaliyetlerin artırılması gibi pek çok konuda önemler alınmaktadır.

“Katmerli Ayrımcılık: 65 Yaş Üstü Kişilerle Yapılan Niteliksel Araştırma, İstanbul Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016” adlı bu tez çalışması, adı geçen ilçelerde bir yandan 65 yaş üstü nüfusun mevcut durumunu, günlük yaşamını, yaşamdan memnuniyetini,

aile ilişkisini araştırırken bir yandan da katmerlilik bakış açısıyla bu kişilerin yaşları nedeniyle uğradıkları ya da uğrama ihtimalleri olan durumları araştırmayı amaçlamıştır. Katmerlilik kavramını açıklamada yarar görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında Şişli’de 25, Sancaktepe’de 20 olmak üzere toplam 45 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler Aralık 2015-Mayıs 2016 tarihleri arasında, Şişli’de Teşvikiye, Fulya ve Feriköy Mahallelerinde, Sancaktepe’de ise Yenidoğan, Sarıgazi ve Samandıra Mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara yaşlanmanın ifade ettikleri, yaşla beraber hayatlarındaki değişiklikler, kendilerini yaşlı olarak tanımlayıp tanımlamadıkları, bir günlerini nasıl geçirdikleri, en çok kimlerle vakit geçirip ne yaptıkları, İstanbul’da yaşlılık sürecini geçirmenin onlara ne hissettirdiği, İstanbul’un yaşlılar için olumlu ve olumsuz yönleri, kente dair yerel yönetimlerden bekledikleri, kamusal ve özel alanda, toplumun diğer yaş gruplarıyla ilişkileri, gençlerin onlara karşı tutumları, insan/yaşlı hakları konusundaki düşünceleri, hayatta yapmak istedikleri, pişmanlıkları, özlemleri ve son olarak genç kuşaklara öneri sorulmuştur.

Niteliksel araştırmanın doğası gereği görüşmelerden elde edilen bulgular genellenemez ve tekrar edilemez niteliktedir. Dolayısı ile araştırmacının bu bulguları sadece Sancaktepe ve Şişli ilçelerinde görüşme yapılan kişilerin duygu ve düşüncelerinin yansımasıdır. Bununla birlikte, yaşlıların anılan konulardaki düşüncelerine önemli ölçüde ışık tuttuğu düşünülmelidir.

Araştırmaya katılanların büyük kısmı, toplumun ve özellikle gençlerin 65 yaş üstü kişilere bakış açısının olumsuz olduğunu, toplum içinde gerek kamusal gerekse özel alanda yaşlı ayrımcılığına uğradıklarını verdikleri örneklerle doğrudan olmasa da dolaylı ima etmişlerdir. “Yaşlı ayrımcılığı” kavramını ilk kez kullanan Butler (1969) bireyin yaşı nedeniyle maruz kaldığı her türlü ayrımcılığın “yaşlı ayrımcılığı” kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Butler ayrıca “yaşlı ayrımcılığı” kavramının, sadece yaş etkeni ele alınarak değerlendirmenin analizi zayıflatacağını, yaşlı ayrımcılığının cinsiyet ve ırk ayrımcılığı ile bir arada düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu vurgu, kesişimsellik kavramını ve bu kavramın yardımıyla oluşacak kesişimsellik perspektifini akıllara getirmektedir. Crenshaw’un (1991) siyah kadınların toplum içinde yaşadıkları ayrımcılık ve

eşitsizliklere dikkat çekmek üzere ortaya attığı ve daha sonra özellikle toplumsal cinsiyet literatüründe Eleştirel Erkekler ve Erkeklikler İncelemeleri alanının kurucusu Hearn (2011) tarafından sıklıkla kullanılan kesişimsellik perspektifi, yaşlılık ve yaşlanma çalışmalarında başvurulması gereken bir kavramdır. Arun'un (2016) da altını çizdiği üzere, 65 yaş üstü kişilerin maruz kaldıkları eşitsizlikleri anlamak ve analiz etmek için kesişimsellik perspektifi ile konuya yaklaşmak uygun olmaktadır. Yaşlılık çalışmalarında takip edilecek gereken metodoloji de kesişimsellik perspektifi ile zenginleştirilmelidir:

İkili-üçlü-çoklu tehlike kavramsallaştırmasından farklı olarak, kesişimsellik, farklı sosyal konumların, mevkilerin veya pozisyonların arasındaki etkileşimi anlamaya çalışır, bunların arasındaki akışkanlığın ve değişkenliğin farkındadır. İkili-üçlü-çoklu tehlike kavramsallaştırmasıyla mütemediyen dezavantajlı konumlara vurgu yapılırken, kesişimsellik perspektifinde araştırmaya, özneyi kurban olarak betimleyen bir ön yargıyla başlanmaz. Bu, kritik bir metodolojik yaklaşımdır (Arun, 2016, s. 32).

Bu araştırmada da yola çıkarken benzer bir yaklaşım benimsenmiştir. Kesişimsellik kavramı bir dizi değişkenin birbirine değdiği ortak nokta ya da noktaları akla getirmektedir. Oysa ki, gerek yapılan literatür çalışmalarında gerekse saha çalışmasında elde edilen bulgular ışığında, yaşlıların maruz kaldıkları ayrımcılıkların kesişiminden ziyade üst üste birikip katmanlaşarak arttığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kesişimsellik kavramına yakın, kesişimsellik perspektifinden beslenen katmerlilik kavramı yaşlılık bağlamında ortaya atılmıştır. Bu kavram bu tezde -giriş bölümünde de vurgulandığı gibi- yaşlandıkça omuzlara yüklenen çoklu yük (multiple burden) kavramını da içermektedir. Tezin başlığında yer alan ve tezin yaşlı ayrımcılığına bakış açısının ipucunu veren "katmerli ayrımcılık" kavramı, yaşlı kişilerin uğradıkları ya da uğrama ihtimalleri olan ayrımcılıklar araştırılırken; yaş grubu, cinsiyet, din, mezhep, sınıf ya da sosyo-ekonomik statü, eğitim durumu, medeni durum, göç öyküsü, geçirilen ya da sahip olunan hastalıklar, varsa engellilik gibi kişinin kimliğini şekillendiren özelliklerini birkaçı ya da hepsinin, kısaca yaşanmışlıkların bir arada düşünülmesi gerektiğini anlatmaktadır. Dolayısıyla sözü edilen değişkenler ya da özelliklerin bir arada ve sürekli olarak birbirini beslediği, doğrudan ya da dolaylı etkilediği düşüncesi ile yaşlı ayrımcılığı konusuna yaklaşmanın analizi güçlendireceği ve zenginleştireceği açıktır.

Kısacası “katmerlilik” kavramı, nokta ya da noktaları, Arun’un (2016, s. 32) altını çizdiği “ikili, üçlü, çoklu tehlike kavramlaştırmasıyla” farklı özelliklerin etkilerinin örtüşme alanlarını öne çıkaran kesişimsellik kavramını çok daha öteye götürmektedir.

Bu tezde kullanılan “katmerlilik” kavramı, noktaları değil, bir bütünü işaret etmektedir. Bu “bütün”ün her bir parçası/katmanı/bileşeni, belli dönemlerde bazıları daha hızlı, ama sürekli olarak bir diğerini ve dolayısıyla bütünü etkilemektedir. Artık katman ya da bileşenden söz edilememektedir, ortada yeniden ve farklı koşullarda, farklı etmenlerle karşı karşıya kalan bir bütün, yani, tüm olasılıklar çerçevesinde ve tüm yaşamışlıkları ile bir insan bulunmaktadır.

Yaşlı kişilerin hem genel anlamda mevcut durumları hem de daha detaylı olarak bakıldığında yaşlı ayrımcılığına ilişkin konular “katmerlilik” perspektifinden analiz edildiğinde daha net anlaşılmaktadır. Buna göre kadınların erkeklere göre yaşlı ayrımcılığına uğrama ihtimali erkeklere göre daha fazladır şeklinde bir argüman ortaya atmak, yanlış olmamakla birlikte eksiktir. Bir başka deyişle, sadece cinsiyet bu kaniya varmak için yetersizdir. Cinsiyetin yanı sıra, sosyo-ekonomik statü, yaşadığı yer, ait olduğu toplumun yapısı gibi özelliklerin 65 yaş üstü kişilerin yaşlı ayrımcılığına uğramalarında büyük ölçüde belirleyici olduğu pek çok araştırmada da ortaya konduğu gibi bu araştırmanın bulgularında da yer almaktadır.

Sanayileşme sonrasında köyden kente göçün hızlanması, kentlerde çekirdek ailenin yaygın oluşu, kadının iş gücüne katılımı, kentli yaşam tarzının benimsenmesine yol açmış, bu durum bir yandan kent olanaklarından istifade anlamına gelse de, bir diğer yandan kişileri bireyselliğe ve yalnızlığa itmiştir. Ancak bu durum kuşkusuz büyük kentin her bir bölgesinde eşit oranda gözlemlenmemektedir. Pek çok dünya metropolünün sosyal, ekonomik kültürel anlamda birbirinden çok farklı, hatta kimi zaman taban tabana zıt denilebilecek bölgeleri ya da ilçeleri mevcuttur. İstanbul için de bu durum geçerlidir. Örneğin, bireyselleşmiş, modern, çekirdek ailelerin çoğunlukta olduğu görece kentlileşmiş Şişli’de, 65 yaş üstü kişiler yalnızlığa itilmekte ve toplum içinde saygı görmemektedirler. Çocuklarından ve torunlarından uzakta olan bu kişilerin yaşam memnuniyeti düşük yaşlı ayrımcılığına uğrama olasılığı yüksektir. Öte yandan geniş ailelerin olduğu, yaşlıların çocukları ve torunları ile ya beraber ya da yakın mesafede yaşadığı geleneksel yapıdaki Sancaktepe’de, 65 yaş üstü kişiler

çevrelerinden saygı görmektedir. Bu kişilerin yaşam memnuniyetlerinin yüksek, yaşlı ayrımcılığına uğrama ihtimallerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Sadece yaşanılan yer ve toplum yapısı değil, kişinin cinsiyetinin ve sosyo-ekonomik statüsünün de yaşam memnuniyeti ve yaşlı ayrımcılığına uğraması konusunda belirleyici olduğu söylenebilmektedir.

Saha araştırmasına başlamadan önce, alt sosyo-ekonomik statüde olan, dolayısıyla gelir ve eğitim seviyesi düşük kadınların yaşlı ayrımcılığına uğrama ihtimallerinin orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki kadınlara göre yüksek olduğu tahmin edilmiştir. Ancak özellikle Sancaktepe’de alt sosyo-ekonomik statüdeki kadınların durumu bu tahmini çürütmüştür. Sancaktepe’de geleneksel toplum yapısı, sıkı aile ve komşuluk bağları, alt sosyo-ekonomik statüdeki kadını ayrımcılığa uğramaktan korumaktadır. Bu kadınlar gerek hane içinde gerekse hane dışında saygı gördüklerini ve bundan memnuniyet duyduklarını sıklıkla ifade etmişlerdir. Oysa Şişli’de durum tam tersidir. Alt sosyo-ekonomik statüden kadınlar, aile ve komşuluk ilişkilerinin sıkı olmadığı Şişli’de toplumdan dışlanmakta, ekonomik anlamda sorun yaşamakta ve dolayısıyla yaşlı ayrımcılığına uğramaktadırlar. Hele ki bu kadınlar, dinsel azınlık üyesi iseler, uğradıkları ayrımcılık ciddi biçimde katmerlenmektedir. Görüşülen Ermeni kadınlar cinsiyetleri, ekonomik durumları ve etnik kimlikleri nedeniyle pek çok kez rahatsız edici tavırlarla karşılaştıklarını, kendilerini hiç güvende hissetmediklerini belirtmişlerdir.

Yaşlı kadınların yaşadığı yaşlı ayrımcılığını katmerlendiren bir diğer nokta ise dulluktur. Dulluk, yaşlılık sürecinde yaşanılan en önemli travmalardan biri olarak kabul edilmektedir (Nseir ve Larkey, 2013). Bu durum özellikle alt sosyo-ekonomik statüden, eğitim seviyesi düşük kadınlar için daha yıkıcı etkiye sahiptir. Eşleri hayattayken, duygusal bağlılık bir yana, ekonomik ve sosyal anlamda eşine, erkeğe bağımlı yaşayan kadınlar, eşlerini kaybettiklerinde sahip oldukları dayanağı da yitirmektedirler. Eşini kaybeden pek çok kadın, özellikle geleneksel toplumlarda, toplumun onlara dayattığı normların da etkisiyle yeniden evlenmeyi reddetmektedirler. Bu durum onları bir yandan duygusal ve fiziksel yalnızlığa itmekte, bir yandan da ekonomik açıdan zor durumda kalmalarına neden olmaktadır.

Dulluk yaşlı kadınlar için ne kadar önemli ise, emeklilik de erkekler için o kadar önemlidir. Emeklilik yaşlı erkekler için hayatlarını değiştiren, kimisi için yıkıcı etkisi olan bir süreçtir. Oliffe vd.ne göre (2010) alt sosyo-ekonomik statüden erkekler için emekliliğin en önemli etkisi gelir seviyesindeki düşüş iken üst sosyo-ekonomik statüden erkekler için emeklilik, hem ekonomik düşüş hem de sosyal çevrenin de daralması anlamı taşımaktadır.

Emeklilik ve erkeklik konuları birlikte analiz edilirken Habermas'ın kamusal alan ve özel alan ayrımının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Habermas (2000), kamusal alanı “özgür vatandaşların ortak kullandığı polis alanı” olarak tanımlamaktadır:

Kamusal hayat, mekânsal olarak bağlanmış olmamakla birlikte Pazar meydanında cereyan eder: Kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri biçimine de bürünebilen, müzakerelerde de oluşabileceği gibi, savaşta ve savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemlerde de oluşur. (s. 61)

Dolayısıyla Habermas'a göre kamusal alan, ortak eylemlerin gerçekleştirildiği, mekânsal olarak sınırı olmayan ve kamusal hayatın devamına olanak sağlayan bir kavramdır. Buna karşın özel alan, yine Habermas'a göre (2006), kamusal alan dışında kalan her yerdir:

Özel alan, (Yunanca) adı itibariyle de eve bağlıdır; dolaşım halindeki bir servete ya da emek gücüne sahip olmak, ev ekonomisi ve aile üzerindeki egemenliğin ikamesi olamaz... (s. 61)

Aktif iş yaşamından kopmak, erkekler için bir bakıma kamusal alandaki egemenliklerinin azalması, kendilerine ait olduğunu düşündükleri kamusal alandan feragat ederek, kadına atfedilen özel alanda daha uzun süre zaman anlamına gelmektedir. Bu, emekliliğin, yaşlı erkekler üzerindeki olumsuz ve yıkıcı etkilerinden biridir. İkinci etki ise ekonomik iktidarın kaybı ile ilgilidir. Emeklilikle birlikte gelirdeki düşüş, erkeğin evin geçimini sağlayan ya da eve ekmek getiren kişi olma kimliğinin yavaş yavaş yitimine neden olmaktadır. Bu durumda “evin reisi” misyonunu, hane içindeki erkeklerden birine devretmesi anlamına da gelmektedir. Evin reisi olmamak, sözünün geçmemesi, köşeye çekilmesi gibi türlü anlamlar

barındırmaktadır. Gerek emeklilik, gerekse dulluk, 65 yaş üstü kişinin yaşlılık sürecini olumsuz etkilemekte, yaşlılık algısını olumsuz anlamda değiştirmektedir.

Yaşlılık algısı, kronolojik yaştan bağımsız, sübjektif yaş ile ilgilidir. “Hissedilen yaş” olarak da tanımlanabilecek olan “sübjektif yaş” yaşlı bireyin kendini kategorize ettiği yaş grubunu anlatır (Settersten ve Mayer, 1997). Örneğin 80 yaşındaki birey kendini orta yaşlı hissedebilir. Görüşülen kişilerin yaşlılık algısının da çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir.

Sübjektif yaş kavramı, Bourdieu’nun düşününsellik kavramını akla getirmektedir. Wacquant, kitapta yer alan röportajında Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarından biri olan düşününsellik kavramını şu sözlerle açıklamaktadır;

Gerçekte, düşününsellik, bireyliğin kutsal anlamını, kendilerini daima her türlü toplumsal belirlenimden azade sayan entellektüellerin kendileri hakkındaki karizmatik temsillerini sorgular. Bourdieu’ya göre düşününsellik, bireysel olandaki toplumsalı, mahremi altında gizlenen gayri şahsiyi, özeli en derinine gömülmüş evrenseli keşfettirerek bizi böylesi yanılısamalardan kurtaran şeydir. (Bourdieu ve Wacquant, s. 40)

Dolayısıyla Bourdieu için düşününsellik bir tür “kendinin farkında olmaktır diye yorumlanabilmektedir. Hepsi 65 yaş üstü olmalarına rağmen, özellikle dengeli beslenen, spor yapan, fiziğine, beden ve ruh sağlığına dikkat eden dolayısıyla aktif ve akıllı yaşlanma süreci geçirdiğini ifade eden, kişiler kendilerini yaşlı olarak tanımlamaktan kaçınmaktadırlar. Bu kişiler genellikle orta ve üst sosyo-ekonomik statüden, eğitim düzeyi yüksek bireylerdir. Buna karşın alt sosyo-ekonomik statüden, eğitim durumu düşük, aktif bir yaşlılık süreci geçirmeyen kişiler ise kendilerini yaşlı olarak tanımlamakta sakınca görmemişlerdir. Kendini yaşlı olarak tanımlayanlar arasında Sancaktepe’de yaşayan ve muhafazakâr bir yaşam sürdüren kişiler, yaşlılığı Allah tarafından onlara verilen bir lütuf olarak görmekte, uzun yıllar yaşadıkları için şükretmektedirler. Anlaşılan o dur ki, araştırma yapılan her iki yerde, Şişli ve Sancaktepe’de, yaşlıların kendilerini algılama ve bunu dillendirme biçimleri farklılık göstermektedir.

Bireyin bir gün içinde ne yaptığı, kimliği hakkında pek çok bilgiyi de içinde barındırmaktadır. Ortalama bir gününü nasıl geçirdiği, mesleki ya da boş vakit uğraşları; sorumlulukları ya da boş zamanlarında yapmaktan keyif aldığı aktiviteler bireyin, toplum içindeki rollerini ve statülerini, bir başka deyişle aslında kim olduğunu anlatmaktadır.

Türkçe'ye boş vakit olarak tercüme edilebilecek *leisure time* kavramı sosyolojik bakış açısıyla analiz edildiğinde bireyin aile yapısı, aile ve kuşaklararası ilişkileri, arkadaş ve akraları ile iletişimi, toplum içindeki yeri ve konumu, sosyo-ekonomik statüsü, yaşam biçimi gibi pek çok özelliğinin yansıması olarak nitelendirilebilir. Wilson (1980) boş vakit kavramının tek bir tanımı olmadığını belirtmekte ve bu kavramın önemini bireyin ona ayrılan vakti nasıl değerlendirdiğini göstermesi açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Boş vakitlerde ne yapacağı, bu vakitleri nasıl değerlendirdiği, tercihleri, seçimleri kişinin *habitusunun* yansımasıdır.

Pierre Bourdieu (2001, s. 116), habitus kavramını açıklarken “bireysel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktır” ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla habitus hem bireyin kimliğini oluşturan yapı taşlarının bir özetidir hem de bireyin ait olduğu toplumsal grup hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır. Ortalama bir günü geçirme pratikleri ise bireyin habitusunun yansımalarından biridir denilebilir. Bireyin ortalama bir günde ne yaptığını bilmek araştırmacıya sadece 24 saatlik bir zaman diliminde yaptıkları ya da yapmadıklarını öğrenmekten ziyade, görüşülen kişinin ait olduğu toplumdaki yeri ve konumunu, diğer aktörlerle etkileşimini, dolayısıyla toplumsal bir birey olarak kim olduğunu anlatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, farklı habituslara sahip yaşlı her bir bireyin ortalama bir gününü nasıl geçirdiği yaşlılık sürecini nasıl deneyimlediği hakkında önemli ipuçları vermektedir. Buna göre araştırmanın gerçekleştirildiği Şişli ve Sancaktepe ilçeleri, bu ilçelerde yaşayan bireylerin habitusları bakımından karşılaştırma yapmaya uygundur. Şişli’de yaşayan orta ve üst sosyo-ekonomik statüdeki yaşlılar boş zamanlarında kitap okumayı, sinemaya ve tiyatroya gitmeyi, üye oldukları derneklerde arkadaşları ile buluşmayı tercih ederken, Sancaktepe’de alt ve orta sosyo-ekonomik statüdeki yaşlılar günlerinin büyük bir kısmını ibadetle geçirmekte, sık sık aile bireyleri ve komşuları ile bir araya gelerek vakit geçirmektedirler.

Yaşamdan memnuniyet konusunda bir başka önemli etken de, inanç ya da muhafazakârlık seviyesidir. Kendini muhafazakâr olarak tanımlayan Sancaktepeli katılımcıların mutlu bir yaşam sürdürdükleri, yaşlılık nedeniyle ortaya çıkan bir takım sağlık sorunlarını önemsemediklerini gözlemlenmiştir. Aleman'a göre (2015) maneviyat ve din yaşlılıkta ruhsal sağlığı desteklemektedir:

Sonuç olarak buradaki hedef insanın huzuru. Hatta büyük talihsizlikler bile insanın derinleşmesine ve günlük küçük meselelerin değerini bilmesine ya da başkalarını anlayışla karşılamasına yol açabilir (Aleman, 2015, s. 151).

Dolayısıyla inanç, 65 yaş üzeri kişilerin, yaşlılık sürecinde yaşlı ayrımcılığı da dahil olmak üzere, karşılaştıkları güçlüklerle baş etmelerinde anahtar öneme sahiptir ve araştırma da bunu ortaya koymaktadır.

Yaşlılar toplumun her alanında vardır ve var olmaya devam edeceklerdir. Tezin giriş bölümünde de belirtildiği üzere sayıları da gün geçtikçe artmaya devam etmekte olup dünya üzerinde yaşlanmayan bir toplumun olmadığı açıktır. Katmerli ayrımcılığı besleyen koşullar dikkate alındığında, araştırma sonuçları nüfusun yaşlanmasına, bir yaşla deyişle yaşlı nüfus artışına toplumlar ve bireyler yeterince hazır olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yaşlı ayrımcılığı kavramı ortaya çıkmıştır. Yaşlı ayrımcılığı, toplumsal yapılar, pratikler ve kültür içinde kurumsallaşmış, bireysel tutum, inanç ve davranışlarla içselleştirilmiş bir süreçtir (Bytheway, 1995). Toplumun her kesiminde türü ve şiddeti farklı olmakla beraber yaşlı ayrımcılığı pratiklerine rastlamak maalesef mümkündür. Yaşlı ayrımcılığı, bir yandan yaşlıları var oluşlarını inkâr etmek iken, diğer yandan da yaşlı haklarını görmezden gelmek anlamına gelmektedir. Aşağıda yaşlı ayrımcılığı ile mücadele için gerekli önemler ve atılması gereken adımlar sıralanmıştır.

5.2. Öneriler

1- Dünyada ve Türkiye'de 65 yaş üstü kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere pek çok sorunları vardır. Tüm bu sorunları tek bir çalışmada toplamak oldukça güçtür. Tezin ana temasını oluşturan yaşlı ayrımcılığı kavramı, bu sorunların pek

çoğunu kapsamakla birlikte hepsini detaylı olarak anlatmakta yeterli değildir. En basit ifadeyle bir bireyin yaşı nedeniyle uğradığı ayrımcılık anlamına gelen yaşlı ayrımcılığı, diğer ayrımcılık türleri olan cinsiyet ve etnik/ırksal kökene dayalı ayrımcılık türleriyle bir arada düşünülmesi ve bir arada önlem alınması gereken bir kavramdır. Örneğin kamusal alanda kadınların maruz kaldığı yaşlı ayrımcılığı üzerine düşünürken kamusal alanda kadınların varlığının kısıtlılığının nedenleri üzerine de düşünülmeli, kadına yönelik ayrımcılığın, 65 yaş üstü kadınlara uygulanan yaşlı ayrımcılığının bir katmanı olduğu unutulmamalıdır.

2-Yaşlı ayrımcılığının en önemli birleşeni eşitsizliktir. Toplumda 65 yaş üstü kişilerin, cinsiyet, gelir seviyesi, eğitim durumu, dini ve mezhepsel kökeni vb. özellikleri nedeniyle pek çok eşitsizlik ile karşı karşıya gelmektedirler. Bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmadan yaşlı ayrımcılığı ile mücadele etmek mümkün değildir. Özellikle alt sosyo-ekonomik statüden bireylerin yaşadığı mahallelere ekonomik yardımların yapılması, dini ve mezhepsel alt-grupların marjinalleşmesini önlemek için bir takım haklarının verilmesi ve tüm bunların sonunda bu alt kültürdeki 65 yaş üstü kişilerin yaşam memnuniyetlerini artırmak için gerekli sosyal, ekonomik ve kültürel çalışmaların yapılması gerekmektedir.

3- 65 yaş üstü bireylerde yaşlı ayrımcılığının cinsiyete göre nedenlerine bakıldığında, kadınlarda dulluk, erkeklerde emeklilik kavramları öne çıkmaktadır. Emeklilik, erkekler için aktif bir iş yaşamından kopuş, ekonomik durumun zayıflaması ve üretmemeye hali anlamına gelmektedir. Tüm bunların yanı sıra emeklilik, erkekler için geleneksel olarak kendilerine atfedilen kamusal alandaki iktidarlarının da yitimini simgelemektedir. Kadınlar için ise dulluk, öteden beri eşine ekonomik ve sosyal anlamda bağımlı yaşayan kadının, eşi öldüğünde tek başına kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, yaşlılık sürecinde eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların katmerlenmesine zemin hazırlanmaktadır. Her iki durumun neden olduğu algıyı yıkmak güç olsa da, gerek kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerekse yerel yönetimlerde verilecek eğitimlerle emeklilik ve dulluk durumlarının sanıldığı kadar büyük yıkımlar yaratmayacağı, hem 65 yaş üstü bireylere, hem de gençlere anlatılmalıdır. Yönetimler bu iki durumun neden olduğu ekonomik düşüşü ortadan kaldırmak için özellikle emekli ve dul aylıklarında iyileştirmeler yapmakta, olumlu adımlar atmaktadır. Ancak bu iki durumu ortaya çıkardığı sorunların sadece ekonomik olmadığı, sosyal ve

kültürel pek çok soruna da neden olduğu unutulmamalı, bu sorunların üstesinden gelmek, toplumsal algıyı değiştirmek için faaliyetlerde bulunulmalıdır. İnsan hakları/yaşlı hakları konusunda farkındalığın artırılması için sosyal medya başta olmak üzere farklı mecralarda yayınlar yapılması düşünülmelidir.

5- Yerel yönetimlerin, büyükşehirlerde yaşayan 65 yaş üstü kişilerin hem kente uyumu hem de büyük kentin kalabalık, pahalılık, trafik yoğunluğu gibi zorluklarından kısa süreliğine de olsa uzaklaşmalarını ve boş vakitlerini kaliteli bir biçimde değerlendirmelerini sağlamak için bir araya gelebilecekleri, sohbet etme imkânı bulacakları, hobiler kazanacakları ya da var olan hobilerini sürdürebilecekleri mekânların sayısının artmasını yaşlı nüfus artışına paralel olarak sağlamaları gerekmektedir.

6- Huzurevi konusu yaşlılık sürecini şekillendiren bir konudur. Kent kültürü bireyi yalnızlığa itmektedir. Yaşlılık sürecinde yalnızlık kavramı pekişmekte ve kimi zaman yaşlının baş edemeyeceği boyutlara uzanmaktadır. Özellikle eşlerini kaybeden, temel ihtiyaçlarını tek başına karşılamada sorun yaşayan, gelir durumu ortalamanın altında olan yaşlı bireyler huzurevlerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Buna karşın pek çok yaşlı birey, huzurevleri konusunda olumsuz düşünceler beslemekte, huzurevine gitmeyi tercih etmeyeceklerini dile getirmektedir. Oysaki günümüzde gerek kamuya ait huzurevlerinde gerekse özel sektörün huzurevleri konusunda olumlu adımlar atıldığı görülmektedir. Huzurevleri konusunda toplumun belleğinde yer etmiş olumsuz örnekler yerini git gide daha ferah, temiz huzurevlerine bırakmaktadır. Ancak bu iyi örneklerin sayısı şimdilik yetersizdir. Sayının artırılması için gerekli çabanın kamu ve özel sektör temsilcileri tarafından gösterilmesi gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki modeller örnek alınabilir. Bizim kültürümüze uygun –belki farklı alt-kültürlere uygun çeşitlilikte- modeller geliştirilmelidir.

7- Aktif ve akıllı yaş alma eğitime çocukluktan itibaren başlanmalıdır. Yaşlılığın doğmak, büyümek, ölmek gibi doğal bir süreç olduğu, her bireyin yaşlılık sürecini deneyimleyeceği, bu süreci olabildiğince iyi ve sağlıklı şekilde değerlendirebilmek için dengeli beslenme ve sporun önemi, ergenlikten itibaren bireylere öğretilmelidir.

8- Aktif ve akıllı yaş alma sürecinin yaşlılıktaki yaşam kalitesini olumlu etkilediği açıktır. Hem fizyolojik hem de fiziksel bir değişimi içine alan yaşlılıkta, beden, ruh ve beyin sağlığını korumak, demans, alzheimer, vb. gibi yaşlılıkla ilişkilendirilen hastalıklara yakalanmamak, ya da yakalanma süresini geciktirmek, sağlıklı bir yaşlanma süreci geçirebilmek için birincil öneme sahiptir.

9- Son yıllarda yaşlılık konusuna ilgi artmakta, bu konuda farklı disiplinlerde pek çok araştırma ortaya konmaktadır. Yaşlılık çok farklı katmanları olan ve her bir katmanın incelikleri ve olabildiğince bir arada düşünülerek çalışılması gereken bir konudur. Bu nedenle bu tezin çıkış noktası olan ve metodolojisine yön veren “katmerlilik” bakış açısının yaşlılık çalışmalarında olabildiğince yer almasında fayda olduğu düşünülmektedir. Çünkü yaşlılık süreci, bir anda ortaya çıkan bir süreç olmaktan çok, yaşantılar göz önüne alındığında uzun yıllar içerisinde şekillenen bir süreçtir. Bu sürecin katmanlarının her birinin diğerine etkisi ve toplamda bütüne etkisi üzerinde düşünmek yapılacak araştırmaların da zenginleşmesine imkân sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Afanas'ev, I. (2010). Signaling and Damaging Functions of Free Radicals in Aging—Free Radical Theory, Hormesis, and TOR. *Aging and Disease*, 1: 75-88.
- Akşit, T. B. (2014). *Niteliksel Araştırmalar: Genel Tanıtım: Derinlemesine Görüşmeler ve Odak Grup Görüşmeleri Eğitim Semineri*. Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, İstanbul.
- Akşit, T. B. (2015). *Huzurevinde Yaşayan 60 Yaş Üzerindeki Kişilerin Yaşamlarına, Türkiye'deki ve Dünyadaki Değişikliklere İlişkin Görüşleri: Niteliksel Çalışma, İstanbul, 2014*. T.C. Maltepe Üniversitesi Aktif ve Akıllı Yaş Alma Merkezi: İstanbul.
- Akşit, E. E. (2005). *Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Akşit, G. & Varışlı, B. (2016). Türkiye'de Erkekler ve Erkeklikler: Jeff Hearn ile Ulusötesi Yaklaşımlar. *International Journal of Academic Value Studies*, 2 (2), 12-19.
- Aleman, A. (2015). *Beyin yaşlanır mı? -Vücut Yaşlanırken Beyin Hücreleri Ölüyor Mü?*. Gül Özlen (Çev.), İstanbul: Alfa Bilim.
- Alptekin, D. (2011). Gerontososyoloji Ekseninde Yaşlılık Sürecinin Sosyo-ekonomik Boyutları. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi*, 2(3),7-17.
- Arun, Ö. & Arun B. K. (2011). Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515-1527.
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik. *Mediterranean Journal of Humanities*. 1(2), 29-48.
- Atchley, R. C. (1972). *The Social Forces in Later Life: An Introduction to Social Gerontology*. Belmont, CA: Wadsworth.

- Baran, A. G. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (2), 86-97.
- Barna, G. (2002). *The State of the Church, 2002*. Ventura, CA: Issachhar Resources.
- Bauman, Z. (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*. N. Demirdöven (Çev). İstanbul: Ayrıntı.
- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu: Söylenceleri ve Yapıları*. A. Şenel (Çev). İstanbul: Ayrıntı.
- Blau, Z. S. (1973). *Old Age in a Changing Society*. New York: New Viewpoints.
- Blazer, D. & Palmore, E. (1976). Religion and Aging in a Longitudinal Panel. *The Gerontologist*, 16(1/1), 82.
- Beck, S. H. (1982). Adjustment to and Satisfaction with Retirement. *Journal of Gerontology* 37, 616-62.
- Beğen, T. & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim* 25(1):1-3.
- Berger, P. & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. İstanbul: Paradigma.
- Biçer, B. (2002). Sosyal Sorunlar Çerçevesinde Yaşlılar. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 29(1), 23-63.
- Bilginer, B., Tuncer, A. & Apani E. (1996). Adana Huzurevi ve Yenibaraj Sağlık Ocağı Bölgesindeki 65 Yaş ve Üzeri Yaşlıların Demografik Özellikleri, V. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı*, 168- 171.
- Birren, J. E. (1982). *The Psychology of Ageing*, New Jersey: Perence Hall, Inc.
- Blau, P. M. (1973) *The Organization of Academic Work*. New York: Wiley.
- Bjorksten J (1968). The Crosslinkage Theory of Aging. *J Am Geriatr Soc*, 16, 408-427.

- Bond, J., Coleman, P. & Peace, S. (2007). *Ageing in Society*. London: Sage.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplumbilim Sorunları*. İstanbul: Kesit.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (2003) *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Nazlı Ökten (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brown, S. L., House, J. S., & Smith, D. M. (2006). Interpersonal and Spiritual Connections among Bereaved Older Adults. D. Carr, R. M. Nesse, & C. B. Wortman (Ed.) *Spousal Bereavement in Late Life* içinde (s. 143-166). New York: Springer.
- Bryant, C. (2003). *Handbook of Death & Dying*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Brooks, A. T. (2010). Aesthetic Anti-ageing Surgery and Technology: Women's Friend or Foe?. *Sociology of Health & Illness*, 32(2), 238-257.
- Butler, R. (1969). Age-Isim: Another Form of Bigotry. *The Gerontologist*, 9(4), 243-246. http://dx.doi.org/10.1093/geront/9.4_part_1.243.
- Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(53): 268-278. Erişim Tarihi 01 Mayıs 2015. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/viewFile/5000077974/5000105205>.
- Bytheway, B. (2005). Ageism and Age Discrimination. *Journal of Social Issues*, 61 (2), 361-374.
- Bytheway, B. (1995). *Ageism*. Buckingham, UK: OU Press.
- Canatan, A. (2008). Yaşlılıkta Kadın. *Ekev Akademi Dergisi*, 12(34), 339-356.
- Cangöz, B. (2009). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. *Teb Akademi: Geriatri*. Erişim Tarihi 06.05.2015. http://www.ekutuphane.teb.org.tr/pdf/tebakademi/geriatri_2009/19.pdf
- Carr, D., Nesse, R., & Wortman, C. (2006). *Spousal Bereavement in Late Life*. New York: Springer Pub. Co.

- Cheng, Y. H., Chi I., Boey, K. W., Ko, L. S. F. & Chou, K. L. (2002). Self-rated Economic Condition and The Health of Elderly Persons in Hong Kong. *Social Science and Medicine*. 55(8), 1415-1424.
- Cicero, M. T. (2011). *Dostluk ve Yaşlılık*. Ayşe Sarıgöllü (Çev.). İstanbul: Arya. (Özgün Eser M.Ö. 44 tarihlidir).
- Clark, D. M. & Perry, L. A. (1989). Normal Ageing. Wasylenki, D.A (Ed.), *Psychogeriatrics: A Practical Handbook*. içinde (s. 1-28), London: Jessica Kingsley Publishers.
- Cornelius, E. (1972). Increased Incidence of Lymphomas in Thymectomized Mice-evidence for an Immunological Theory of Aging. *Experientia*, 28, 459.
- Cowgill, D. O. (1972). *Aging and Modernization*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Crenshaw, K. W. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43/6, 1241-1299.
- Cumming, E. & Henry W. E. (1961). *Growing Old*. New York: Basic.
- Curtis, H. J. (1963). Biological Mechanisms Underlying the Aging Process. *Science*. 141, 686-694.
- Davidovic, M., Sevo, G., Svorcan, P., Milosevic, D.P., Despotovic, N., & Erceg, P. (2010). Old Age as a Privilege of the "Selfish ones", *Aging and Disease*, 1, 139-146
- Davidson, P. M., DiGiacomo, M. & McGrath S. J. (2011). The Feminisation of Ageing: How Will This Impact on Health Outcomes and Services? *Healthcare Women Int.* 32(12), 1031-45. Erişim Tarihi 01 Temmuz 2015. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22087593>
- Davie, G. & Vincent, J. (1998). Religion and Old Age. *Ageing and Society*, 18(01), 101- 110.

- Davis, M. (2002). *Dead Cities*. New York: New Press.
- De Beauvoir, S. (1970). *Yaşlılık: Son Çağı*. M. Ali Kayabal (Çev.). Ankara: Milliyet.
- Ekerdt, D.J. & R. Bosse. (1982). Change in Self-Reported Health with Retirement. *The International Journal of Aging and Human Development*. 15, 213-223.
- Ekşi, Z. (2012). *Etnik Kimlik İnşası ve Dönüşümü: Sancaktepe'de Yapılan Niteliksel Bir Araştırma, 2010-11*. Yüksek Lisans Tezi, T. C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Er, D. (2009). Psikososyal Açıdan Yaşlılık. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11), 131-144.
- Ersanlı, E. & Kalkan, M. (2008). *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ersoy, S., Okçay, H. & Özkahraman, Ş. (2013). Kentleşmenin Yaşlı Üzerine Etkileri. *Akad Geriatri* 02. http://www.akadgeriatri.org/managete/fu_folder/2013-02/html/2013-5-2-051-056.htm
- Esendemir, Ş. (2015). Feminine Face of Aging and Poverty in the Urban Context of Turkey. *IJAPA*, 8(1), 55-67.
- Eyüboğlu, C., Şişli & Z., Kartal, M. (2012). Yaşam Döngüsünde Yaşlılığın Psikolojik Boyutu. *Turkish Family Physicians*. 3(1),18-22.
- Finch, C. E. & Rose, M. R. (1995). Hormones and The Physiological Architecture of Life History Evolution. *Quarterly Review in Biology*, 70, 1-52.
- Friedman, D. (2003). Cognition and Aging: A Highly Selective Overview of Event-related Potential (ERP) Data. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 25(5), 702-720.

Gereklioğlu, ., Başhan İ., Poan G. & Akpınar, E. (2007). Geriatrik Poplasyonda Anemi: Doğal Sre mi?. ukurova niversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 16(1), 70-81. Erişim Tarihi 06 Haziran 2015.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/arsiv/article/view/5000072677>

Giddens, A. & Sutton, P. (2016). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Gierveld, J. D. J. & Van Tilburg, T. (2010). The De Jong Gierveld Short Scales for Emotional and Social Loneliness: Tested on Data from Seven Countries in the UN Generations and Gender Surveys. *European Journal of Ageing*, 7(2), 121-130.

Goldstein S., Gallo J.J. & Reichel W. (1989). Biological Theories of Aging, *Am Fam Physician*. 40(3), 195-200.

Gnen, E. & Hablemitoğlu, ř. (2001). Yaşlıların Bakımına İlişkin Etik Yaklaşım. Karataş, K.(Ed.) *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s.174-182). Ankara: SHEK.

Gven, B. (1999). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Habermas, J. (2006) *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Tanıl Bora-Mithat Sancar (ev.), İstanbul: İletişim.

Hablemitoğlu, ř. & zmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı: Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*, Ankara: Kilit.

Hanisch, C. (1969). *Personal is Political*. Erişim Tarihi 10 Haziran 2015.

<http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>

Hayflick, L. (2007). Biological Aging Is No Longer an Unsolved Problem. *Annals of The New York Academy Of Sciences*, 1100(1), 1-13. <http://dx.doi.org/10.1196/annals.1395.001>

Havighurst, R. J. (1961). Successful Aging. *The Gerontologist*, Vol 1, 8-13. <http://dx.doi.org/10.1093/geront/1.1.8>

- Havighurst R. J, Neugarten B. L., & Tobin S. (1963). Disengagement and Patterns of Aging, Neugarten B. L. (Ed.), *Middle Age and Aging* içinde (s. 161-172) Chicago: University of Chicago Press.
- Hearn, J. (2011). Neglected Intersectionalities in Studying Men, Lutz, H. vd. (Ed.) *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-faceted Concept in Gender Studies*, içinde (s. 89-104). Farnham: Ashgate.
- Hearn, J. (2012). Male Bodies, Masculine Bodies, Men's Bodies: The Need for a Concept of Gex, B. S. Turner (Ed.) *Routledge Handbook of Body Studies*, içinde (s. 307-320), New York: Routledge.
- Hearn, J. (2014). Sexualities, Organizations and Organization Sexualities. *Organization*, 21(3), 400-420.
- Hearn, J. & Hein, W. (2015). Reframing Gender and Feminist Knowledge Construction, Marketing and Consumer Research, *Journal of Marketing Management*, 31(15-16), 1626- 1651.
- Hearn, J. (2015). *Men of the World: Genders, Globalizations, Transnational Times*, London: Sage.
- Hertoghe, T. (2005). The "Multiple Hormone Deficiency" Theory of Aging: Is Human Senescence Caused Mainly by Multiple Hormone Deficiencies?. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1057(1), 448-465.
- Holmes, T. H. & Rahe, R. H. (1967). The Social Readjustment Rating Scale. *Journal of Psychosomatic Research*, 11, 213-218.
- Hooyman, N. R. & Kiyak, H. A. (2008). *Social Gerontology: A Multidisciplinary Perspective*. Pearson Education.
- Horl, J. (2014). "National Report on Elder Abuse in Austria." *World Health Organization*. World Health Organization. <http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_ea_aut.pdf>.

- Idler, E. L., McLaughlin, J. & Kasl, S. (2009). Religion and the Quality of Life in the Last Year of Life. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 64(4), 528- 538.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 29-38.
- İTO (İstanbul Ticaret Odası) (2011). *İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Jakubietz, R. G., Kloss, D. F., Gruenert, J. G., & Jakubietz, M. G. (2008). The Ageing Hand. A Study to Evaluate the Chronological Ageing Process of the Hand. *Journal of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery*, 61(6), 681-686.
- Jin, K. (2010). Modern Biological Theories of Aging. *Aging and Disease*, 1(2), 72.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (2012). *İstihdamda Kadına Yönelik Ayrımcılığın Yasal Boyutu, Atölye Notları*, İstanbul.
- Kalınkara, V. (2014). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*, Ankara: Nobel.
- Karaca, F. (2010). Huzurevinde Kalan Yaşlıların Hayata Bakış Açılımları ve Gelecekle İlgili Beklentileri. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*. 6(2), 50-72.
- Kaygusuz, C. (2008). Yaşlılık Kuramları. Ersanlı, K. & Kalkan M. (Ed.) *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açısından Yaşlılık* içinde (s. 251-295). Ankara: Pegem Akademi.
- Kimmel, D. C. (1988). Ageism, Psychology and Public Policy. *American Psychologist*, 43(3), 175-178.
- Koenig, H. G. (2003). Religion, Spirituality and Health: An American Physician's Response. *The Medical Journal of Australia*, 178(2), 51-52.
- Klinenberg, E. & Wave, H. (2002). *A Social Autopsy of Disaster in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.

- Kontos P, Angus J.E Dyck I, McKeever P. & Poland B. (2005). The Physical Significance of Home: Habitus and the Experience of Receiving Long Term Home Care. *Social Health Med*, 27, 161–87.
- Köroğlu, C. Z. & Köroğlu, M. A. (2015). Mekanın Dönüşümü ve Yaşlılık Üzerine: Kentleşme ve Yaşlılık Olgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 812-821.
- Kutsal, Y. G. (2003). Yaşlanan Toplum, Yaşlanan Dünya, Yaşlanan İnsan. *Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Bülteni*, 24(3-4), 1-6.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam.
- Laczko, F. & Phillipson, C. (1991). Great Britain: The Contradictions of Early Exit. *Time for Retirement: Comparative Studies of Early Exit from the Labor Force*, 222-51.
- Levy, B. R. (2003). Mind Matters: Cognitive and Physical Effects of Aging Self-Stereotypes. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 58, 203-211.
- McEwan, E. (1990). *Age: The Unrecognised Discrimination*. London: ACE Books.
- McMullin, J. A. (2000). Diversity and the State of Sociological Aging Theory. *Gerontologist*, 40 (5), 517-530.
- Metz, D. H., (2000). Mobility of Older People and Their Quality of Life. *Transport Policy* 7, 149–152.
- Miller, E., & Wortman, C. B. (2002). Gender Differences in Mortality and Morbidity Following a Major Stressor: The Case of Conjugal Bereavement, G. Weidner, S. M. Kopp, & M. Kristenson (Ed.) *Heart Disease: Environment, Stress and Gender*. içinde (s. 251-266). Washington D.C: IOS Press.
- Minhat, H. S., Rahman M.A. & Khadijah S. (2013) Continuity Theory of Ageing and Leisure Participation among Elderly Attending Selected Health Clinics in Selangor. *The International Medical Journal Malaysia*. 2(2), 51-58.

- Moody, H. R. (2006). The White House Conference on Aging in 2015: The Shape of Things to Come. *Public Policy and Aging Report*, 16(1), 1027.
- Morris, C., James, K. & Eldemire-Shearer, D. (2010). Gender, Culture, Retirement, and Older Men in Jamaica: Findings from a Survey. *Culture, Society and Masculinities*, 2(2), 136-153.
- Moss, M. S., Moss, S. Z. & Hansson, R. O. (2001). Bereavement and Old Age. M. S. Stroebe & R. O. Hansson (Eds.), *Handbook of Bereavement Research: Consequences, Coping and Care* içinde (s. 241-260). Washington, DC: American Psychological Association,.
- Myers, D. G., Eid, M., & Larsen, R. (2008). Religion and Human Flourishing. *The Science of Subjective Well-Being*, 323-343.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Araştırmalar I*. Sedef Özge (Çev.). Ankara: Ekinoks.
- Newman, K. S. (2003). *A Different Shade of Gray: Midlife and Beyond in the Inner City*. New Press, New York.
- Nseir, S. & Larkey, L. K. (2013). Interventions for Spousal Bereavement in the Older Adult: An Evidence Review. *Death Studies*. 37(6):495-512.
- Oğuz, M. T. (2007). *Yaşlılarda Görülen Biyolojik ve Sosyal Değişimler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oktik, N. (2008a). *Küçük Kentte Yerel Ya Da Yabancı Yaşlı Olmak: Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi, Yaşam Beklentisi ve Sorunlar*. (Proje No. 107K044). Ankara: TÜBİTAK.
- Oktik, N., (2008b). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar, Ayça Duru Sayıcı (Ed.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (s. 21-57). İzmir: Yakın Kitapevi Yay.

- Oktik, N. (2013). Sosyal Sapma ve Suçun Sosyolojisine Kuramsal Yaklaşımlar. G. Önkal, & Ö. Sarı (Ed.) *Suçun Sosyolojisi Cezanın Felsefesi* içinde (s. 3-45). Ankara: Nobel.
- Oliffe, J. L., Rasmussen, B., Bottorff, J. L., Kelly, M. T., Galdas, P. M., Phinney, A., & Ogrodniczuk, J. (2013). *Masculinities, Work and Retirement Among Older Men who Experience Depression. Qualitative Health Research*, 23(12), 1626-1637. DOI: [10.1177/1049732313509408](https://doi.org/10.1177/1049732313509408)
- Onur, B. (1991). *Gelişim Psikolojisi (Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm)*. Ankara: V.
- Palmore, E. B. (2004). Research Note: Ageism in Canada and the United States. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*. 19(1), 41-46.
- Peplau, L. A., & Perlman, D. (1982). Perspectives on Loneliness. *Loneliness* L. A. Peplau & Perlman, D., içinde (s. 1-18). New York: Wiley.
- Phillipson, C., & Dannefer, D. (2010). *The SAGE Handbook of Social Gerontology*. New York: Sage Publication.
- Powell, J. L. (2001). Theorizing Gerontology: The Case of Old Age, Professional Power, and Social Policy in the United Kingdom. *Journal of Ageing and Identity*. 6(1), 117-135.
- Raphael, B. (1983). *The Anatomy of Bereavement*. New York: Basic Books.
- Roseberry, L. (2011). Multiple Discrimination. Sargeant, M. (Ed.). *Age Discrimination and Diversity* içinde (s. 16-41). Cambridge: Cambridge University Press.
- Salthouse, A. T. (2009). When Does Age-Related Cognitive Decline Begin? *Neurobiology of Aging*. 30(4), 507-514.
- Scharf, T., & De Jong Gierveld, J., (2008). Loneliness in Urban Neighbourhoods: An Anglo- Dutch Comparison. *Eur. J. Ageing* 5, 103-115.
- Schneider, D. S., Sledge, P. A., Shuchter, S. R., & Zisook, S. (1996). Dating and

Remarriage over the First Two Years of Widowhood. *Annals of Clinical Psychiatry*, 8, 51-57.

Settersten Jr, R. A., & Mayer, K. U. (1997). The Measurement of Age, Age Structuring, and the Life Course. *Annual Review of Sociology*, 23(1), 233-261.

Smith, L. R. & Bradley, D. W. (1980). In Defense of The Attitudes Toward Women Scale: An Affirmation of Validity and Reliability. *Psychological Reports*, 47, 511-522. Erişim Tarihi 26 Mayıs 2015.

<http://www.amsciepub.com/doi/abs/10.2466/pr0.1980.47.2.511?journalCode=pr0>

Sneed, J. R. & Whitbourne, S. K. (2005). Models of the Aging Self. *Journal of Social Issues*, 61(2), 375-388.

Spinney, J., Scott, D. & Newbold, K., (2009). Transport Mobility Benefits and Quality of Life: A Time-use Perspective of Elderly Canadians. *Transport Policy* 16, 1-11.

Stadtman, E. R. (1992) Protein Oxidation and Aging. *Science* 257(5074), 1220 – 1224.

Steverink, N., Westerhof, G. J., Bode, C. & Dittmann-Kohli, F. (2001). The Personal Experience of Aging, Individual Resources, and Subjective Well-Being. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 56(6), 364-P373.

şahin F. (2000). Rol Teorisi Açısından Yaşlılık, Erkan, G. & Işıkhan V. (Ed.) *Antropoloji ve Yaşlılık*, içinde (s. 136-142), H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 006, Ankara.

şentürk, M. & Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştması*. İstanbul: Açılım Kitap.

şentürk, M. (2009). Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları. *Sosyoloji Dergisi*. 3(18), 205-233.

- Taylor, R. J. (1986). Religious Participation Among Elderly Blacks. *The Gerontologist*, 26(6), 630-636.
- Tezcan, S. & Seçkiner, P. (2012). Türkiye’de Demografik Değişim; Yaşlılık Perspektifi. Aslan, D. & Ertem, M. (Ed.) *Yaşlı Sağlığı: Sorun ve Çözümler*. içinde (s. 2-3). Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER) Yayınları, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Thibaut, N. & Kelley, H. (1959). *The Social Psychology of Groups*. New York: Wiley.
- Thompson, N. (2001). *Anti-Discriminatory Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Thompson, W. E. & Hickey, J. V. (2002). *Society in Focus: An Introduction to Sociology*. Boston: Pearson.
- Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık: Sosyolojik Yaşlanma*, İstanbul: Aykırı.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak*, İstanbul: Anahtar.
- Tufan, İ. (2009). Health Behaviour Among The Elderly in Turkey: An Early Evaluation of the Geroatlas Study. *Educational Gerontology*, 35, 383-392.
- Tufan, İ. (2015). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*, Ankara: Koç Üniversitesi.
- Tümerdem, Y. (2006). Gerçek Yaş. *Türk Geriatri Dergisi*. 9(3):195-205. Erişim Tarihi 21 Mayıs 2015. <http://geriatri.dergisi.org/text.php3?id=310>.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Türkiye’nin Demografik Yapısı ve Geleceği: 2010-2050*. Erişim Tarihi 02 Temmuz 2015. <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *Seçilmiş Göstergelerle İstanbul*. Erişim Tarihi 26 Haziran 2015. <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ISTANBUL.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı*. Erişim Tarihi 10 Nisan 2015.

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *Nüfus Projeksiyonları: 2008 - 2050*. Erişim Tarihi 01 Mayıs 2015. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18620>.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2016*. Erişim Tarihi: 31 Mart 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>

Umberson, D., Wortman, C. B. & Kessler, R. C. (1992). Widowhood and Depression: Explaining Long-term Gender Differences in Vulnerability. *Journal of Health and Social Behavior*, 33, 10-24.

Uysal Ş. (1993). Yaşlılık ve Sorunları. *Seminer Psikoloji*;10: 1-13.

Van Gennep, A., Vizedom, M. B., & Caffee, G. L. (1960). *The Rites of Passage*, Trans. Chicago: University of Chicago Press.

Vina, J., Borrás, C., & Miquel, J. (2007). Theories of Ageing. *IUBMB Life*, 59(4), 249-254.

Victor, C. R. (1994). Introduction to the Study of Ageing. Victor, J. R. (Ed.) *Old Age in Modern Society* içinde. (s. 1-24). New York: Springer.

Walford, R. L. (1964). The Immunologic Theory of Aging. *The Gerontologist*, 4(4), 195-197.

Weinert, B. T. & Timiras, P S. (2003). Invited Review: Theories of Aging, *Journal of Applied Physiology*. 95 (4): 1706-1716.

Weiss, R. S. (1973) *Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation*. Cambridge: The MIT Press.

Weller, N. & Rattan, S. (2007). *Healthy Aging and Longevity*. Boston: Wiley.

Westerhof, G. J. & Barrett, A. E. (2005). Age Identity and Subjective Well-being: A Comparison of the United States and Germany. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60(3): 129-136.

Wilson, J. (1980) Sociology of Leisure, *Annual Review of Sociology*, 6, 21-40

<https://doi.org/10.1146/annurev.so.06.080180.000321>

Yazıcı, S. (2005). OECD Ülkelerinde Emeklilik Sistemlerinin Karşılaştırması, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 18 <http://www.mfa.gov.tr/oecd-ulkelerinde-emeklilik-sistemlerinin-karsilastirmasi.tr.mfa>

Yertutan, C. (1991). Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Fiziksel Değişiklikler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(2), 1-4.

Yumurtacı, A. (2013). Demografik Değişim: Psiko-Sosyal ve Sosyo-Ekonomik Boyutları ile Yaşlılık. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 6(1), 9-31.

EKLER

EK-1: Tablo 1 Görüşülen Kişiler Hakkında Bilgi

EK 1 TABLO 1: GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER HAKKINDA BİLGİ											
SANCAKTEPE: 25 Kişi											
DG NO:	MAHALLE	K/E	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	SINIF	ÇALIŞMA DURUMU	MEDENİ DURUMU	ÇOCUKLARLA BERABER? YAKIN?	EŞ /ÇOCUK KAYIPLAR	İSTANBUL'DA YAŞAMA SÜRESİ	DOĞUM YERİ/ KÖKENİ
111	SARIGAZI	E	81	İlkokul mezunu	ALT	Hammallık yapmış, TEK'ten işçi emeklisi	Dul	Berber	Eşi	10 yıl	Alevi
112	SARIGAZI	E	70	Ortaokul mezunu	ORTA	Sivil asker emeklisi	Evli	Uzak	Yok	50 yıl	Alevi
113	SARIGAZI	E	72	Ortaokul mezunu	ALT	Emekli tezgahdar	Evli	Berber	Yok	21 yıl	Doğu Anadolu
114	SARIGAZI	E	67	Ortaokul mezunu	ORTA	Çaykur'dan işçi emeklisi	Evli	Berber	Oğlu	36 yıl	Karadeniz
115	SARIGAZI	E	67	İlkokul mezunu	ALT	Okulda temizlik işçisi	Evli	Berber	Oğlu	18 yıl	Karadeniz
116	SARIGAZI	E	65	Ortaokul terk	ORTA	Oğlunun pastanesini işletiyor.	Evli	Yakın	Yok	44 yıl	Karadeniz
117	SARIGAZI	K	83	Lise mezunu	ÜST	Dernek yöneticiliği yapmış, ev hanımı	Dul	Berber	Eşi	6 yıl	Karadeniz
121	SAMANDIRA	E	97	Okuma yazma bilmiyor, ilkokul terk.	ALT	Çalışmıyor, (Eskiden çiftçi ve tüccar)	Evli	Berber	Oğlu	24 yıl	Doğu Anadolu
122	SAMANDIRA	E	65	İlkokul mezunu	ALT	Eski pazarcı, şimdi çalışmıyor	Boşanmış	Yakın	Yok	26 yıl	İç Anadolu
123	SAMANDIRA	E	78	Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor	ALT	Memleketinde hayvancılık yapıyordu, İstanbul'da çalışmıyor.	Evli	Berber	Yok	1 yıl	Karadeniz
124	SAMANDIRA	K	79	İlkokul mezunu	ÜST	Ev hanımı, hiç çalışmamış	Dul	Yakın	Eşi	Doğma Büyüme	Samandıra /İstanbul
125	SAMANDIRA	K	85	İlkokul mezunu	ÜST	Ev hanımı, hiç çalışmamış	Dul	Yakın	Eşi	Doğma Büyüme	Samandıra /İstanbul
126	SAMANDIRA	E	65	İlkokul mezunu	ALT	Eskiden tarlada çalışmış, şimdi çalışmıyor.	Dul	Berber	Eşi	16 yıl	Karadeniz
127	SAMANDIRA	K	90	Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor	ALT	Eskiden tarlada çalışmış, şimdi çalışmıyor.	Dul	Berber	Eşi	1 yıl	Karadeniz
128	SAMANDIRA	K	86	Lise mezunu	ÜST	Ev hanımı, hiç çalışmamış	Dul	Yakın	Eşi ve kızı	Doğma Büyüme	İstanbul
129	SAMANDIRA	K	66	Üniversite mezunu	ORTA	Emekli ortaokul öğretmeni	Dul	Başka şehir	Eşi	7 yıl	Güneydoğu Anadolu
131	YENİDOĞAN	K	77	Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor	ALT	Eskiden köyde rençberlik yapmış.	Dul	Berber	Eşi	30 yıl	Karadeniz
132	YENİDOĞAN	K	70	Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor	ALT	Eskiden köyde rençberlik yapmış.	Dul	Berber	Eşi	15 yıl	Karadeniz
133	YENİDOĞAN	E	65	İlkokul mezunu	ALT	İskiden bekçiymiş, şimdi çalışmıyor.	Evli	Berber	Yok	48 yıl	İç Anadolu
134	YENİDOĞAN	E	81	Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor	ALT	Deniz Yolları'ndan müstahdem emeklisi	Evli	Berber	Yok	59 yıl	Karadeniz
135	YENİDOĞAN	K	70	Yazma Bilmiyor	ALT	Temizlik işçiliği yapmış, şimdi çalışmıyor.	Evli	Berber	Yok	59 yıl	Karadeniz
136	YENİDOĞAN	E	75	Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor	ALT	Eskiden pasta ustasıymış, şimdi simit satıyor.	Evli	Berber	İlk eşi	63 yıl	Karadeniz
137	YENİDOĞAN	E	71	Ortaokul mezunu	ORTA	Emekli kasap	Evli	Yakın	Yok	21 yıl	Doğu Anadolu
138	YENİDOĞAN	E	80	İlkokul mezunu	ALT	Eskiden demirci ustasıymış, şimdi çalışmıyor	Dul	Yakın	Yok	30 yıl	Karadeniz
139	YENİDOĞAN	K	67	Ortaokul mezunu	ORTA	Ev hanımı, hiç çalışmamış	Hiç evlenmemiş	Berber	Yok	20 yıl	Karadeniz

- Araştırmaya katılan her bir katılımcı için birer Derinlemesine Görüşme kodu verilmiştir. 3 haneli rakamlardan oluşan bu kod, görüşülen kişinin ilçesini, mahallesini ve o mahallede görüşülen kaçınıcı kişi olduğu bilgisini içermektedir.
- Örneğin görüşme kodu DG 228 olan bu katılımcı, kodun birer basamağındaki 2 rakamı Şişli'yi (1 rakamı da Sancaktepe'yi temsil etmektedir), onlar basamağındaki 2 rakamı Fulya'yı (1 Teşvikiye'yi, 3 Feriköy'ü) ve yüzler basamağındaki 8 rakamı ise o mahallede görüşülen 8. kişi olduğunu göstermektedir.) Benzer durum Sancaktepe için de geçerlidir. Kodlamanın yönergesi Ek 1'deki Tablo'da açıklanmaktadır.)

**EK 1 TABLO 1:
GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER HAKKINDA BİLGİ (DEVAM)**

ŞİŞLİ: 20 KİŞİ

DG NO	MAHALLE	K/E	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	SES	ÇALIŞMA DURUMU:	MEDENİ DURUMU	ÇOCUKLARLA BERABER?	EŞ /ÇOCUK KAYIPLAR	İSTANBUL'DA YAŞAMA SÜRESİ	DOĞUM YERİ /AZINLIK
211	TEŞVİKİYE	K	74	Lise mezunu	ORTA	Eski Teşvikiye Kasabı	Hiç evlenmemiş	Yakın	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
212	TEŞVİKİYE	K	66	İlkokul mezunu	ORTA	Ev hanımı	Evli	Yakın	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
213	TEŞVİKİYE	E	80	Üniversite terk, lise mezunu	ORTA	Emekli yönetici	Evli	Yakın	Yok	Doğma Büyüme	Rum
214	TEŞVİKİYE	K	69	Yüksek öğretim	ÜST	Ev hanımı, koleksiyoner	Evli	Yakın	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
215	TEŞVİKİYE	K	77	Yüksek öğretim	ÜST	Ev hanımı, koleksiyoner	Dul	Yakın	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
221	FULYA	K	65	Yüksek öğretim	ORTA	STK yöneticisi	Evli	Berber	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
222	FULYA	K	77	Lise mezunu	ÜST	Ev hanımı, hiç çalışmamış	Boşanmış	Yakın	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
223	FULYA	K	65	Liseyi dışardan bitirmiş	ÜST	Ev hanımı, hiç çalışmamış	Boşanmış	Berber	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
224	FULYA	E	65	Yüksek öğretim	ÜST	Emekli ama bir firmada danışmanlık yapıyor	Evli	Berber	Yok	37 yıl	Güneydoğu Anadolu
225	FULYA	E	68	Yüksek öğretim	ORTA	Kimya mühendisi, kendi işinde çalışıyor.	Evli	Berber	Yok	Doğma Büyüme	Karadeniz
226	FULYA	E	77	Yüksek öğretim	ORTA	Emekli avukat	Evli	Yakın	Yok	39 yıl	Doğu Anadolu
227	FULYA	E	74	Yüksek öğretim	ÜST	Emekli ama bir firmada danışmanlık yapıyor	Evli	Çocuğu yok	Yok	55 yıl	Güneydoğu Anadolu
228	FULYA	K	85	Yüksek öğretim	ÜST	Emekli yüksek kimya mühendisi	Hiç evlenmemiş	Çocuğu yok	Yok	Doğma Büyüme	İstanbul
229	FULYA	E	71	Yüksek öğretim	ORTA	Emekli ama bir firmada danışmanlık yapıyor	Evli	Yakın	Yok	18 yıl	Doğu Anadolu
231	FERİKÖY	K	83	Sağlık meslek lisesi mezunu	ALT	Emekli başhemsire	Dul	Uzak	Eşi	Doğma Büyüme	Eşi Ermeni
232	FERİKÖY	E	67	İlkokul mezunu	ALT	Küçük bir oyuncak dükkanı sahibi	Evli	Yakın	Kardeşi	Doğma Büyüme	Rum
233	FERİKÖY	K	75	Ortaokul mezunu	ORTA	Yargıtaydan memur emeklisi	Dul	Uzak	Eşi	34 yıl	İç Anadolu
234	FERİKÖY	E	80	İlkokul terk	ALT	Emekli inşaat işçisi, muhtar	Evli	Yakın	Oğlu	63 yıl	Karadeniz
235	FERİKÖY	E	65	İlkokul terk	ALT	Esnaf emeklisi	Evli	Yakın	Oğlu	Doğma Büyüme	Ermeni
236	FERİKÖY	K	68	Lise mezunu	ALT	Emekli sekreter	Hiç evlenmemiş	Çocuğu yok	Anne-Baba	Doğma Büyüme	Ermeni

- Araştırmaya katılan her bir katılımcı için birer Derinlemesine Görüşme kodu verilmiştir. 3 haneli rakamlardan oluşan bu kod, görüşülen kişinin ilçesini, mahallesini ve o mahallede görüşülen kaçınıcı kişi olduğu bilgisini içermektedir.
- Örneğin görüşme kodu DG 228 olan bu katılımcı, kodun birler basamağındaki 2 rakamı Şişli'yi (1 rakamı da Sancaktepe'yi temsil etmektedir), onlar basamağındaki 2 rakamı Fulya'yı (1 Teşvikiye'yi, 3 Feriköy'ü) ve yüzler basamağındaki 8 rakamı ise o mahallede görüşülen 8. kişi olduğunu göstermektedir.) Benzer durum Sancaktepe için de geçerlidir. Kodlamanın yönergesi Ek 1'deki Tablo'da açıklanmaktadır.)

KATMERLİ AYRIMCILIK:
65 YAŞ ÜSTÜ KİŞİLERLE YAPILAN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA, İstanbul
Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016

FORM 1

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇERÇEVESİ FORMU

DG Kodu:

(Derinlemesine görüşme kodları aşağıdaki kodlamaya göre verilecektir.)

1-Sancaktepe 1- Sarıgazi 2- Samandıra 3- Yenidoğan
2- Şişli 1- Teşvikiye 2-Fulya 3-Feriköy

Mahalle Adı:

Görüşmenin kiminle yapıldığı¹²:

Görüşmenin kim tarafından yapıldığı: Berfin Varışlı

Görüşmenin tarihi: **Görüşmenin saati ve süresi:**

Görüşmenin yapıldığı yer:

Tanıtım (Öncelikle görüşmeyi kabul ettiği için teşekkür edilecek ve araştırmacının hangi kurumdan geldiği, kim olduğu, ne yapmak istediği konusunda açıklama yapılacak; görüşmenin yaklaşık süresi hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca, isminin değil, fikirlerinin çok önemli olduğu, kendisinden öğrenmeye geldiği, söyledikleri hiçbir şeyin atlanmak istenmediği vurgulanacak ve teybe kaydetmek üzere izin istenecektir. İzin verilmediği takdirde ısrar edilmeyecektir, olabildiğince çok not tutulacaktır.)

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun buluyor mu? 1. Uygun 2. Uygun değil.

Kişisel özellikler:

- **Cinsiyeti:**
- **Yaşı:**

¹² Adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

- **Eğitim durumu, en son bitirdiği okul ve sınıf:**.....
- **Medeni durumu, Hiç evlenmiş mi? (Ayrıntılı sorulacak):**
- **Şu anda kiminle (kimlerle) yaşadığı?**.....
- (Eşi yaşıyorsa ve halen evli ise) **Eşi ile birlikte mi yaşıyorlar? Ayrı ise onun nerede yaşadığı ve görüşüp görüşmediği:**
- **Eşinin çalışıp çalışmadığı:**
- (Varsa) **çocukları hakkında bilgi:** (En büyüğünden başlayarak isimlerini¹³ söyler misiniz?)

	1. Çocuk	2. Çocuk	3. Çocuk	4. Çocuk
Adı				
Sağ mı?				
Yaş				
Cinsiyet				
Nerede yaşadığı				
Mesleği				
Medeni durumu				
Ne sıklıkta görüşüyorlar?				

- (Varsa) **torunları hakkında bilgi:** (En büyüğünden başlayarak isimlerini¹⁴ söyler misiniz?)

	1. Torun	2. Torun	3. Torun	4. Torun
Hangi çocuğun?				
Adı				
Cinsiyet				
Yaş				
Medeni durumu				
Nerede yaşadığı				
Ne sıklıkta görüşüyorlar?				

- (Varsa) **Önceden yaptığı işi/mesleği:**
- (Varsa) **şimdi yaptığı işi/mesleği:**
- (Çalışıyorsa) **hiç ara vermiş mi?:**.....
- **Ekonomik koşulları** (Verilen yanıtlar kadar gözlem notları da oldukça önemli)
 - ***Kendisini/ailesini ekonomik açıdan nerede gördüğü?**
 - ***Haneye giren aylık ortalama gelir?**
 - ***Yaşlı aylığı alıp almadığı:**

¹³ Çocuklarının adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

¹⁴ Torunların adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

- Sağlık sigortasının olup olmadığı, varsa ne olduğu:
- İstanbul'da yaşama süresi:
- Sancaktepe'de / Şişli'de yaşama süresi:
- Başka bir yerden gelmişse nereden geldiği, aslen nereli olduğu:
- Kendini nereli (nereye ait) hissettiği:.....
- İmkani olsa memleketine dönmeyi düşünür mü?
Neden?.....

Görüşme Akışı

1. YAŞLANMA, YAŞLILIK ALGISI, KAYIPLAR

- Yaşlanma sözcüğü size ne ifade ediyor? Neler çağırıyor?
- Şimdi sizin durumunuza gelelim, sizin durumunuzu anlamak istiyorum, yaşınız ilerledikçe yaşamınızda ne gibi değişiklikler oldu?

Deşme Soruları

- Yaşla beraber ortaya çıkan hastalıklarınız var mı? Bağımlılıklar? (Baston, ilaç, gözlük vb)
- Yaş ilerledikçe kazanç olarak nitelendirebileceğiniz ne gibi değişiklikler oldu?
- Yaş ilerledikçe kayıp olarak nitelendirebileceğiniz ne gibi değişiklikler oldu? (Yaşlılık size ne kaybetti?) Spontan verdiği yanıtı al sonra Başka? Beden? (Yaşlılık size ne kazandı?)
- En çok sizi üzen kayıplarınız nelerdir? (Örn. Görme, duyma, estetik kayıplar vb. Nasıl? *(Estetik kaygılar kadınlarda daha mı çok bakılacak)*)
- Bu kayıplar evde ya da dışarıda farklı algılanmanıza neden oluyor mu?
- Kendinizi yaşlı olarak tanımlıyor musunuz? Neden?

2. BİR GÜNÜNÜZ NASIL GEÇİYOR?

- Ortalama bir gününüzü anlatabilir misiniz? Neler yapıyorsunuz? Vaktinizi nasıl geçiriyorsunuz?

Deşme Soruları

- Ev içinde ve ev dışında neler yapmaktan hoşlanıyorsunuz? Neden?
- Neler yapmak size zor geliyor ya da neleri yapmaktan hoşlanmıyorsunuz? Neden?

3. İLİŞKİLER

- (Bir gününü anlatırken sözü geçen kişilerle bağlantı kurarak sorulacak)* Birlikte olmaktan en çok hoşlandığınız kişiler kimler?
- O kişilerle ne sıklıkta görüşüyorsunuz?

Deşme Soruları

- En fazla kimlerle zaman geçiriyorsunuz? Ne yapıyorsunuz?

d) Eski arkadaşlarınızla veya eskiden birlikte çalıştığınız kişilerle görüşüyor musunuz? (5NİK soruları ile sorulacak) Kuşaklar arası ilişkiyle ilgili yanıtlara dikkat edilecek)

4. İSTANBUL'DA YAŞLI OLMAK

a) Bu döneminizi İstanbul'da geçirmekten memnun musunuz? (Evetse/Hayır) Neden memnunsunuz/memnun değilsiniz? (5NİK soruları ile sorulacak)

Deşme Soruları

b) Sizce İstanbul'da yaşlı olmanın olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
c) Kente dair sizin yaşamınızı kolaylaştıracak ne gibi beklentileriniz var?
Şu cevaplara dikkat edilecek:

- Sağlık Hizmetleri
- Bakım hizmetleri (Evde ve kurumsal bakım)
- Kültürel Hizmetler
- Çevresel, Mekânsal

5. YAŞLILARA YÖNELİK AYRIMCILIK (Ayrımcılık kelimesi kullanılmayacak)

a) Yaşlı kişilere diğer insanların farklı davrandığını düşünüyor musunuz? (Olumlu olanlar da dikkate alınacak.)

Deşme Soruları

b) Genelde insanlarımızın yaşlılara karşı tutumlarını nasıl görüyorsunuz? (Örneğin; saygılı mı, sevecen mi davranıyorlar yoksa görmezden mi geliyorlar? Sizce bu tutumlar nasıl olmalı?)

c) Yaşlıların zaman zaman birileri tarafından kullanıldığını düşünüyor musunuz? Evetse nasıl ve kimler tarafından? Örnek verebilir misiniz? (Hayır da yine örnek vermesi istenecek)

d) Daha çok kimler, hangi özelliği taşıyanlara olumsuz davranışlarda bulunuyor? Ne yapıyorlar? Örnek verebilir misiniz?

e) Sizce neden bu tür davranışlarda bulunuyorlar?

f) Bu davranışları siz nasıl karşılıyorsunuz? Nasıl tepkiler veriyorsunuz? (Soru sorulduğunda aşağıdakilere değiniliyor mu dikkat edilecek, dikkat edilmiyorsa deşme sorusu olarak sorulacak)

6. YAŞLI HAKLARI

a) İnsan hakları konusunda ne düşünüyorsunuz? Daha ne olsun istersiniz? Peki ya yaşlı hakları?

Devletten, evlatlarınızdan, komşularınızdan, akrabalarınızdan ve toplumdaki (özellikle gençlerden) beklentileriniz nelerdir? Ne kadar karşılanıyor? (5NİK soruları ile sorulacak) (Yaşlı haklarının insan hakları kapsamında düşünülmesinin gerekliliğinin vurgulanması, şimdiki durumun düzeltilmesi için çözüm önerileri)

b) Huzurevleri konusundaki düşünceleri nelerdir?

a) Kamusal Alan

1. Hastane
2. İbadethane
3. Toplu taşıma
4. Trafikte (yaya önceliği)
5. Sokakta yürürken
6. Kafede/ Kahvehanede/ Lokantada
7. Bankada ve devlet dairelerinde
8. Alışveriş sırasından (tezgahtarlarla ilişkiler)
9. İş yerinde
10. Giyim kuşamı ve görünüşü ile ilgili uğradığı ayrımcılık

b) Özel Alan:

1. Çocukları, torunları tarafından
2. Eşi, sevgilisi veya hayat arkadaşı tarafından
3. Akrabaları tarafından
4. Arkadaşları tarafından
5. Komşuları tarafından

7. HAYATA DAİR...

- a) Hayatın size kesinlikle öğrettiği en önemli şey(ler) nelerdir? Neden?
- b) Hayatta yapmak/öğrenmek istediğiniz şey(ler) neler? Neden?
- c) Yapmak isteyip de yapamadığınız şeyler var mı?
- d) Son olarak genç kuşaklara neler önerirsiniz?

Sizin bu konular çerçevesinde söylemek istediğiniz başka şeyler var mı? Lütfen belirtiniz.

Teşekkür ve ayrılma

Gözlem Notu: (Görüşmeden çıkılır çıkılmaz yazılacak)

- 1- Samimi miydi?
- 2- Nasıl bir görüşmeydi?
- 3-Sosyo-ekonomik durumla ilgili açıklama

Fotoğraflar ve isim için izin istenecek

EK-3

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ, SBE, SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KATMERLİ AYRIMCILIK:

65 YAŞ ÜSTÜ KİŞİLERLE YAPILAN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA, İstanbul
Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016

FORM 2

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SENARYO HAZIRLAMA FORMU

DG Kodu:

Görüşmenin kiminle yapıldığı:

Görüşmenin kim tarafından yapıldığı: Berfin Varışlı

Görüşmenin tarihi: Görüşmenin saati ve süresi: Görüşmenin yapıldığı yer:

Senaryonun kim tarafından hazırlandığı: Berfin Varışlı

Senaryo hazırlama tarihi: Senaryo hazırlama saati ve süresi:

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun bulmuş mu? 1. Uygun 2. Uygun değil

Kişisel özellikler:

- **Cinsiyeti:**
- **Yaşı:**
- **Eğitim durumu, en son bitirdiği okul ve sınıf:**
- **Medeni durumu, Hiç evlenmiş mi? (Ayrıntılı sorulacak):**
- **Şu anda kiminle (kimlerle) yaşadığı?**
- **(Eşi yaşıyorsa ve halen evli ise) Eşi ile birlikte mi yaşıyorlar? Ayrı ise onun nerede yaşadığı ve görüşüp görüşmediği:**
- **(Varsa) çocukları hakkında bilgi: (En büyüğünden başlayarak isimlerini¹⁵ söyler misiniz?**

¹⁵ Çocuklarının adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

	1. Çocuk	2. Çocuk	3. Çocuk	4. Çocuk
Adı				
Cinsiyet				
Yaş				
Medeni durumu				

- (Varsa) **torunları hakkında bilgi:** (En büyüğünden başlayarak isimlerini¹⁶ söyler misiniz?)

	1. Torun	2. Torun	3. Torun	4. Torun
Hangi çocuğun?				
Adı				
Cinsiyet				
Yaş				
Medeni durumu				

- (Varsa) **Önceden yaptığı işi/mesleği:**
- (Varsa) **şimdi yaptığı işi/mesleği:**
- (Çalışıyorsa) **hiç ara vermiş mi?:**
- **Ekonomik koşulları** (*Verilen yanıtlar kadar gözlem notları da oldukça önemli*)
 - ***Kendisini/ailesini ekonomik açıdan nerede gördüğü?**
 - ***Haneye giren aylık ortalama gelir?**
 - ***Yaşlı aylığı alıp almadığı:**
- **Sağlık sigortasının olup olmadığı, varsa ne olduğu:**
- **İstanbul'da yaşama süresi:**
- **Sancaktepe'de / Şişli'de yaşama süresi:**
- **Başka bir yerden gelmişse nereden geldiği, aslen nereli olduğu:**
- **Kendini nereli (nereye ait) hissettiği:**

Öncelikle görüşmeyi kabul ettiği için teşekkür edildi ve araştırmacının hangi kurumdan geldiği, kim olduğu, ne yapmak istediği konusunda açıklama yaptı; görüşmenin yaklaşık süresi hakkında bilgi verildi. Ayrıca, isminin değil, fikirlerinin çok önemli olduğu, kendisinden öğrenmeye gelindiği, söyledikleri hiçbir şeyin atlanmak istenmediği vurgulandı ve teybe kaydetmek üzere izin istendi. Görüşme için izin verdikten sonra kayıt cihazı açıldı ve görüşmeye başlandı.

(Kayıt cihazı açılır ve kaydetmeye başlanır)

Gözlem Notu:

1- Görüşme nasıl bir görüşmeydi? Samimi miydi?

2- Katılımcının Sosyoekonomik Statüsü ile ilgili bilgi

¹⁶ Torunların adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

EK-4

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ, SBE, SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**KATMERLİ AYRIMCILIK:
65 YAŞ ÜSTÜ KİŞİLERLE YAPILAN NİTELİKSEL ARAŞTIRMA, İstanbul
Sancaktepe ve Şişli, 2015-2016**

FORM 3

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME VERİ ANALİZİ FORMU

DG Kodu:

(Derinlemesine görüşme kodları aşağıdaki kodlamaya göre verilecektir.)

**1-Sancaktepe 1- Sarıgazi 2- Samandıra 3- Yenidoğan
2- Şişli 1- Teşvikiye 2-Fulya 3-Feriköy**

Mahalle Adı:

Görüşmenin kiminle yapıldığı¹⁷:

Görüşmenin kim tarafından yapıldığı: Berfin Varışlı

Görüşmenin tarihi: Görüşmenin saati ve süresi:

Görüşmenin yapıldığı yer:

Senaryonun kimler tarafından hazırlandığı:

Senaryo hazırlama tarihi: Senaryo hazırlama saati ve süresi:

Veri analizinin kimler tarafından hazırlandığı:

Adı ve Soyadı:

Veri analizi tarihi:

Veri analizinin saati ve süresi:

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun bulmuşlar mı? 1. Uygun 2. Uygun değil.

¹⁷ Adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

Kişisel Özellikler:

- **Cinsiyeti:**
- **Yaşı:**
- **Eğitim durumu, en son bitirdiği okul ve sınıf:**.....
- **Medeni durumu, Hiç evlenmiş mi? (Ayrıntılı sorulacak):**
- **Şu anda kiminle (kimlerle) yaşadığı?**.....
- **(Eşi yaşıyorsa ve halen evli ise) Eşi ile birlikte mi yaşıyorlar? Ayrı ise onun nerede yaşadığı ve görüşüp görüşmediği:**
- **Eşinin çalışıp çalışmadığı:**.....
- **(Varsa) çocukları hakkında bilgi: (En büyüğünden başlayarak isimlerini¹⁸ söyler misiniz?**

	1. Çocuk	2. Çocuk	3. Çocuk	4. Çocuk
Adı				
Sağ mı?				
Yaş				
Cinsiyet				
Nerede yaşadığı				
Mesleği				
Medeni durumu				
Ne sıklıkta görüşüyorlar?				

- **(Varsa) torunları hakkında bilgi: (En büyüğünden başlayarak isimlerini¹⁹ söyler misiniz?**

	1. Torun	2. Torun	3. Torun	4. Torun
Hangi çocuğun?				
Adı				
Cinsiyet				
Yaş				
Medeni durumu				
Nerede yaşadığı				
Ne sıklıkta görüşüyorlar?				

¹⁸ Çocuklarının adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

¹⁹ Torunların adını vermek istemezse ısrar edilmeyecek.

- (Varsa) **Önceden yaptığı işi/mesleği:**
- (Varsa) **şimdi yaptığı işi/mesleği:**
- (Çalışıyorsa) **hiç ara vermiş mi?:**.....
- **Ekonomik koşulları** (*Verilen yanıtlar kadar gözlem notları da oldukça önemli*)
 - ***Kendisini/ailesini ekonomik açıdan nerede gördüğü?**
 - ***Haneye giren aylık ortalama gelir?**
 - ***Yaşlı aylığı alıp almadığı:**
- **Sağlık sigortasının olup olmadığı, varsa ne olduğu:**
- **İstanbul'da yaşama süresi:**
- **Sancaktepe'de / Şişli'de yaşama süresi:**
- **Başka bir yerden gelmişse nereden geldiği, aslen nereli olduğu:**
- **Kendini nereli (nereye ait) hissettiği:**.....
- **İmkani olsa memleketine dönmeyi düşünür mü? Neden?**.....

1. YAŞLANMA, YAŞLILIK ALGISI, KAYIPLAR

- a) Yaşlanma sözcüğü size ne ifade ediyor? Neler çağrıştırıyor?
- b) Şimdi sizin durumunuza gelelim, sizin durumunuzu anlamak istiyorum, yaşınız ilerledikçe yaşamınızda ne gibi değişiklikler oldu?

Deşme Soruları

- c) Yaşla beraber ortaya çıkan hastalıklarınız var mı? Bağımlılıklar? (Baston, ilaç, gözlük vb)
- d) Yaş ilerledikçe kazanç olarak nitelendirebileceğiniz ne gibi değişiklikler oldu?
- e) Yaş ilerledikçe kayıp olarak nitelendirebileceğiniz ne gibi değişiklikler oldu? (Yaşlılık size ne kaybetti?) Spontan verdiği yanıtta sonra Başka? Beden? (Yaşlılık size ne kazandı?)
- f) En çok sizi üzen kayıplarınız nelerdir? (Örn. Görme, duyma, estetik kayıplar vb. Nasıl? (*Estetik kaygılar kadınlarda daha mı çok bakılacak*))
- g) Bu kayıplar evde ya da dışarıda farklı algılanmanıza neden oluyor mu?
- h) Kendinizi yaşlı olarak tanımlıyor musunuz? Neden?

2. BİR GÜNÜNÜZ NASIL GEÇİYOR?

- a) Ortalama bir gününüzü anlatabilir misiniz?

Deşme Soruları

- b) Ev içinde ve ev dışında neler yapmaktan hoşlanıyorsunuz? Neden?
- c) Neler yapmak size zor geliyor ya da neleri yapmaktan hoşlanmıyorsunuz? Neden?

3. İLİŞKİLER

- a) Birlikte olmaktan en çok hoşlandığınız kişiler kimler?
- b) O kişilerle ne sıklıkta görüşüyorsunuz?

Deşme Soruları

- c) En fazla kimlerle zaman geçiriyorsunuz? Ne yapıyorsunuz?
- d) Kimleri daha sıklıkla ziyaret ediyorsunuz? Ya da kimler sizi ziyaret ediyor?
- e) Eski arkadaşlarınızla veya eskiden birlikte çalıştığınız kişilerle görüşüyor musunuz?

Kuşaklar arası ilişkiyle ilgili yanıtlara dikkat edilecek

4. İSTANBUL'DA YAŞLI OLMAK

- a) Bu döneminizi İstanbul'da geçirmekten memnun musunuz? *(Evetse/Hayır)*
Neden memnunsunuz/memnun değilsiniz?

Deşme Soruları

- b) Sizce İstanbul'da yaşlı olmanın olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
- c) Kente dair sizin yaşamınızı kolaylaştıracak ne gibi beklentileriniz var?

5. YAŞLILARA YÖNELİK AYRIMCILIK

- a) Yaşlı kişilere diğer insanların farklı davrandığını düşünüyor musunuz?
(Olumlu olanlar da dikkate alınacak.)
- b) Genelde insanlarımızın yaşlılara karşı tutumlarını nasıl görüyorsunuz? *(Örneğin; saygılı mı, sevecen mi davranıyorlar yoksa görmezden mi geliyorlar? Sizce bu tutumlar nasıl olmalı?)*

Deşme Soruları

- c) Yaşlıların zaman zaman birileri tarafından kullanıldığını düşünüyor musunuz?
Evetse nasıl ve kimler tarafından? Örnek verebilir misiniz? *(Hayır da yine örnek vermesi istenecek)*
- d) Daha çok kimler, hangi özelliği taşıyanlara olumsuz davranışlarda bulunuyor? Ne yapıyorlar? Örnek verebilir misiniz?
- e) Sizce neden bu tür davranışlarda bulunuyorlar?
- f) Bu davranışları siz nasıl karşılıyorsunuz? Nasıl tepkiler veriyorsunuz?
(Soru sorulduğunda aşağıdakilere değiniliyor mu dikkat edilecek, dikkat edilmiyorsa deşme sorusu olarak sorulacak)

6. YAŞLI HAKLARI

- a) İnsan hakları konusunda ne düşünüyorsunuz? Daha ne olsun istersiniz? Peki ya yaşlı hakları?
Devletten, evlatlarınızdan, komşularınızdan, akrabalarınızdan ve toplumdaki (özellikle gençlerden) beklentileriniz nelerdir? Ne kadar karşılanıyor?
(5NİK soruları ile sorulacak) (Yaşlı haklarının insan hakları kapsamında düşünülmesinin gerekliliğinin vurgulanması, şimdiki durumun düzeltilmesi için çözüm önerileri)
- b) Huzurevleri konusundaki düşünceleri nelerdir?

a) Kamusal Alan

11. Hastane
12. İbadethane
13. Toplu taşıma
14. Trafikte (yaya önceliği)
15. Sokakta yürürken
16. Kafede/ Kahvehanede/ Lokantada
17. Bankada ve devlet dairelerinde
18. Alışveriş sırasından (tezgahtarlarla ilişkiler)
19. İş yerinde
20. Giyim kuşamı ve görünüşü ile ilgili uğradığı ayrımcılık

b) Özel Alan:

6. Çocukları, torunları tarafından
7. Eşi, sevgilisi veya hayat arkadaşı tarafından
8. Akrabaları tarafından
9. Arkadaşları tarafından
10. Komşuları tarafından

7. HAYATA DAİR...

- a) Hayatın size kesinlikle öğrettiği en önemli şey(ler) nelerdir? Neden?
- b) Hayatta yapmak/öğrenmek istediğiniz şey(ler) neler? Neden?
- c) Yapmak isteyip de yapamadığınız şeyler var mı?
- d) Son olarak genç kuşaklara neler önerirsiniz?

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş ve gözlemler:

Görüşmenin güven verici olup olmadığı ve değilse nedenleri hakkında bilgi:

ÖZGEÇMİŞ

2003 yılında Bilkent Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans derecesini 2005 yılında İngiltere'deki Essex Üniversitesi'nin Siyasi Davranış (Political Behaviour) programından aldı. 2013 yılında Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilimdalı'nda doktora çalışmalarına başladı. Yaşlılık, yaşlanma, toplumsal cinsiyet konularında çalışmaları bulunan Berfin Varışlı, 2014 yılından itibaren Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

